

॥ ॐ ॥

नव तत्त्व प्रकरण^{अं}

शब्दार्थ अने भाषार्थ.

प्रकाशक-श्रीमती माणक
पारोआ बीरदोंग, पायधुनी, मुंबई ३.

प्रकाशक:-श्रावक जीमशी माणक
पारोआ बीरदोंग, पायधुनी, मुंबई ३.

प्रत २०००

आवृत्ति आठमी.

सर्व हक्क स्वाधीन.

संवत् १९८९,

सन १९३०

PRINTED BY MAJJI D PATEL AT THE NEW LAXMI
PRINTING PRESS GATA BUILDING MANDVI
BOMBAY NO 2

AND

PUBLISHED BY SHA HIRJI GUPTA ABHAI PADAMSJI
SOLE PROPRIETOR -
SHRAVAK DHIMSHI MANSAR
PARIA BUILDING PYDHONIE BOMBAY 34

प्रस्तावना.

जंठ्य जीवोमां एवा थोमाज हशे के जेने सु-
खनी इह्वा उद्भवती न होय ? परंतु ते इह्वा परि-
पूर्ण करवाने मनुष्योनेज अधिकार मळेख ठे.
कारण के सर्व प्राणीजमां मनुष्योनेज विशिष्ट
साधनो प्राप्त थयेख ठे केजे वडे ते ईहितने परिपू-
र्ण प्राप्त करे ठे, आने माटे दरेक मनुष्योने धर्म
एटले शुं ? ते समजवानी जरूर ठे, एटले जेम
कोइ उच्च स्थानपर चढवाने अनुक्रमे अकेक पग-
थीयुं चढवु पडे ठे, तेम एने माटे पण तेनां विविध
अंगोनुं वारीकीथी अध्ययन करवानी जरूर ठे.

जीवाजीवना जेदोथी अजाण एवो अबुध शुद्ध
संयम केम पाळी शकशे ? ” आबुं श्री दशवैका-
लिक सूत्रनुं कथन आपणने एज उपदेशी रह्यु ठे
के-हे जव्यजनो ! आत्मा अनात्मानां स्वरूपने
जळखो.

આત્મા અનાત્માના અનંત જાવજેદને અવલં-
ચતી અગાધ જ્ઞાનીર્જને ગમ્ય એવી સ્યાદ્વાદ ગે-
હીથી તત્ત્વનું સપૂર્ણ જ્ઞાન તો સર્વજ્ઞ સર્વદર્શીને
જ શમ્ય છે, પરંતુ યથામતિ-શક્તિ નવતત્ત્વનું સ્વ
રૂપ જાણવું સર્વ મનુષ્યોને શમ્ય છે. તેનાં સ્મરણ
મનનથી મનુષ્યોમાં વિવેકબુદ્ધિ જાગૃત થાય છે,
સમ્યક્ત્વનો લાજ થાય છે, અંતે કલ્યાણકારી
આત્મજ્ઞાનનો ગુણ ઉદય થાય છે તદુપરાંત
નવતત્ત્વમાં લોકાલોકનાં સપૂર્ણ સ્વરૂપનું સંદિ-
ષ્ટ વિવરણ હોઈ સાધારણ બોધગ્રાહી વ્યક્તિર્જ-
પણ આવશ્યક તત્ત્વજ્ઞાન મેળવી દ્રષ્ટિની વિશા-
લતા અંતે સમજાવ પ્રાપ્ત કરી શકે છે, કે જેનાં
પૂણ્યપ્રજાવે આત્મજ્ઞાનનો નિર્મલ રસ ઉદ્ભવે છે.

અનંત જ્ઞાનના અધિષ્ઠાનરૂપ શ્રી તીર્થંકર
નગવાને જ્ઞાનપ્રજાવે લોકાલોકના અનંત જાવ
અંતે જેદો જોયા તથાપિ જનસમૂહનાં કલ્યાણાર્થે

મોક્ષ પથ પ્રયાણ અર્થે નવજ પઢાર્યોમા તેમણે
મર્ય જાવોનો સમાવેશ કર્યો

જારતવર્ષમાં પ્રચલિત મુગ્ધ ધર્મોના જેટ નીચે
ટુંકમા મુકાવલા ચાતર આપ્યા છે તેપરથી સ્પષ્ટ
સમજી શકાય તેમ છે કે, તે સર્વ ધર્મોના સુદ્ધ
વિચાર નવતત્ત્વમા સમાઈ જાય છે રાગથી ઢકા-
યલા અગ્નિને પ્રગ્વલિત કરવા જેમ પવનની લહેર
પણ વસ છે, તેમ આત્માની અનત શક્તિને પ્રફુ-
લ્લિત કરવા શ્રી અર્દેત જગવાનનો નવતત્ત્વ ત્રિ-
જ્ઞાનનો પવિત્ર વોધ સર્વોત્તમ છે એ વોધની કુંચી
વહે છાદશાંગી રૂપ પિટક-પેટી પણ છુલ્લી જાય
છે આ સર્વ આપણને શું એમનથી સૂચવતા કે
નવતત્ત્વને અનત જ્ઞેદે સપુર્ણ જાણનાર સર્વજ્ઞ
અને સર્વદર્શી થઈ શકે છે ।।

આ પ્રસ્તાવનાને ઠેઠે એ નવે તત્ત્વો તેના સાર
સહિત મૂક્યા છે તેના ત્રણ પ્રકાર છે-દ્વેય-તત્ત્વ

योग्य, डेय-जाणवा योग्य अने उपादेय-ग्रहण करवा योग्य.”

श्रीमन् महावीर जगवानना प्ररूपेला शासनमां मतमतांतरो परवानां एक मुख्य कारण रूपे-उपासक वर्गनी-तत्त्वज्ञान प्रत्येनी उदासीन-ता अने मात्र विधिविधानरूप क्रियाकाणमांज यती प्रवृत्ति गणी शकाय.

आ पृथ्वीतल पर वसती मानव मेदिनी दोढ अडज (क्षगजग) पैकीनी मात्र तेर लाख जेटली श्रमणोपासक जैन प्रजा लेखीए तो तेमांये नवतत्त्व-ने सारी रीने जाणनार फक्त गण्या गांव्या-वढके आंगळीना वेढाये गणी शकाय तेटलाज हशे.

तत्त्वज्ञान संवधीनी आ शोचनीय स्थितिने प्रतापेज मतमतांतरो सरजाय ठे-एम कहेनार के माननारने आपणे खोटा नहि कही शकीए श्री नवतत्त्वनां पठन-मननथी पांच महावतो

નું મૂલ દૃઢ થઈ, શ્રી જિનેશ્વરનાં વચનામૃતનું ફલ આનંદ પ્રસાદી પ્રાપ્ત થશે એટલુંજ નહિ પણ મુનિના આચાર સમજણપૂર્વક પાલવાનું સરલ થતાં જ્ઞાન અને ક્રિયા વિશુદ્ધ થતા શુદ્ધ આત્મ-ગુણ પ્રાપ્તિની ઊપા પ્રગટશે.

ત્રિજગત્પૂજ્ય શ્રીજિનેન્દ્ર જગવાને પ્રરૂપેલ આ તત્ત્વોનું સ્વરૂપ આતું છે.—જીવ અને અજીવ-નાં તત્ત્વો દ્રવ્યરૂપે તથા શેષ સાત તત્ત્વો જીવ અજીવના ગુણ કે ક્રિયારૂપે છે

૧ વૌદ્ધદર્શન વિવિધદર્શનો નીચે દર્શાવ્યા પ્ર-માણે તત્ત્વો માને છે—મુખ્ય ચાર તત્ત્વો ૧ દુઃખ-તત્ત્વ ૨ સમુદય તત્ત્વ, ૩ માર્ગ તત્ત્વ અને ૪ મોક્ષ તત્ત્વોથી ઘનેશુ છે

દુઃખતત્ત્વમાં સમાયલા વિજ્ઞાન વેદના સજ્ઞા સસ્કાર અને રૂપ એવા પાંચ સ્કંધથી ત્રિભુવ આ-ત્મા આ દર્શનમાં માનેલો નથી, અને સ્કંધોપણ

ક્ષણજંગુર માનેલા છે એથી જૈનદર્શનનાં જીવ તથા અજીવરૂપ મુખ્ય તત્ત્વોનો આ દર્શનમાં અજાવ છે

૨ નૈયાયિક દર્શન ૧૬ તત્ત્વો માને છે. ૧ પ્રમાણ ૨ પ્રમેય, ૩ સંશય, ૪ પ્રયોજન, ૫ દૃષ્ટાંત, ૬ સિદ્ધાંત, ૭ અવયવ, ૮ તર્ક, ૯ નિર્ણય, ૧૦ વાદ, ૧૧ જલ્પ, ૧૨ ચિંતના, ૧૩ હેત્વાજ્ઞાસ, ૧૪ ઠલ, ૧૫ જાતિ અને ૧૬ નિગ્રહસ્થાનથી. તેમાં આત્મિક દુઃખધ્વંસ એજ મોક્ષ એવી માન્યતા છે. મુક્તાત્માને દુઃખ નથી હોતું, તેમ બુદ્ધિ સુખ આદિ નવ વિશેષ ગુણોનો પણ ઉદ્ભેદ થાય છે. એથી આત્માની જન્મ દશાનેજ નૈયાયિકો મોક્ષ માને છે

૩ સાંખ્યમત ૨૫ તત્ત્વો માને છે તે નીચે પ્રમાણે - ૧ પુરુષ, ૨ પ્રકૃતિ, ૩ મહત્, ૪ અહંકાર, ૫-૯ પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિય, ૧૦-૧૪ પાંચ કર્મેન્દ્રિય, ૧૫ મન, ૧૬-૨૦ પાંચ તન્માત્ર અને ૨૧-૨૫ પાંચ મહાજૂતો તેઝે ઉપરોક્ત ૨૫ તત્ત્વોનાં જ્ઞાનદ્વારા

વિવેક જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતાં પ્રકૃતિની પ્રવૃત્તિના વિ-
રામનેજ મોક્ષ માને છે, અને આત્માને નિર્ગુણ
માને છે એના વે જ્ઞેદ છે.—સેશ્વર સાંખ્ય અર્થાત્
યોગદર્શન જે ઈશ્વર માને છે અને તિરીશ્વર
સાંખ્ય દર્શન જે ઈશ્વર માનતું નથી

૪ વૈશેષિક દર્શન ૬ તત્ત્વે રહેંચાયેલ છે:—
૧ દ્રવ્ય, ૨ ગુણ, ૩ કર્મ, ૪ સામાન્ય, ૫ વિશેષ,
અને ૬ સમવાય કેટલાંક અનાર્થ નામનુ સા
તમું તત્ત્વ પણ માને છે.

જૈન સિદ્ધાંત પ્રમાણે આ મતની उत्पत्ति રો-
હગુપ્ત નામના જૈનમુનિથી થયેલ ગણાય છે પરંતુ
તેના કર્તા તરીકે તો કણાદમુનિજ સુપ્રસિદ્ધ છે.

ઉપરોક્ત તત્ત્વોનાં યથાર્થજ્ઞાનથી આત્માના
વિશેષ ગુણોના નાશરૂપ આત્મપંતિક દુઃસ્વધ્વંસ
તે મોક્ષ એમ આ દર્શન માને છે

૫ મીમાંસાદર્શન.—આમાં પૂર્વમીમાંસા તથા

(૬)

ક્ષણજંતુર માનેલા છે. ૧૬ તત્ત્વો જોઈને જીવ તથા અજીવરૂપ મુગ્ધ તત્ત્વોનો આ દર્શનમાં અનાવ છે.

૨ નૈયાયિક દર્શન ૧૬ તત્ત્વો માને છે. ૧ પ્રમાણ ૨ પ્રમેય, ૩ સંશય, ૪ પ્રયોજન, ૫ દૃષ્ટાંત, ૬ સિદ્ધાંત, ૭ અવયવ, ૮ તર્ક, ૯ નિર્ણય, ૧૦ વાદ, ૧૧ જલ્પ, ૧૨ ચિંતા, ૧૩ હેત્વાજ્ઞાસ, ૧૪ ઠઠ, ૧૫ જાતિ અને ૧૬ નિગ્રહસ્થાનથી. તેમાં આત્મતિક દુઃખધ્વંસ એજ મોક્ષ એવી માન્યતા છે. મુક્તાત્માને દુઃખ નથી હોતું, તેમ વૃદ્ધિ સુખ આદિ નવ વિશેષ ગુણોનો પણ ઉદ્વેદ થાય છે. ૧૭થી આત્માની જન દશાનેજ નૈયાયિકો મોક્ષ માને છે.

૩ સાંખ્યમત ૨૫ તત્ત્વો માને છે તે નીચે પ્રમાણે.—૧ પુરુષ, ૨ પ્રકૃતિ, ૩ મહત્, ૪ અહંકાર, ૫-૯ પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિય, ૧૦-૧૪ પાંચ કર્મેન્દ્રિય, ૧૫ મન, ૧૬-૨૦ પાંચ તન્માત્ર અને ૨૧-૨૫ પાંચ મહાગૂતો તેજ ઉપરોક્ત ૨૫ તત્ત્વોનાં જ્ઞાનદ્વારા

વિવેક જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતાં પ્રકૃતિની પ્રવૃત્તિના વિ-
રામનેજ મોક્ષ માને છે, અને આત્માને નિર્ગુણ
માને છે. એના વે જોદ છે.—સેશ્વર સામ્ય અર્થાત્
યોગદર્શન જે ईश्वर માને છે અને તિરીશ્વર
સામ્ય દર્શન જે ईश्वर માનતુ નથી.

૪ વૈશેષિક દર્શન ૬ તત્ત્વે ગ્રહેંચાયેલ છે:—
૧ દ્રવ્ય, ૨ ગુણ, ૩ કર્મ, ૪ સામાન્ય, ૫ વિશેષ,
અને ૬ સમવાય કેટલાંક અજાત નામનુ સા
તમું તત્ત્વ પણ માને છે

જૈન સિદ્ધાંત પ્રમાણે આ મતની उत्पत्ति રો-
હગુપ્ત નામના જૈનમુનિથી થયેલ ગણાય છે પરંતુ
તેના કર્તા તરીકે તો કણાદમુનિજ સુપ્રસિદ્ધ છે.

ઉપરોક્ત તત્ત્વોના ચતુર્થજ્ઞાનથી આત્માના
વિગ્રેય ગુણોના નાશરૂપ આત્મ્યંતિકં દુઃસ્વપ્નંસ
તે મોક્ષ એમ આ દર્શન માને છે.

૫ મીમાંસાદર્શન.—આમાં પૂર્વમીમાંસા તથા

ઉત્તરમીમાંસા નામક ૨ ખેદ છે પૂર્વે મીમાંસકો
કર્મકાંક્ષમાં અને ઉત્તરમીમાંસકો બ્રહ્મમાં એમ
એકેક તત્ત્વજ માને છે.

ચાર્વાક એટલે નાસ્તિક દર્શન—તે માત્ર ૧ પૃથ્વી
૨ પાણી, ૩ તેજ, ૪ વાયુ અને ૫ આકાશ એમ
૫ પાંચ તત્ત્વોને માને છે એના સયોગે ચેતન્ય-
વાન્ આત્મા ઉદ્ભવે પુનઃ તેમાંજ વિલય પામે
છે એટલે મોક્ષ વગેરેની આકાંક્ષાઈ મિથ્યા ગ-
ણી માત્ર પાર્થિવ વેનવોની ભોગિકી ક્રિયાઈમાં-
જ કૃતકૃત્યતા સમજે છે

આ પ્રમાણે ઉપર વર્ણવેલા સર્વ દર્શનોના વાસ્ત-
વિકતત્ત્વોનો જૈનદર્શનના કથિત તત્ત્વોમાં સમા-
વેશ થાય છે, તેમ સમજાવવાનું આટલું જાણ્યા
પછી જાગ્યેજ રહે

જૈનદર્શન—એ મુલ્ય જીવ, અજીવ, પુણ્ય,
પાપ, આશ્ર્વ, સવર, નિર્જરા, ઘથ અને મોક્ષ એ

(૯)

નવ તત્ત્વોથી યોજાયલું છે, ઇટલે કે આ નવ પ્ર-
કારે તત્ત્વ ઝંઝાવી દેય તત્ત્વોનો ત્યાગ કરી ઉપા-
દેય તત્ત્વનું સપૂર્ણ ગ્રહણ થતાં મોક્ષ સુખ આપો-
આપ પ્રાપ્ત થાય છે

૧ જીવમાં—સસારી કર્મસંહિત તે સસારી
તથા કર્મરહિત તે સિદ્ધ મુક્ત એમ બે પ્રકાર દ-
ર્શાવી જીવોનું સ્વરૂપ, જ્ઞેદ, શક્તિ, જીવનક્રિયા
ઝં આદિ વર્ણવ્યાં છે.

૨ અજીવમાં.—તેના પાંચ પ્રકાર તથા પાંચે પ-
દાર્થોના જ્ઞેદ, ગુણ, આકાર, સર્યા વગેરે સ્વરૂપો
સમજાવ્યાં છે.

૩ પુણ્યમાં—જીવની શુભ ક્રિયા, તેવડે બંધા-
તાં આત્મા સાથનાં ૪૨ પ્રકારનાં શુભ કર્મો અને
તેને ભોગવવાના પ્રકારનું વિવરણ કરવામાં
આવ્યું છે

૪ પાપમાં—જીવની અશુભ ક્રિયા, તેવડે બં-

ધાતાં આત્મા સાંચનાં ૬૨ પ્રકારનાં અશુભ કર્મો,
તથા તેને ભોગવવાના પ્રકારનું વિવેચન કરેલ છે.

૫ આશ્રવમાં-કર્માગમનના ૪૨ કારણો વિવિધ
પ્રકારે વર્ણવ્યાં છે.

સવરમા-ચાલુ સમયગ્રીમાંની નવાં કર્મોને છા-
ગતા અટકાવવા ૫૭ જોડી ઉપાય દર્શાવ્યા છે.

૭ નિર્જરામાં-પૂર્વવચ્ચ કર્મોનાં ક્ષય માટે ૧૨
પ્રકારની તપશ્ચર્યા સમજાવી છે.

૮ વંધમાં આત્મા સાથે કર્મના સંબંધના ચાર
પ્રકાર તથા તે દરેકના પુનઃ આઠઆઠ પ્રકાર-
નું વર્ણન આપ્યું છે.

૧૦ મોક્ષનાં મોક્ષ પટલે શું? તથા અनेક પ્ર-
કારના જીવોપેક્ષી કયા જીવો તેના અધિકારી છે,
તે તથા સિદ્ધ મુક્ત જીવોનું સ્વરૂપ વર્ણવ્યું છે.

વાંચક સમક્ષ આ ગ્રંથની આઠમી આવૃત્તિ
ઠપાડ વહાર પડે છે, તેજ તેની ઉપયોગિતા તથા

તેના યંગેનું વાંચન, મનન વધવાની સાવિતી
પૂરવાર કરે છે.

અમોષ આ આદતિ સૂચ સંશોધન કરાવી
પુષ્કલ સુધારા વધારા સાથે વહાર પામી છે જે
તેના કદપરથી ઉપત્તક જોનારને પણ જણાઈ
આવશે. આમ તેના કદમાં દોઢો ફેરફાર થવા
ઠતાં અમોષ તેની કિંમતમાં લેશમાત્ર પણ ફેર-
ફાર કર્યા સિવાય મૂલ્ય કિંમતજ કાયમ રાખી
છે એ પરથી સુદ્ધ વાંચકગણ સમજી જશે કે
આ ગ્રંથ યોજવામાં પ્રકાશકનો દ્વયોપાર્જનનો
આશય ન હોતાં માત્ર સેવાજાણજ છે. અમોષ
સાતમી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવનામાં દુષ્કલ્યુષ્ટતા
સર્વ રહી ગયેલો સુધારો પૂરો કરી આપવાનું
વચન આ વાંચક પાઠી વતાવી શક્યા ઠીએ તે
માટે પરમાત્માનો આજ્ઞાર માનીએ ઠીએ

કંટલાએક જાઈંજી કિંવા વહેનો મુલ-
પૃથરનાં માત્ર નામપરથી કિમ્મતનો મુકાવલો
કરી શ્રેષ્ઠ-નેષ્ટનાં પ્રમાણપત્રો આપી દેવાની રુચિ
વાલા હોય છે તેજને એકવાર આ ગ્રંથ પૂરેપૂરો
જાંચી જવા અમારી નમ્ર ઠતાં મજબુત
વિનતી છે.

ઠેવટે પ્રસ્તાવના સંવધી ઉલ્લેખ પૂર્ણ કરતાં
પહેલાં વિનંતિ છે કે—જોકે ગ્રંથની શુદ્ધિ અર્થે
પૂર્ણ કાલજી રાખવામાં આવી છે, તથાપિ દૃષ્ટિ
દોષથી રહેલ જૂલોને વાંચકવર્ગે ક્ષંતવ્ય ગણશે.
તેમજ સિદ્ધાંત વિરુદ્ધની કોઈ વાવતોને સુધારી
વાંચશે એમ શ્રીશું. અલં વિસ્તરેણ.

હિ.

ધારીઆ ચિલ્હોંગ
પાયધુની, મુમૈ.
તા. ૧૧-૧-૩૦

} હીરજી ઘેલાજાઈ પદમશી
ના જયોજનેટ્ર

अनुक्रमणिका.

विषय

पृष्ठ.

नवतत्त्व प्रकरणनी मपूर्ण गाथा विभाग १.	१
नवतत्त्वना नाम	२६
परयेक तत्त्वना जुदा जुदा भेद	३४

१ जीवतत्त्व—यत्रसहित.

जीवतत्त्वविचार—जीवनी छ जातिभो	१९
जीवतत्त्वना चौद भेद	४१
ससारी जीवना बनीश भेद तथा शास्त्रावर ५६१ भेद	४५
जीवना ज्ञानादि लक्षण	४८
छ पर्याप्तीनु स्वरूप	५१
दश माणनु वर्णन	५९
कया जीवने केटका माण होय?	६०

२—अजीवतत्त्वविचार.

अजीवतत्त्वना चौद भेद	६६
अजीवतत्त्वना पाच मूलभेद तथा तेनां लक्षण.	६९
पुदगल द्रव्यनु आपाधिक लक्षण	७३
कालद्रव्यना भेद	७५
व्यवहार कालना प्रकार	७८

पदद्रव्यनु विशेष स्वरूप	८१
छ द्रव्यमा परिणामादि विभागनु यत्र.	८५
कालद्रव्यनु विशेष स्वरूप	८७
धर्मास्त्रिकायनी मुग्यताना कारणो तथा शका समाधान	९१
अजीवना ५६० भेदनु यत्र	९३

३—पूण्यतत्त्वविचार.

पूण्यतत्त्वना चध-मोक्षना भेद	९४
नसदशक-नामकर्मना दस प्रकार	१०३

४—पापतत्त्वविचार

अट्टार प्रकारे बधाता पापना नाम	१०७
ज्ञानावरणीयादिक व्याप्ती प्रकृतिष भोगवाता	
पापना नाम	१०८
स्थावर दशक-नामकर्मना दस प्रकार	११३

५—आश्रवतत्त्वविचार.

वैतालीश भेदे आश्रवतत्त्वनु स्वरूप	१२७
द्रव्याश्रव तथा भावाश्रवनु स्वरूप	१२८
पच्चीश क्रियाओना नाम तथा लक्षण	१२९
पच्चीश क्रियाओना गुणस्थान	१४४

६—संवरतत्त्वविचार.

द्रव्यसवर तथा भावसवरानु स्वरूप	१४७
सवर तत्त्वना सत्तावन नाम	१४८
पाच समिति तथा त्रण गुप्ति वर्णन	१४९
याबीज्ञ परिसदनु स्वरूप	१५५
फर्मोदये उद्भवता परिसह	१७७
कया गुणठाणे कयो परिसह थाय ?	१७८
दस प्रकारे यतिधर्म	१८०
वार भावनानु वर्णन	१८३
सामायिक चारित्रनु स्वरूप	१९१
उदोपस्थापनीय चारित्रनु स्वरूप	१९३
परिहार विधुद्धि चारित्रनु स्वरूप	१९४
सुक्ष्म सपराय चारित्रनु स्वरूप	१९७
यथारयात चारित्रनु स्वरूप	१९९

७—निर्जरातत्त्वविचार

द्रव्य तथा भावनिर्जरा स्वरूप.	२०१
वधतत्त्वना चार भेद	२०३
राद्य तपना छ प्रकार उत्तरभेद सहित	२०६
आभ्यतर तपना छ प्रकार	२०९

(૫)

ચૌદ માર્ગણાની ઉત્તર ગામઠ માર્ગણા	૨૫૮
ધાસઠ માર્ગણામા જે માર્ગણાઈ અતિત કાલે મિદ્ધ થાય તે માર્ગણાના નામ	૨૬૦
દ્રવ્યપ્રમાણાદિ પે દ્વાર	૨૬૭
સ્પર્શનાદિ ગ્રણ દ્વાર	૨૬૯
સાતમુ ભાગદ્વાર તથા આઠમુ ભાવદ્વાર	૨૭૩
નવમુ અભ્યવહારદ્વાર	૨૭૫
નવતત્ત્વને જાણવાનુ ફળ	૨૭૮
સમ્યક્ત્વનુ સ્વરૂપ	૨૭૯
સમ્યક્ત્વ પામ્યાનુ ફળ	૨૮૧
પુદ્ગલ પરાવર્તનુ માન	૨૮૩
મિદ્ધ જીવોના પદર ભેદ	૨૮૫
મિદ્ધના પદર ભેદના ઉદાહરણ	૨૯૦
નવતત્ત્વના કર્ત્તા આચાર્ય મહારાજનુ નામ	૨૯૬

॥ अथ ॥

। श्रीनवतत्त्वप्रकरणप्रारंभः ।

जीवाऽजीवा पुणं,
पावाऽसवसंवरो यनिज्जरणंणा
बंधो मुखो य तहा,
नव तत्ता हुंति नायद्वा ॥१॥
चनुदस चनुदस वाया,-
लीसा वासी अ हुंति वायाला ॥
सत्तावनं वारस,
चनु नव । कमेणेसिं ॥२॥

(१)

एगविहडुविहतिविहा,
चउव्विहा पंचठव्विहा जीवा ॥
चेयणतसइयरेहिं,
वेयगईकरणकाएहिं ॥३॥
एगिंदिय सुहुमियरा,
सन्नियरपाणिंदिआ य सवि-
तिचउ ॥ अपजत्ता पज्जत्ता,
कमेण चउदस जियठाणा ४
नाणं च दंसणं चेव,
चरित्तं च तवो तहा ॥

(३)

वीरियं उवअओगो अ,
एअं जीवस्स लक्खणं ॥ ५ ॥
आहारसरीरिंदिय,-
पज्जत्ती आणपाणन्नासमणे
चउ पंच पंच ठप्पिअ,
इगविगलासन्निसन्नीणं ॥ ६ ॥
पाणिंदिअत्तिवल्लूसा,-
सान्दस पाण चउ ठ सग अठ
इगहुतिचउरिंदीणं,
असन्निसन्नीण नव दस या ७।

॥ इति जीवतत्त्वम् ॥

धम्माऽधम्माऽगासा,
 तियतियजेया तहेव अद्वा य
 खंधा देस पएसा,
 परमाणु अजीव चनुदसहा ऽ
 धम्माऽधम्मा पुग्गल,
 नह कालो पंचहुंति अज्जीवा॥
 चलणसहावो धम्मो,
 थिरसंठाणो अहम्मो अ॥ए॥
 अवगाहो आगासं,

(१)

पुग्गलजीवाण पुग्गला चउहा
खंधा देस पएसा,
परमाणू चेव नायद्वा ॥१०॥
सहंधयार उज्जोअ,
पन्ना ठाया तवेहि आ ॥
वण गंध रसा फासा,
पुग्गलाणं तु लक्खणं ॥११॥
एगाकोमि सतसठि,
लक्का सत्तहुत्तरी सहस्सा या ॥
३ ॥ सोलहिया,

आवलिया इग मुहुत्तम्मि १९
 समयाऽवलो मुहुत्ता,
 दीहा परका य मास वरिसा य
 न्निओ पलिआ सागर,
 नस्सप्पिणी सप्पिणी कालो॥
 परिणामि जीव मुत्तं,
 सपएसा एग खित्त किरिआ य
 णिच्चं कारण कत्ता,
 सब्बगय इयरअप्पवेसे ॥१४॥
 ॥ इत्यजीवतत्वम् ॥

सा-नुच्चगोत्र-मण्डुग,
 सुरदुग-पंचेंदिजाइ पणदेहा ॥
 आइ-तितणूणुवंगा,
 आइम-संघयण-संठाणा १५
 वणचनुक्काऽगुरुदहु,
 परधानुसासआयवुज्जोयं ॥
 सुन्नखगइनिमिणतसदस,
 सुरनरतिरिआनतित्थयरं १६
 तस-वायर-पज्जत्तं,
 पत्तेअ थिरं सुन्नं च सुन्नगं च ॥

सुस्सर-आइज्ज-जसं,
 तसाइदसगं इमं होइ ॥ १७ ॥
 ॥ इति पुण्यतत्त्वम् ॥
 नाणंतराय दसगं,
 नव बीए नीअसायमिठत्तं ॥
 थावरदस नरयतिगं,
 कसायपणवीस तिरियडुगं १८
 इग-वि-ति-चनु-जाईओ,
 कुरकगइ उवघाय हुंति पावस्स
 अपसत्थं वणचकु,

(९)

अपढम-संघयण-संठाणा १ ए
थावर-सुहुम-अपज्जं,
साहारणमथिरमसुन्नडुन्न-
गाणि ॥ दुस्सरणाइज्जजसं,
थावरदसगं विवज्जत्थं ॥५०॥
॥ इति पापतत्त्वम् ॥
इंदिअ-कसाय-अद्वय,
जोगा पंचचनु पंच तिन्नि कमा
किरिआओ पणवीसं,
इमा न ताओ अणुक्कमसो ५१

काइअ अहिगरणीया,
 पानसिया पारितावणी किरिया
 पाणाइवाइ रंन्निअ,
 परिग्गहिया मायवत्तीआ ९९
 मिग्गदंसणवत्ती,
 अपच्चरकाणी य दिठ्ठी पुठ्ठिअ
 पामुच्चिअ सामंतो,-
 वणीअ नेसत्थि साहत्थी ९३
 आणवणि विआरणिआ,
 अणत्तोगा अणवकंखपच्च-

इत्या ॥ अन्ना पञ्चोग समुदा,-
 ण पिङ्ग दोसेरिआवहिआ ॥

॥ इत्याश्रवतत्त्वम् ॥

समिर्द-गुत्ति-परीसहा,
 जइधम्मो ज्ञावणा चरित्ताणि
 पण-ति-दुवीस-दस-वार,
 पंचजेएहिं सगवन्ना ॥ १५ ॥

इरिया ज्ञासेणादाणे,
 उच्चारे समिर्दसु अ ॥

मणगुत्ति वयगुत्ति,

कायगुत्ति तहेव य ॥ २६ ॥
 खुहा पिवासा सी-उएहं,
 दंसा चेला रइ-विओ ॥
 चरिओ निसिहिया सिज्जा,
 अक्कोस वह जायणा ॥ २७ ॥
 अलान्न-रोग-तणफासा,
 मल-सक्कार-परीसहा ॥
 पन्ना अन्नाण सम्मत्तं,
 इओ बावीस परीसहा ॥ २८ ॥
 खंती मद्दव अज्जव,

मुत्ती तव संजमे अ वो-ध्वे ॥

सच्चं सोअं आकिं,-

चणं च वंजं च जइधम्मो एए

पढममणिच्चमसरणं,

संसारो एगया य अन्नत्तं ॥

असुइत्तं आसव सं,-

वरो अ तहणिज्जरा नवमी ३०

लोगसहावो वोही,

उद्धहा धम्मस्स साहगा अ-

रिहा ॥ एआओ ज्ञावणाओ,

ज्ञावेऽप्रवा पयत्तेणं ॥ ३१ ॥

सामाद् अत्य पढमं,
ठेऽप्रोवठावणं ज्ञवे वीऽप्रं ॥

परिहारविसुऽधीऽप्रं,
सुहुमं तह संपरायं च ॥ ३२ ॥

तत्तो अ अहस्कायं,
खायं सवमि जीवलोगमि ॥

जं चरिक्काण सुविहिऽप्रा,
वच्चंति अयरामरं ठाणं ॥ ३३ ॥

॥ इति संवरतत्वम् ॥

वारसविहं तवो णि,-
 ज्जरा यबंधो चनु विगप्पो अ॥
 पयई-ठिइ-अणुज्जाग,-
 पएसज्जेण्हिं नायद्धो ॥ ३४ ॥
 अणसणमूणोअरिया,
 वित्तीसंखेवणं रसच्चाओ ॥
 कायकिलेसो संली,-
 एया य वज्जो तवो होई॥३५॥
 पायवित्तं विणओ,
 वेयावच्चं तहेव सद्याओ ॥

ऊणं नुस्सग्गो वि अ,
 अञ्जितरओ तवो होई ॥ ३६ ॥
 ॥ इति निर्जरातत्वम् ॥
 पयइ सहावो वुत्तो,
 ठिइ कालावहारणं ॥
 अणुजागो रसो एओ,
 पएसो दलसंचओ ॥ ३७ ॥
 पम्-पम्हार-सि-मद्य-
 हम्-चित्त-कुलाल-जम्गारीण
 जह एएसिं जावा,

कम्माणवि जाण तह ज्ञावा ॥
 इह नाण-दंसणावर,-
 ण-वेय मोहानु नाम गोआणि
 विग्घं च पण-नव-डु-अ,-
 ठवीस चनु तिसय डु पण विहं
 नाणे अ दंसणावरणे,
 वेअणिए चेव अंतराए अ ॥
 तीसं कोमाकोमी,
 अयराणं विड् य नुक्कोसा ४०
 सत्तरि कोमाकोमी,

मोहणिए वीस नामगोएसु ॥
 तित्तीसं अयराइं,
 आनठिइबंध नक्कोसा ॥४१॥
 वारसमुहुत्त जहन्ना,
 वेयणिए अठ नामगोएसु ॥
 सेसाणंतमुहुत्तं,
 एयं बंधठिईमाणं ॥ ४२ ॥
 ॥ इति बंधतत्त्वम् ॥
 संतपयपरूवणया,
 दव्वपमाणं च खित्त फुसणाय ॥

कालो अ अंतर जाग,
 जावे अप्पावहू चेव ॥ ४३ ॥
 संतं सुधपयत्ता,
 विजंतं खकुसुमव न असंतं ॥
 मुखत्ति पयं तसउ,
 परूवणा मग्गणाईहिं ॥ ४४ ॥
 गइ इंदीए अ काए,
 जोए वेए कसाय नाणे य ॥
 संजम दंसण लेसा,
 जव सम्मे सन्नि आहारे ॥ ४५ ॥

नरगड्-पाणिंदि-तस-ज्जव,-
 सन्नि-अहरकाय-खड्असम्मत्ते
 मुरको णाहार-केवल,-
 दंसण-नाणे न सेसेसु ॥४६॥
 दव्वपमाणे सिध्धा,-
 णं जीव दव्वाणि हुंति णंताणि ॥
 लोगस्स असंखिज्जे,
 ज्ञागे इक्को य सब्बेवि ॥ ४७ ॥
 फुसणा अहिआ कालो,
 इग सिद्ध पमुच्च साइअोणंतो ॥

पन्निवायाज्ञावाञ्छो,
 सिद्धाणं अतरं नत्थि ॥४८॥
 सब्बजियाणमणंते,
 ज्ञागे ते तेसिं दंसणं नाणं ॥
 खइए ज्ञावे परिणा,-
 मिए अपुण्होइ जीवत्ता ४९॥
 थोवा नपुंससिद्धा,
 त्थीनरसिद्धा कमेण संखगुणा
 इअ मुखतत्तमेअं,
 नव तत्ता लेसअो ज्ञणिअ ॥

ज।वाइ नवपयत्थे,
 जो जाणइ तस्स होइ सम्मत्तं
 ज्ञावेण सदहंतो,
 अयाणमाणेवि सम्मत्तं ॥५१॥
 सद्वाइ जिणेसरत्ता,-
 सिअ्थाइ वयणाइ नन्नहा हुंति
 इअ बुद्धी जस्स मणे,
 सम्मत्तं निच्चलं तस्स ॥५२॥
 अंतोमुहुत्तंमित्तं,-
 पिफासिअंहुज्ज जेहिं सम्मत्तं

तेसिं अवम्पुग्गल,
 परिअद्दो चेव संसारो ॥५३॥
 नस्सप्पिणी अणंता,
 पुग्गलपरिअद्दओ मुणेअब्बो
 तेणंतातीअध्धा,
 अणागयध्धा अणंतगुणा ५४
 जिण-अजिण-तित्थतित्था,
 गिहि-अन्न-सालिंग-थी-नर-
 नपुंसा ॥ पत्तेअ-सयं-
 बुध्धा, बुध्दोहि कणिक

सिद्धा (य सिद्धणिक्काय) ॥५५॥
 जिणसिद्धा अरिहंता,
 अजिणसिद्धा य पुंमरिअपमु-
 हा ॥ गणहारि तित्थसिद्धा,
 अतित्थसिद्धा य मरुदेवी ॥५६॥
 गिहिलिङ्गसिद्ध चरहो,
 वलकलचीरी य अन्नलिङ्गमि ।
 साहू सलिङ्गसिद्धा,
 श्रीसिद्धा चंदणापमुहा ॥५७॥
 पुंसिद्धा गोयमाई,

गांगेयपसुह नपुंसया सिद्धा ॥
 पत्तेयसयंबुद्धा,
 ज्ञाण्या करकंमु कविलाई५७
 तह बुद्धवोहि गुरुवो,-
 हिया इग समय इग सिद्धाय ॥
 इग समएवि अणेगा,
 सिद्धा ते णेगसिद्धाय ॥ ५९ ॥
 इति मोक्षतत्त्वम् ॥
 इति श्री नवतत्त्वं समाप्तम् ॥

श्रीवीतरागाय नमः.

॥ अथ ॥

श्रीबालावबोधसहितं नवतत्त्वप्रकरणं

॥ प्रारब्धते ॥

श्रीवीरजिन नत्वा, मत्वा तद्विष्टजावचक्रं च ॥

नवतत्त्वार्थं विवरण, कुर्वेऽहं बालबोधाय ॥ १ ॥

प्रथम ग्रंथकार श्रीधर्मसूरि महाराज वस्तुसंकी-
र्तनरूप मंगलवाग् नव तत्त्वनां नाम कहे ठे.

आर्यावृत्तं.

जीवाऽजीवा पुष्पं, पावाऽसव संवरो
य निज्जरणंणा ॥ बंधो सुखो य तदा,
नव तत्ता हुंति नायद्या ॥ १ ॥

ગાથા ૧ લીના તૂટા શબ્દના અર્થ

જીવ-જીવતત્ત્વ	વધો-વધતત્ત્વ.
અજીવા-અજીવતત્ત્વ	મુરખો-મોક્ષતત્ત્વ
પુણ-પુણ્યતત્ત્વ	ય-અને
પાવ-પાપતત્ત્વ	તદા-તેમજ
આસર-આશ્રયતત્ત્વ	નવ-નર
ય-અને	તત્તા-તત્ત્વો
સવરો-સવરતત્ત્વ	હુતિ-છે
નિજ્ઞાનરણા-નિર્જરાતત્ત્વ	નાયબ્વા-નાયવા યોગ્ય

વિસ્તારાર્થ.- (જીવાજીવા કે0) જીવાજીવો, પટલે વ્યવહાર નેયે કરી જે શુભાશુભ કર્મોનો કર્તા, હર્તા તથા જોક્તા છે, અને નિશ્ચય નયે કરી જ્ઞાન, દર્શન તથા ચારિત્રરૂપ નિજ ગુણો-નેજ કર્તા તથા જોક્તા છે, અથવા દુઃખ સુખ જ્ઞાનોપયોગલક્ષણવંત ચેતના સહિત હોય, તથા પ્રાણ ધારણ કરે, તે પ્રથમ જીવતત્ત્વ કહેવાય.

તેથી વિપરીત જે ચેતના રહિત જન્મ સ્વજાવ-
 વાલો હોય, તે વીજુ અજીવતત્ત્વ કહેવાય, જેણે
 કરી શુજ કર્મનાં પુજ્જલોનો સંચય થવાથી
 સુખનો અનુજવ થાય છે, તે ત્રીજું (પુણં કેળું)
 પુણ્યં, ઇટલે પુણ્યતત્ત્વ કહેવાય, તે પુણ્યના વે
 જ્ઞેદ છે એક દ્રવ્યપુણ્ય, અને વીજું જાવપુણ્ય,
 તેમાં જીવને સુખ જોગવવામાં કારણરૂપ જે
 શુજ કર્મ, તે દ્રવ્યપુણ્ય અને શુજકર્મની ઉત્પ-
 ત્તિમાં કારણરૂપ જે શુજ આત્મપરિણામ, તે
 જાવપુણ્ય કહેવાય અથવા પુણ્યાનુવંધી પુણ્ય
 અને પાપાનુવંધી પુણ્ય, એમ બે જ્ઞેદ થાય,
 તેમાં પુણ્ય જોગવતાં નહું પુણ્ય વધાય, તે પુણ્યા-
 નુવંધી પુણ્ય અને પુણ્ય જોગવતાં નહું પાપ
 વંધાય, તે પાપાનુવંધી પુણ્ય કહેવાય. તેથી
 વિપરીત જેણે કરી અશુજ કર્મનાં પુજ્જલોનો
 સંચય થવાથી દુ.ખનો અનુજવ થાય છે, તે

ચોથું (પાવ ૬૦) પાપ, એટલે પાપતત્ત્વ કહેવાય,
 તેમાં જીવને દુઃખ જોગવવામાં કારણરૂપ અશુભ
 કર્મ, તે દ્રવ્યપાપ અને દુઃખને ઉત્પન્ન કરવામાં
 કારણરૂપ આત્માના જે અશુભ પરિણામ, તે
 જાવપાપ કહેવાય, અથવા પાપાનુવંધી પાપ
 અને પુણ્યાનુવંધી પાપ, ને પુણ્યતત્ત્વથી વિપરીત
 પાપે જાણવા જેણે કરી નવાં કર્મ બંધાય છે,
 અશુભ કર્મોપાદાનહેતુ હિસાદિક તે પાંચમું
 (આસવ ૬૦) આશ્રવ., એટલે આશ્રવતત્ત્વ કહે-
 વાય, તેમાં જીવમાં કર્મનું આવવું, તે દ્રવ્ય આ-
 શ્રવ અને કર્મ આવવાના કારણરૂપ રાગાદિયુક્ત
 આત્મપરિણામ, તે જાવઆશ્રવ, એમ બે જેદે
 સંવર જાણવો જેણે કરી આવતાં કર્મ રોકાય,
 અર્થાત્ પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુણિ તેણે કરી
 જે આશ્રવ રોધ કરવો, તે ઠહુ (સંવરો ૬૦)
 સંવર., એટલે સંવરતત્ત્વ, તેમાં જીવમાં આવતાં

કર્મોનું રોકાણું, તે દ્રવ્ય સવર, અને આવતાં
 કર્મોને રોકવામાં કારણરૂપ જે આત્માનો શુદ્ધ
 પરિણામ, તે જાવ સંવર, એમ બે જોડવાણું સવર
 તત્ત્વ કહેવાય, (૫ કે૦) ૫, એટલે અને જેણે
 કરી આત્મપ્રદેશમાથી દેશથી કર્મ જૂદાં થાય
 ઠે, અથવા પૂર્વે કરેલાં કર્મોનો જે ફાય થાય ઠે,
 એટલે તપ પ્રમુખે કરી કર્મનું પચાવણું થાય ઠે,
 તે સાતમું (નિઙ્ગરણના કે૦) નિર્જરણા, એટલે
 નિર્જરાતત્ત્વ કહેવાય, તેમાં કર્મોનો દેશથી ફાય
 થાય, તે દ્રવ્યનિર્જરા અને તે ફાય થવામાં કાર-
 ãણરૂપ જીવનો જે વિશુદ્ધ પરિણામ, તે જાવ-
 નિર્જરા, અથવા સમકીર્તી જીવની સકામ નિ-
 ર્જરા અને મિથ્યાત્વીની અકામ નિર્જરા, એમ
 ણ બે જોડે નિર્જરા કહેવાય જે નવાં કર્મોનું
 ગ્રહણ કરીને તેની સાથે જીવનું બંધન થવું,
 દ્વીરનીરની પેઠે મળી જવું થાય, તે આઠમું

(વંધો કે૦) વંધઃ, ઇટલે વંધતત્ત્વ કહેવાય, તેમાં
 જીવ સાથે કર્મનું પરસ્પર મળી જવું, તે દ્રવ્ય-
 વંધ, અને તે વંધમાં કારણરૂપ જે આત્માનો
 રાગાદિ યુક્ત પરિણામ, તે જાગ્રત્ત્વ કહેવાય.
 (ય કે૦) ય, ઇટલે અને જે આત્મપ્રદેશયકી
 સર્વથા કર્મોનો ક્ષય થવો, તે નવમું (મુક્તો કે૦)
 મોક્ષ, ઇટલે મોક્ષતત્ત્વ કહેવાય; ઇ નવ તત્ત્વ-
 રૂપ વસ્તુનું યથામ્થિન સ્વરૂપ જે પ્રમાણે સિ-
 ઝ્ઞાતોને વિષે કહ્યું છે, (તદ્દા કે૦) તથા, ઇટલે
 તેમજ સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવોને ઇ (નવ તત્ત્વા કે૦)
 નવ તત્ત્વાનિ, ઇટલે નવ તત્ત્વો તે જ પરિજ્ઞાપ
 કરી (નાયવા કે૦) જ્ઞાતવ્યાનિ, ઇટલે જાણવા
 યોગ્ય (દૃતિ કે૦) જ્ઞવતિ, ઇટલે છે, અને કેટલા
 એક પ્રત્યાર્થાન પરિજ્ઞાપ કરી ઠાંકવા યોગ્ય
 છે. મૂલમાં જે ઠેકાણે જે ચકાર વાપર્યો છે, તે
 અકાર વાચક હોવાથી જ્ઞપ્તયાન્વયી અવ્યય

સમજી લેવો તે ચકારથી એ નવ તત્ત્વને વિષે
સર્વ પદાર્થોનો સમાવેશ થાય છે, અર્થાત્ એથી
વધારે તત્ત્વ કોઈ નથી, એવી સૂચના કરી છે॥૧॥

એ નવ તત્ત્વમાંહેલા જીવ અને અજીવ, એ બે
તત્ત્વ માત્ર જાણવા યોગ્ય છે પુણ્ય, સંવર, નિર્જ
રા અને મોક્ષ, એ ચાર તત્ત્વ ગ્રહણ કરવા યોગ્ય
છે પરંતુ એમાંનું પુણ્યતત્ત્વ જે છે, તે વ્યવહાર
નયે કરી શ્રાવકોને ગ્રહણ કરવું યોગ્ય છે, અને
નિશ્ચય નયવહે ત્યાગ કરવું યોગ્ય છે, તેમજ મુ-
નિને ઉત્સર્ગે ત્યાગ કરવું યોગ્ય છે, અને અપ્પાદે
ગ્રહણ કરવું યોગ્ય છે, તથા પાપ, આશ્રવ અને
બંધ, એ ત્રણ તત્ત્વ તો સર્વથા સર્વને ત્યાગ કરવા
યોગ્યજ છે॥ ભક્તં ચ॥ હેયા બંધાઃસવ પા, વા
જીવાઃજીવ હુંતિ વિજ્ઞેયા॥સંવર નિજ્ઞાર મુક્તો
પુણ હુંતિ ભવાણે॥૨॥

એ નવ તત્ત્વનાં નામ કહ્યાં, અન્યથા સંક્ષેપ-
થી તો જીવ અને અજીવ, એ બે તત્ત્વજ શ્રી

गांगेयपसुह नपुंसया सिद्धा ॥
 पत्तेयसयंबुद्धा,
 ज्ञाण्या करकंमु कविलाई ५७
 तह बुद्धवोहि गुरुवो,-
 हिया इग समय इग सिद्धाय ॥
 इग समएवि अणेगा,
 सिद्धा ते णेगसिद्धाय ॥ ५८ ॥
 इति मोक्षतत्त्वम् ॥
 इति श्री नवतत्त्वं समाप्तम् ॥

श्रीवीतरागाय नमः.

॥ अथ ॥

श्रीबालावबोधसहितं नवतत्त्वप्रकरणं

॥ प्रारब्धते ॥

श्रीवीरजिन नत्वा, मत्वा तदिष्टतावचक्रं च ॥
नवतत्त्वार्थं विवरणं, कुर्वेऽहं बालबोधाय ॥ १ ॥
प्रथम ग्रंथकार श्रीधर्मसूरि महाराज वस्तुसंकी-
र्तनरूप भगलद्वारा नव तत्त्वनां नाम कहे ठे.
आर्यावृत्तं.

जीवाऽजीवा पुष्पं, पावाऽसव संवरो
य निष्कारणं ॥ वंधो मुक्को य तद्वा,
नव तत्ता हुंति नायवा ॥ १ ॥

ગાથા ૧ લીના તૂટા શબ્દના અર્થ.

જીવ-જીવતત્ત્વ	વધો-વધતત્ત્વ
અજીવા-અજીવતત્ત્વ	મુક્તો-મોક્ષતત્ત્વ
પુણ-પુણ્યતત્ત્વ.	ય-અને
પાપ-પાપતત્ત્વ	તદા-તેમજ
આસવ-આશ્રવતત્ત્વ	નવ-નવ
ય-અને	તત્તા-તત્ત્વો
સવરો-સવરતત્ત્વ	હુતિ-છે
નિજ્જગરણા-નિર્જરાતત્ત્વ.	નાયધ્વા-જાણવા યોગ્ય

વિસ્તારાર્થ —(જીવાજીવા કે०) જીવાજીવો, ઘટલે વ્યવહાર નેયે કરી જે શુભાશુભ કર્મોનો કર્તા, હર્તા તથા જોક્તા છે, અને નિશ્ચય નયે કરી જ્ઞાન, દર્શન તથા ચારિત્રરૂપ નિજ ગુણો-નોજ કર્તા તથા જોક્તા છે, અથવા ટુ ટુ સુખ જ્ઞાનોપયોગલક્ષણવંત ચેતના સહિત હોય, તથા પ્રાણ ધારણ કરે, તે પ્રથમ જીવતત્ત્વ કહેવાય.

તેથી વિપરીત જે ચેતના રહિત જન્મ સ્વજાવ-
 વાલો હોય, તે વીજું અજીવતત્ત્વ કહેવાય; જેણે
 કરી શુદ્ધ કર્મનાં પુણ્યોનો સંચય થવાથી
 સુખનો અનુભવ થાય છે, તે ત્રીજું (પુણં કે ૦)
 પુણ્ય, ઇદ્રે પુણ્યતત્ત્વ કહેવાય; તે પુણ્યના બે
 જોડ છે એક દ્રવ્યપુણ્ય, અને વીજુ જાત્રપુણ્ય,
 તેમાં જીવને સુખ જોગવવામાં કારણરૂપ જે
 શુદ્ધ કર્મ, તે દ્રવ્યપુણ્ય અને શુદ્ધકર્મની ઉત્પ-
 ત્તિમાં કારણરૂપ જે શુદ્ધ આત્મપરિણામ, તે
 જાત્રપુણ્ય કહેવાય અથવા પુણ્યાનુબંધી પુણ્ય
 અને પાપાનુબંધી પુણ્ય, એમ પણ બે જોડ થાય,
 તેમાં પુણ્ય જોગવતાં નહું પુણ્ય વધાય, તે પુણ્યા-
 નુબંધી પુણ્ય અને પુણ્ય જોગવતાં નહું પાપ
 વંધાય, તે પાપાનુબંધી પુણ્ય કહેવાય. તેથી
 વિપરીત જેણે કરી અશુદ્ધ કર્મનાં પુણ્યોનો
 સંચય થવાથી દુઃખનો અનુભવ થાય છે, તે

चोथुं (पाव कें०) पाप, एटसे पापतत्त्व कहैवाय;
 तेमां जीवने दु म्व जोगववामां कारणरूप थशुज
 कर्म, ते ड्रव्यपाप थने दु म्वने उत्पन्न करवामां
 कारणरूप आत्माना जे थशुज परिणाम, ते
 जानपाप कहैवाय, थयवा पापानुबंधी पाप
 थने पुण्यानुबंधी पाप, ते पुण्यतत्त्वथी विपरीत
 पणे जाणवा. जेणे करी नमां कर्म बंधाय ठे,
 थशुज कर्मोपादानहेतु हिंसादिक ते पावमु
 (आसव कें०) आश्रव, एटसे आश्रवतत्त्व कहै-
 वाय, तेमा जीवमां कर्मनु आवयुं, ते ड्रव्य आ-
 श्रव थने कर्म आववाना कारणरूप रागादियुक्त
 आत्मपरिणाम, ते जानआश्रव, एम वे जेदे
 सवर जाणवो जेणे करी आवतां कर्म रोक्याय,
 थर्थात् पांच समिति थने त्रण गुप्ति तेणे करी
 जे आश्रव रोध करयो, ते ठहु (संवरो कें०)
 संवर; जे संवरतत्त्व, तेमां जीव

કર્મોનું રોકાવું, તે દ્રવ્ય સવર, અને આવતાં
 કર્મોને રોકવામા કારણરૂપ જે આત્માનો શુદ્ધ
 પરિણામ, તે જાવ સંવર, એમ બે જોડવાળું સવર-
 તત્ત્વ કહેવાય, (ય કે૦) ચ, ઇટલે અને જેણે
 કરી આત્મપ્રદેશમાંથી દેશથી કર્મ જૂદાં થાય
 ઠે, અથવા પૂર્વે કરેલાં કર્મોનો જે ફળ થાય ઠે,
 ઇટલે તપ પ્રમુખે કરી કર્મનું પચાવડું થાય ઠે,
 તે સાતમું (નિઙ્ગારણંણા કે૦) નિર્જરણા, ઇટલે
 નિર્જરાતત્ત્વ કહેવાય, તેમાં કર્મોનો દેશથી ફળ
 થાય, તે દ્રવ્યનિર્જરા અને તે ફળ થવામાં કાર-
 ણરૂપ જીવનો જે વિશુદ્ધ પરિણામ, તે જાવ-
 નિર્જરા, અથવા સમકીર્તી જીવની સકામ નિ-
 ર્જરા અને મિથ્યાત્વીની અકામ નિર્જરા, એમ
 પાંચ બે જોડે નિર્જરા કહેવાય જે નવાં કર્મોનું
 ગ્રહણ કરીને તેની સાથે જીવનું બંધન થવું,
 ફીરનીરની પેઠે મણી જવું થાય, તે આવડું

(બંધો કે૦) વંધ, એટલે વંધતત્ત્વ કહેવાય, તેમાં
 જીવ સાથે કર્મનું પરસ્પર મળી જવું, તે દ્રવ્ય-
 વંધ, અને તે વંધમાં કારણરૂપ જે આત્માનો
 રાગાદિ યુક્ત પરિણામ, તે જાણવશ્ય કહેવાય.
 (ય કે૦) ચ, એટલે અને જે આત્મપ્રદેશયકી
 સર્વથા કર્મોનો હાય થવો, તે નવમું (મુક્તો કે૦)
 મોક્ષ, એટલે મોક્ષતત્ત્વ કહેવાય, એ નવ તત્ત્વ-
 રૂપ વસ્તુનું યથાસ્થિત સ્વરૂપ જે પ્રમાણે સિ-
 ઘ્નાંતોને વિષે કહ્યું છે, (તદ્દા કે૦) તથા, એટલે
 તેમજ સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવોને એ (નવ તત્ત્વા કે૦)
 નવ તત્ત્વાનિ, એટલે નવ તત્ત્વો તે જ પરિજ્ઞાપ
 કરી (નાયજ્ઞા કે૦) જ્ઞાતવ્યાનિ, એટલે જાણવા
 યોગ્ય (દૃષ્ટિ કે૦) જવતિ, એટલે છે, અને કેટલા
 એક પ્રત્યાર્થાન પરિજ્ઞાપ કરી ઠાંકવા યોગ્ય
 છે. મૂલમાં જે ઠેકાણે જે ચકાર વાપર્યો છે, તે
 ચકાર વાચક હોવાથી ઊત્તયાન્વયી અવ્યય

સમજી લેવો તે ચકારથી એ નવ તત્ત્વને વિષે
સર્વ પદાર્થોનો સમાવેશ થાય છે, અર્થાત્ એથી
વધારે તત્ત્વ કોઈ નથી, એવી સૂચના કરી છે॥૧॥

એ નવ તત્ત્વમાંહેલા જીવ અને અજીવ, એ બે
તત્ત્વ માત્ર જાણવા યોગ્ય છે પુણ્ય, સંવર, નિર્જ-
રા અને મોક્ષ, એ ચાર તત્ત્વ ગ્રહણ કરવા યોગ્ય
છે પરંતુ એમાંનું પુણ્યતત્ત્વ જે છે, તે વ્યવહાર
નયે કરી શ્રાવકોને ગ્રહણ કરવું યોગ્ય છે, અને
નિશ્ચય નયવડે ત્યાગ કરવું યોગ્ય છે, તેમજ મુ-
નિને ઉત્સર્ગે ત્યાગ કરવું યોગ્ય છે, અને અપ્પાદે
ગ્રહણ કરવું યોગ્ય છે, તથા પાપ, આશ્રવ અને
બંધ, એ ત્રણ તત્ત્વ તો સર્વથા સર્વને ત્યાગ કરવા
યોગ્યજ છે ॥ ઉક્તં ચ ॥ હેયા બંધાઽસવ પા, વા
જીવાઽજીવ હુંતિ વિદ્વેયા ॥ સંવર નિઝાર મુસ્કો
પુણ હુંતિ ડવાણ ॥૨॥

એ નવ તત્ત્વનાં નામ કહ્યાં, અન્યથા સંદેષ-
થી તો જીવ અને અજીવ, એ બે તત્ત્વજ શ્રી

ઠાણાંગમાંદે કહ્યાં છે, કેમકે જીવને પુણ્ય તથા પાપનો સંજવ છે, તથા કર્મનો વંધ પણ તાદાત્મિક છે, થને કર્મ જે છે, તે પુજ્જ પરિણામ છે, થને પુજ્જ તે અજીવ છે, તથા આશ્રવ જે છે, તે પણ મિથ્યાદર્શનાદિરૂપ ઉપાધિય કરી જીવનો મલિન સ્વજાવ છે, એ પણ આત્માના પ્રદેશ અને પુજ્જ વિના વીજો કોઈ નથી, તથા સંવર જે છે, તે પણ આશ્રવ નિરોધ લક્ષણ દેશ સર્વ જ્ઞેદે આત્માનો નિરૂત્તિરૂપ સ્વજાવ પરિણામ જ્ઞાનાત્મક છે, તથા નિર્જરા જે છે, તે પણ જીવ થને કર્મને પૃથક્કુ ઉપજાવવાને કારણે દધિ મધન-મંથાન ન્યાયે કરી કર્મનો પરિશાટ છે, તથા સર્વ શક્તિય કરી સકલ કર્મદુઃખનો ક્ષય નવનીતગત દગ્ધજલ નિર્મલ ઘૃત પ્રગટનરૂપ દૃષ્ટાંતે ચિદાનંદમય આત્માનુ પ્રગટ થવું, તે મોક્ષતત્ત્વ છે, તે માટે જીવ થને અજીવ એ બે તત્ત્વજ કહીય

તથા અન્યત્ર મતાંતરે સાત તત્ત્વ પણ છે, કેમકે પુણ્ય અને પાપ, એ બે તત્ત્વનો અંતર્જાત્ર, વધતત્ત્વમાંહેજ થાય છે, કારણ કે જે શુભ પ્રકૃતિકર્મવધ તે પુણ્યતત્ત્વ અને અશુભ પ્રકૃતિકર્મવધ તે પાપતત્ત્વ છે, માટે પુણ્ય પાપ રહિત સાત તત્ત્વ કહીએ તેમજ વર્ણી પાંચ તત્ત્વ પણ કહ્યાં છે, इत्यादिक ઘણો વિસ્તાર વિશેષાવશ્યક તથા તત્ત્વार्थ અને લોકપ્રકાશાદિ ગ્રંથોથકી જાણવો. હવે પ્રત્યેક તત્ત્વના જુદા જુદા જોડ કહે છે.

ચતુદસ ચતુદસ વાયા, -લીસા વાસી
અ હુંતિ વાયાલા ॥ સત્તાવન્નં વારસ,
ચતુ નવ જેઆ કમેણેસિં ॥ ૧ ॥

ગાથા ૧ જીના ટૂટા શબ્દના અર્થ

ચતુદસ-ચૌદ.

ચપ્પદસ-ચૌદ

વાપાલીસા-ચૈતાલીશ.

વાસી-બ્યાશી

અ-અને

હુંતિ-થાય છે

बायाली-वेतालीश.

सत्तावन-सत्तावन

बारस-बार.

चउ-चार

नव-नव

भेआ-भेदो

कमेण-अनुक्रमे करी

| एसि-एओना

विस्तारार्थः.—प्रथम जीवतत्त्वना (चउदस के०)
चतुर्दश, एटले चौद, बीजा अजीवतत्त्वना (चउ.
दस के०) चतुर्दश, एटले चौद, बीजा पुण्यतत्त्व-
ना (बायालीसा के०) द्विचत्वारिंशत्, एटले वेता-
लीश, चौथा पापतत्त्वना (बासी के०) द्व्यशीति.
एटले द्याशी, (य के०) च, एटले अने पांचमा
आश्रवतत्त्वना (बायाला के०) द्विचत्वारिंशत्,
एटले वेतालीश, ठछा सवरतत्त्वना (सत्तावन
के०) सप्तपचाशत्, एटले सत्तावन, सातमा नि-
र्जरातत्त्वना (बारस के०) छादश, एटले बार,
आठमा बंधतत्त्वना (चउ के०) चत्वारः, एटले
चार अने नवमा मोक्षतत्त्वना (नव के०) नव,
एटले नव, एवी रीते (एसि के०) एषां, एटले

ए नवे तत्त्वना (कमेण के०) क्रमेण, एटले रुमे
 करी (जेआ के०) जेदा एटले जेद (हुंति के०)
 जवन्ति एटले थाय ठे

उपर कहेलां नव तत्त्वना सर्व जेदनी संख्या
 बसेने ठोतेर थाय ठे तेजमां अठ्याशी जेद अ-
 रूपी ठे, अने एकसो ने अठ्याशी जेद रूपी ठे॥
 उक्त च ॥ धम्माऽधम्माऽगासा, तिय तिय अड्डा
 अजीव दसगा य॥ सत्तावन्नं संवर, निज्जार दु-
 दस मुत्ति नवगा य ॥ १ ॥ अट्ठासि अरुवि हवड,
 संपइ जणामि चेव रूवीणं ॥ परमाणु देस पए-
 सा, खंध चउ अजीव रूवीण ॥ २ ॥ जीवे दस
 चउ दु चउ, वासी बायाल हुंति चत्तारी ॥ सय
 अट्ठासी रूवी, दुसय ठस्सत्त नव तत्ते ॥ ३ ॥
 गाथार्थः—धर्मा, अधर्मा, अन आकाशास्तिकाय,
 ए दरेकना त्रण त्रण तथा अट्ठा एटले काळ
 ए अजीव, तेना १० जेद, तथा संवरना ५७ जेद,

તથા નિર્જરાના ૧૨ જોદ, તથા મોક્ષના ૯ જોદ
 ॥ ૧ ॥ ૯ અઘ્યાશી જોદ અરૂપી હોય છે, હવે
 નિશ્ચયથી રૂપીના જોદ કહું તું પરમાણુ, દેશ,
 પ્રદેશ અને સ્કંધ ૯ ચાર પુજ્જલના જોદો રૂપી
 અજીવના ॥ ૨ ॥ તથા સંસારી જીવના ૧૪ જોદ,
 પુણ્યના ૪૨ જોદ, પાપના ૮૨ જોદ, આશ્રવના ૪૨
 જોદ, વંધના ૪ જોદ, ૯ સર્વ મળી ૧૮૮ જોદ રૂપીના
 જાણવા, સર્વ મળી નવે તત્ત્વના ૨૭૬ જોદ થાય.
 ॥ ૩ ॥ એમાં પહેલી ગાથા વહે અઘ્યાશી જોદ
 અરૂપી કહ્યા, અને પાઠલ વે ગાથા વહે એકસો
 અઘ્યાશી જોદ રૂપી કહ્યા છે ॥ ઇતિ ॥ ૨ ॥

ઘટલે સંવર, નિર્જરા અને મોક્ષ, ૯ વ્રણ
 તત્ત્વ આત્માના સહજ સ્વજાવપણામાટે અરૂપી
 છે, તથા જીવ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ અને વંધ,
 ૯ પાંચ તત્ત્વ આઠ કર્મના જોદમાંહે અંતરત્ત્વે
 છે, તે માટે રૂપી જાણવાં યદ્યપિ જીવ અરૂપી

ઠે, તથાપિ જીવ જ્ઞેદે કરી કર્મ સહિત સંસારી
પણામાટે અહીં રૂપીમાં ગણ્યો ઠે, તથા અજી
વતત્ત્વમાંહેલા પુન્નઙ્ગ દ્રવ્યના ચાર જ્ઞેદ રૂપી
અને ધર્માસ્તિકાયાદિક ચાર દ્રવ્યના દશ જ્ઞેદ
અરૂપી ઠે.

ए नवे तत्तना ૨૭૬ જ્ઞેદમાં જીવ અજીવ, રૂપી
અરૂપી જ્ઞેદોની સંખ્યાનો તથા હેય જ્ઞેયાદિનો
યંત્ર નીચે પ્રમાણે ઠે

નામ	જીવ	અજીવ	રૂપી	અરૂપી	હેય	જ્ઞેય	વપાદેગ.
જીવતત્ત્વ	૧૪		૧૪			૧૪	
અજીવતત્ત્વ		૧૪	૪	૧૦		૧૪	
પુણ્યતત્ત્વ		૪૨	૪૨				૪૨
પાપતત્ત્વ		૮૨	૮૨		૮૨		
આશ્રયતત્ત્વ		૪૨	૪૨		૪૨		
સવરતત્ત્વ	૫૭	.		૫૭			૫૭
નિર્જરાતત્ત્વ	૧૨			૧૨			૧૨
વધતત્ત્વ		૪	૪		૪		.
મોક્ષતત્ત્વ	૯			૯			૯
	૯૨	૧૮૪	૧૮૮	૮૮	૧૨૮	૨૮	૧૨૦

(३९)

हवे प्रथम जीवतत्त्वनो विचार कहेता थका
आ गाथामां जीवनी जाणवा योग्य ठ जातिउं
देखाडे ठे.

एगविह-डुविह-तिविहा, चउव्विहा
पंच-ठव्विहा जीवा ॥ चेयण-तस-इ-
यरोहिं, वेय-गई-करण-काएहिं ॥ ३ ॥

गाथा ३ जीना वूटा शब्दना अर्थ.

एगविह-एकविध
डुविह-द्विविध
तिविहा-त्रिविध
चउव्विहा-चतुर्विध.
पंच-पंच (विध)
छव्विहा-षड्विध
जीवा-जीवतत्त्व.

चेयण-चेतना
तस-अस.
इयरोहिं-इतर (स्वावर)
वेय-वेद.
गई-गति
करण-इन्द्रियो.
काएहिं-काये करीने

विस्तारार्थः--(एगविह-डुविह तिविहा के०)
एकविधद्विविधत्रिविधा., एटले एकविध, द्विविध,
तथा त्रिविध (चउव्विहा के०) चउ

चतुर्विध, (पंच ठव्विहा के०) पंचपङ्क्तिधा, एटले
 पंचविध, तथा पङ्क्तिध, एटले ठप्रकारना (जीवा
 के०) जीवा, एटले जीवो ठे. तेमां सर्व जीवने
 श्रुतज्ञाननो अनंतमो जाग उघामो रहेवाथी
 तेज (चेयण तसइयरेहिं के०) चेतनत्रसेतरे., ते
 चेतन एटले चेतना लक्षणजान् ठे, माटे एकविध
 जाणवुं. त्रस एटले जे चखन शक्तिमान् होय,
 तरुकाथी ठायाए आवे, अने ठायाथी तरुका-
 मां आवे, तथा जय देखी त्रास पामे, तेने त्रस
 कहीए; अने इतर ते बीजा स्थावर एटले जे
 स्थिरतावान् होय, एम सर्व जीव द्विविध जा-
 णवा. (वेय गइकरणकोएहिं के०) वेदगतिकरण-
 कायै., एटले वेदत्रण, स्त्रीवेद, पुरुषवेद अने नपुं-
 सकवेद, एम सर्व जीव त्रिविध जाणवा. गति चार,
 देवता, मनुष्य, नारकी अने तिर्यच, एम सर्व
 जीव चतुर्विध जाणवा. करण ते इंद्रिय पांच,

એકેન્દ્રિયવેન્દ્રિય, નેન્દ્રિય, ચોરિન્દ્રિય, અને પચેન્દ્રિય,
 એમ સર્વ જીવ પચવિધ જાણવા અને (કાણેહિં
 કે) કાય ઠ-પૃથ્વીકાય, અપ્કાય, તેજકાય,
 વાતકાય, વનસ્પતિકાય તથા ત્રસકાય, એમ
 સર્વ જીવ પદ્ધિ જાણવા ॥ ઇતિ ॥ ૩ ॥

અહીં કોઈ આશંકા કરે કે, પ્રથમ નવ
 તત્ત્વોના જોડોની સંરચામાં જીવતત્ત્વના જે ચોદ
 જોડ કહ્યા છે, તેમાં એ ઠ જાતિનો સમાવેશ થાય
 છે, કે જાતિ અને જોડની કાંડ જુદી ધ્યવસ્થા છે ?
 તેનો ઉત્તર-યથાપિ તે ચોદ જોડ પણ ચોદ જાતિ-
 ના જીવની પદ્ધતિ જુદી હોવાથી પહેલાં ચોદ
 પ્રકારના જોડ એવી સંજ્ઞા કરી છે, અને આ તો
 પ્રકારની જાતિ એવી સંજ્ઞા કહ્યામાં આવી છે ॥ ઇતિ
 જીવતત્ત્વના ચોદ જોડ કહે છે

એર્ગિન્દ્રિય સુહુમિયરા, સન્નિયર-પણિ-
 દિઆ ય સવિતિચત્ર ॥ અપજત્તા
 પજ્જત્તા, કમેણ ચત્રદસ જિયઠાણા ॥ ૪ ॥

गाथा ४ थीना तूटा शब्दना अर्थ.

एगिंदिय-एकेंद्रिय

सुहुम-सूक्ष्म

इयरा-इतर (गादर)

सन्नि-सङ्गी

इयर-इतर (अमङ्गी).

पणिदिआ-पंचेंद्रिय.

स-सहित, साथे

त्रि-त्रैन्द्रिय.

ति-तैन्द्रिय.

चउ-चउरिंद्रिय

अपजत्ता-अपर्याप्ता.

पजत्ता-पर्याप्ता

कमेण-अनुक्रमे.

चउदस-चोद

जियट्टाणा-जीवना स्थान.

विस्तारार्थः—(एगिंदिय के०) एकेंद्रियाः, एट-
ले एकेंद्रियना वे जेद ठे, (सुहुमियरा के०) सूक्ष्म-
तरा. एटले एक सूक्ष्मबीजा इतर एटले गादर,
पांचे स्थावरने एकेंद्रिय कहे ठे. तेमां जे चोद
राजलोकमां व्यापी रह्या ठे, पर्वत प्रमुखने जेदीने
जाय आवे, कोइ वस्तुथी जेदाय नहीं, ने ठेदाय
पण नहीं, अग्नि जेने वाली शके नहीं, चर्मदृष्टि
देखाय नहीं, मनुष्यादिक कोइ प्राणीना उपयोग

માં થાવે નહીં, પણ અદૃશ્ય અને નિરતિશયી
 સૂક્ષ્મનામકમોદયવંતને સૂક્ષ્મએકેન્દ્રિય કહે છે. જે
 નિયતસ્થાનરત્તી છે, પરંતુ કોઈ વસ્તુને જોવી શકે
 નહીં; પણ જેનો જોડ તથા ઘેડ વીજી વસ્તુથી થઈ
 શકે, જેને અગ્નિયાત્રી શકે, જે ચર્મદૃષ્ટિનો વિષય
 થઈ શકે, જે મનુષ્યાદિક સર્વ પ્રાણીઝના સ્વયોગ-
 માં થાવે પણ દૃશ્ય અને સાતિશયી વાદરનામ-
 કમોદયવંતને વાદર એકેન્દ્રિય કહે છે, અને (સન્નિ-
 યરપર્ણિદિશ્યા કે०) સંક્ષિતર પચેન્દ્રિયા, ણટસે
 પચેન્દ્રિયના બે જોડ છે, એક સંજી, વીજો ઉતર
 ણટસે અસંજી. અહીં શ્રોત્ર, ત્વચા, ચક્ષુ, ગ્રાણ,
 જિહ્વા તથા નેત્ર, એ પાંચ ઇન્દ્રિયો જેને હોય,
 તેને પચેન્દ્રિય કહે છે. તેમાં જે મન સંજા સહિત
 હોય, તેને સંજી કહે છે. અને જે મન મંજા
 સહિત હોય, તેને અસંજી કહે છે. એવ ચાર જોડ
 તથા તેને (સન્નિચિત્ર કે०) સન્નિચિત્રનુ.,

ઘટલે વેદ્રિય, તેંદ્રિય, ચૌરિંદ્રિય, એ પ્રત્યેકનો
 એક એક જ્ઞેદ કહ્યો છે. તેણે કરી સહિત કરી
 એ, તે વારે સાત જ્ઞેદ થાય

પૃથ્વી રીતે એકેંદ્રિયના વે જ્ઞેદ, વેદ્રિયનો એક
 જ્ઞેદ, તેંદ્રિયનો એક જ્ઞેદ, ચૌરિંદ્રિયનો એક જ્ઞેદ
 તથા પચેદ્રિયના વે જ્ઞેદ, મહીને સાત જ્ઞેદ થયા
 એ સાતે જ્ઞેદના જીવો વે પ્રકારે હોય છે-એક
 (અપજન્તા કે०) અપર્યાપ્તાઃ, ઘટલે અપર્યાપ્તા તથા
 બીજા (પજ્જન્તા કે०) પર્યાપ્તાઃ ઘટલે પર્યાપ્તા. તેમાં
 જેને જેટલી પર્યાપ્તિ કહી છે, તે પૂરી કીધી ન
 હોય, અને મરણ પામે, તેને અપર્યાપ્તા કહે છે
 તથા જેને જેટલી પર્યાપ્તિ કહી છે, તે પૂરી કીધી
 હોય, અને પછી મરણ પામે, તેને પર્યાપ્તા કહે છે.

પૂર્વે કહેલા સાત જ્ઞેદના અપર્યાપ્તા અને સાત
 જ્ઞેદના પર્યાપ્તા, એ વે પ્રકાર હોવાથી (કમેણ કે०)
 કમેણ, ઘટલે ઇત્ત અનુક્રમે કરી (ચતુદસ કે०)

ચતુર્દશ, એટલે ચોદ (જિયઠાણા કે૦) જીવ-
 સ્થાનાનિ, એટલે જીવનાં સ્થાન છે એ રીતે
 સર્વ સંસારી જીવો વિષે ચોદ જોદ જાણી લેવા
 યદ્યપિ શાસ્ત્રાંતરમાં વહી જીવના વીજા પણ ઘણા
 જોદ કહ્યા છે, પરંતુ સર્વ ઓપાધિક છે સ્વાત્તા-
 વિક જોદ તો એકજ ચેતના લક્ષણ છે. મૂલમાં
 (ચ કે૦) ચચાર છે, તે ઝજયાન્વયી અવ્યય છે

વહી પ્રકારાતરે સર્વ સંસારી જીવના વઘીશ
 જોદ પણ થાય છે, તે કહે છે ॥ ગાથા ॥ પણ
 થાવર સુહુમિયરા, પરિતવણ સન્નિ અસન્નિ વિ-
 ગલ્લતિગ ॥ હ્ય સોલ્લસ પજ્જાત્તા, અપજત્તા, જીવ
 ધત્તીસં ॥૧॥ (પણ થાવર સુહુમ કે૦) પાંચ સુક્ષ્મ
 સ્થાવર, તથા (હ્યરા કે૦) પાંચ ઇતર એટલે વા-
 દર સ્થાવર, એ દશ જોદ, (પરિતવણ કે૦) પ્રત્યે-
 ક વનસ્પતિનો અગ્યારમો જોદ, (સન્નિ કે૦) સઙ્ગી
 પર્વેંદ્રિયનો વારમો જોદ, (અસન્નિ કે૦) અસંઙ્ગી

પંચેન્દ્રિયનો તેરમો જોડ, (વિગલતિગં કે૦) વિક-
ત્રિક એટલે વેન્દ્રિય, તેન્દ્રિય તથા ચોરદ્રિયના
ત્રણ જોડ મલીને સોલ જોડ થાય છે, (ઇય સો
લસ કે૦) એ સોલ જોડોના જીવ વે પ્રકારના છે,
એક (પજ્જતા કે૦) પર્યાપ્તા, ઘીજા (અપજ્જતા કે૦)
અપર્યાપ્તા મલીને (જીવ કે૦) જીવના (વત્તીસં
કે૦) ઘત્તીશ જોડ થાય છે

શાસ્ત્રાંતરમાં સર્વ સંસારી જીવોના પાંચસેં ને
ત્રેસઠ જોડ પણ કહ્યા છે. તેમાં મનુષ્યોના ત્રણ-
સેં ને ત્રણ જોડ થાય છે, તે આવી રીતે—પાંચ
મહાવિદેહ ક્ષેત્ર, પાંચ જરત ક્ષેત્ર, તથા પાંચ
એરઘત ક્ષેત્ર, મલીને પંદર કર્મજૂમિ ક્ષેત્ર છે.
તેમજ ત્રીશ અકર્મજૂમિ યુગલિયાનાં ક્ષેત્ર છે,
અને ઢપ્પન અંતર્દ્વીપ છે. એ સર્વ મલીને પર્યા-
પ્તાના એકસો ને એક જોડ, અપર્યાપ્તાના એકસો ને
એક જોડ, તથા સંમૂર્ઠિમ અપર્યાપ્તાના એકસો ને
એક જોડ, મલીને ત્રણસો ને ત્રણ જોડ થાય

દેવતાઝના એકસો ને અઠાણું ભેદ થાય છે, તે આવી રીતે—દશ યુવનપતિ, સોલ વ્યતર, પંદર પરમાધામી, દશ તિર્યગ્જૂંજક, પાંચ ચર ડ્યોતિપી, પાંચ સ્થિર ડ્યોતિપી, નવ લોકાંતિક ઘ્રણ કિલ્લિવપિયા, વાર દેવલોકના નવ ગ્રેવેય-કના, તથા પાંચ અણુત્તર વિમાનના, મલીને નવાણું પર્યાતા તથા નવાણુ અપર્યાતા ગણતાં એકસો ને અઠાણુ ભેદ થાય

નારકીના જે સાત જેદ કહ્યા છે, તેના પર્યાતા તથા અપર્યાતા એ વે પ્રકાર કરતાં ચોદ ભેદ થાય.

તિર્યંચના અઠતાલીશ જેદ છે, તે આવી રીતે—પાંચ સુદ્ધ સ્થાવર, પાંચ ઘાદર સ્થાવર, ઘ્રણ વિકલેદ્રિય અને એક પ્રત્યેક વનસ્પતિ મલીને ચોદ પર્યાતાના તથા ચોદ અપર્યાતાના ગણતાં અઠ્યાવીશ જેદ થાય, અને જલચર, સ્થલચર, લેચર, ઊર પરિસર્પ તથા યુજપરિસર્પ એ પાંચ સંમૂર્ઠિમ તથા ગર્જજ મલીને દશ થાય, તેના

પર્યાપ્તા તથા અપર્યાપ્તા એ બે પ્રકાર કરતાં વીશ
ભેદ થાય. તથા પૂર્વના અઢ્યાવીશ અને એ વીશ
મલીને અમૃતાલીશ ભેદ થયા.

એવી રીતે મનુષ્યોના ત્રણસો ને ત્રણ ભેદ,
દેવતાના એકસો ને અઠાણુ ભેદ, નારકીના ચૌદ
ભેદ, અને તિર્યંચના અમૃતાલીશ ભેદ એ સર્વ
મલી પાંચસો ને ત્રેસઠ ભેદ થયા ॥ ઇતિ ॥ ૪ ॥

હવે જીવનું લક્ષણ કહે ટે.

અનુગ્તુપવૃત્ત ॥ નાણં ચ દંસણં ચેવ,
ચરિત્તં ચ તવો તહા ॥ વીરિયં ઉવઝ-
ગો અ, એઅં જીવસ્સ લક્ષણં ॥ ૫ ॥

ગાથા ૫ મીના વૃટ્ટા શબ્દના અર્થ.

નાણ-જ્ઞાન
ચ-અને
દસણ-દર્શન.
ચેવ-નિશ્ચે
ચરિત્ત-ચારિત્ર
ચ-અને.
તવો-તપ.

તહા-તેમજ
વીરિય-વીર્ય
ઉવઝગો-ઉપયોગ.
અ-અને,
એઅ-એ, આ.
જીવસ્સ-જીવનુ.
લક્ષણ-લક્ષણ

विस्तारार्थ.—(नाण के०) ज्ञान, ते मतिज्ञान, श्रुतज्ञान, अत्रधिज्ञान, मन.पर्ययज्ञान तथा केवलज्ञान, ए पांच ज्ञान सम्यक्त्र आश्रयीने कथां ठे, एनी साचे मतिअज्ञान, श्रुतअज्ञान, तथा विभंगज्ञान, ए अण अज्ञान मिथ्यात्वाश्रयी ठे, ते खेतां आठनी सग्यो याय ठे. एज्जमांनुं गमे ते एक अथवा अधिक ज्ञान (एट्ठे जीवनो विगेष उपयोग अथवा साकार उपयोग जेमां होय, (च के०) पुन. ब्रह्मी (वंसण के०) दर्शन ते चहु, अचहु, अत्रधि तथा केवल, ए चार प्रकारनां दर्शनमांनुं गमे ते एक अथवा अधिक दर्शन (एट्ठे जीवनो सामान्य उपयोग अथवा निराकार उपयोग) जेमां होय, (चित्र के०) चैव, एट्ठे निश्चे (चरित्त के०) चारित्र, ते सामाधिक वेदोपस्थानीय, परिहारविशुद्धि, सुद्धमसपराय, यथाट्यात, देशत्रिरति तथा अत्रिरति ए.

प्रकारनां हिलादिक अशुभ परिणामथी निवृत्ति
 तथा व्यवहारथी क्रियानिरोधरूप चारित्रमांनुं
 गमे ते एक अथवा अधिक चारित्र (एटले
 ज्ञानादि गुणमां रमणता करवी ते,) जेमां होय,
 (च के०) तथा (तवो के०) तपः, एटले तप वे
 प्रकारनु कह्यु ठे, तेमां एक अव्यथी, एना धार
 जेद ठे. तेना नाम निर्जरातत्त्वमां कहेवाशे.
 वीजुं इष्टानिरोधरूप जावथी एमांनुं गमे ते एक
 अथवा अधिक तप जेमां होय, (तहा के०)
 तथा, एटले तेमज (वीरिय के०) वीर्य, ते करण
 तथा लब्धिरूप अथवा बल पराक्रमरूप ए वे
 प्रकारनां वीर्यमांनु गमे ते एक अथवा वधारे
 वीर्य (एटले आत्मान्नी शक्ति) जेमां होय, तथा
 (उवर्जगे के०) उपयोगः, ते पांच ज्ञान, त्रण
 अज्ञान तथा चार दर्शन, ए वार प्रकारना सां-
 कार तथा निराकाररूप उपयोगमांनो गमे ते

एक अथवा वधारे उपयोग (एटले जेना वडे
 ज्ञान अने दर्शननी प्रवृत्ति थाय ते) जेमां होय,
 तेने संसारी अथवा सिद्ध जीव कह्णीए. ए गुण
 जीव विना बीजा कोइमां होय नहीं. (एअ के०)
 एतद् ए (जीवस्स के०) जीवस्य, एटले जीवनु
 (लक्कण के०) लक्कण, चिह्न जाणवुं आ गाथा-
 मां बीजा वे चकार ठे, ते पादपूरणार्थ तथा
 उजयान्वयी अव्यय ठे

हवे पर्याप्ता जीवानु वर्णन करतां प्रथम ठ
 पर्याप्तिनु स्वरूप दशवि ठे-आर्यावृत्त ॥

आहारसरीरिंदिय,-पज्जत्ती आण-
 पाणजासमणे ॥ चउ पंच पंच ठप्पि
 अ, इगविगलासन्निसन्नीणं ॥ ६ ॥

ગાથા ૬ છીના તૂટા શબ્દના અર્થ.

આહાર-આહાર	પચ-પાચ.
સરીર-શરીર.	ઝપિ-ઝપ્ પળ.
ઇન્દ્રિય-ઇન્દ્રિય	ય-અને
પજ્જતી-પર્ગાસિ	ઇગ-એકેન્દ્રિયને.
આળપાળ-આસોઝાસ	વિગલ-વિકલેન્દ્રિયને.
ભાસ-ભાષા.	અસન્નિ-અસન્નીને
મળે-મન.	સન્નીળ-સન્નીને.
ચઢ-ચાર.	

વિસ્તારાર્થ:-પુદ્ગલના ઉપચયથી થયેાજે પુદ્ગલપરિણમનહેતુ શક્તિ વિશેષ, તેને પર્યાપ્તિ કહે છે. એના બે જોડ છે-એક લઘિપર્યાપ્તિ અને વીજી કરણપર્યાપ્તિ. જે કર્મના ઉદયથી આરંભેલી સ્વયોગ્ય પર્યાપ્તિ સર્વ પૂરી કરી નથી, પણ કરશે, તેને લઘિપર્યાપ્તિ કહે છે, અને જેણે સ્વયોગ્ય પર્યાપ્તિ સર્વ પૂરી કરી લીધી, તેને કરણપર્યાપ્તિ કહે છે

અપર્યાપ્તિ પણ વે પ્રકાગ્ની છે—એક લઘ્વિ-
 અપર્યાપ્તિ, ઘોજી કરણઅપર્યાપ્તિ આરંભેલી
 સ્વયોગ્ય પર્યાપ્તિ પૂરી કરે નહીં, તેને લઘ્વિ-
 અપર્યાપ્તિ કહે છે, અને જે સ્વયોગ્ય પર્યાપ્તિ
 સર્વ પૂરી કરશે, પણ હજુ કોઈ નથી, તેને
 કરણઅપર્યાપ્તિ કહે છે.

વેક્રિય શરીરને એક શરીરપર્યાપ્તિ અંત
 મુહૂર્તની હોય છે, ને ઘાકીની પાંચ ઇક સમયની
 જાણવી, અને ઔદારિક શરીરને આહારપર્યાપ્તિ
 એક સમયની હોય છે, ઘાકીની પાંચ અંતમુહૂર્ત-
 ની જાણવી ઉત્પત્તિ સમયને ત્રિપે ૮ સર્વ પર્યા-
 પ્તિ સર્વ જીવો યથાયોગ્ય રીતે સાથે આરંભે છે,
 પણ પૂરી અનુક્રમે કરે છે, ઇટલુ વિશેષ સમજવું

તે પર્યાપ્તિ ઠ પ્રકારે છે. (આહારસર્ગિન્દિ-
 પજ્જતી કેળ) આહારશરીરેન્દ્રિયપર્યાપ્તિય., ઇટલે
 દરેક જીવને જવાંતરની ઉત્પત્તિ સમયે જે શક્તિ

वडे आहार लइने तेने रसपणे परिणमाववानी
 जे शक्तिविशेष, ते आहार एटले आहारपर्याप्ति
 कहेवाय छे. पठी ते रसरूप परिणामने रस,
 रुधिर, मांस, मेद, अस्थि, मज्जा तथा वीर्य,
 ए सात धातुपणे परिणमाववानी शरीर बांधवानी
 जे शक्ति विशेष, ते शरीर एटले शरीरपर्याप्ति
 कहेवाय छे. पठी ते सात धातुपणे परिणमाववो
 जे रस, ते जेने जेटलां द्रव्य इंद्रिय जोइए, तेने
 तेटलां इंद्रियपणे परिणमाववानी जे शक्तिविशेष,
 ते इंद्रिय एटले इंद्रियपर्याप्ति कहेवाय छे पर्या
 प्ति ए शब्द सर्वनी साथे जोरवो, केमके कहेली
 त्रण पर्याप्ति पूरी कखी। विना कोइ जीव मरण
 पामे नहीं, माटे पर्याप्ति शब्द वचमां कह्योछे.
 ए त्रण पर्याप्ति बांधीने पठी (आणपाणजासमणे
 के०) आनप्राणजासामनांसि, एटले आसोद्वीस
 योग्य वर्गणानां दलिक लइ आसोद्वीसपणे

પરિણમાવીને અવલંબી મૂકવાની જે શક્તિવિશેષ, તે આનપ્રાણ ઇટલે શ્વસોત્થાસ પર્યાપ્તિ કહેવાય છે. જાપા યોગ્ય પુઝ્જ લડ જાપોપણે, પરિણમાવીને અવલંબી મૂકવાની જે શક્તિવિશેષ, તે જાપા, ઇટલે જાપાપર્યાપ્તિ કહેવાય છે, અને મનો-વર્ગણાયોગ્ય પુઝ્જ લડ મનપણે પરિણમાવીને અવલંબી મૂકવાની જે શક્તિવિશેષ, તે મન, ઇટલે મન.પર્યાપ્તિ કહેવાય છે, એવી રીતે ૭ ઠ પ્રકારે પર્યાપ્તિ કહી છે

(હ્રગ્વિગલાસન્નિસન્નીણ કે૦) એકવિકલા સંહિસંહિનાં, ઇટલે એકેન્દ્રિય, ત્રિકલેન્દ્રિય, અ-સહી પંચેન્દ્રિય તથા સહી પંચેન્દ્રિય, ૫ ચારની અનુક્રમે (ચઠ કે૦) ચતસ્ર., ઇટલે ચાર, (પંચ કે૦) પંચ, ઇટલે પાંચ ૫ કે૦) ચ, વલી (ઠાપ્પ કે૦) પરુપિ, ઇટલે ઠપ્ પણ પર્યાપ્તિઓ હોય છે. તે આવી રીતે સમજાવું—

આદારપર્યાપ્તિ, શરીરપર્યાપ્તિ ઇન્દ્રિયપર્યાપ્તિ તથા શ્વસોદ્વાસપર્યાપ્તિ, એ ચાર પર્યાપ્તિ એકેન્દ્રિયને હોય. કહેલી ચાર પર્યાપ્તિઠની સાથે પાંચમી જાપાપર્યાપ્તિ જોતીને પાંચ પર્યાપ્તિ વિકલેન્દ્રિય, એટલે બેન્દ્રિય, તેન્દ્રિય તથા ચોરિન્દ્રિયને પ્રત્યેકે હોય એજ પાંચ પર્યાપ્તિઓ અસંજી પચેન્દ્રિયને હોય, અને ઠણ પર્યાપ્તિઓ સંજી પંચેન્દ્રિયને હોય ॥ ઇતિ ॥ ૬ ॥

અહીંથી જો પંચેન્દ્રિયની અપેક્ષાએ ન્યૂન ઇન્દ્રિય હોય, તેને વિકલેન્દ્રિય કહીએ. આ ઠેકાણે કોઈ એવી આશંકા કરે, કે એકેન્દ્રિય પણ પંચેન્દ્રિયની અપેક્ષાએ ન્યૂન છે, તો તેને કેમ વિકલેન્દ્રિય કહેતા નથી? તેને ઉત્તર કહે છે કે, ત્રસ અને સ્થાવર જીવ છે, તેમાં સ્થાવરવ્યાપક સકલ લોક છે, અને વિકલેન્દ્રિયનો સમ્ભાવ તિર્યગ્લોકે જ છે, તે માટે ત્રસમાંહે વિકલેન્દ્રિયપણું કહેવાય

ઠે. એ હેતુ માટે એકેન્દ્રિયને વિકલેન્દ્રિય ન કહ્યા.

તથા વલી કોઈ પૂઠે ક, પ્રાણ અંને પર્યાપ્તિ-
માં શો ફેર ઠે ? તેને ઉત્તર કહે ઠે, કે જે પ્રાણ
ઠે, તે શરીર સંબંધી જીવોપદ્રાહી આત્મસંબંધ ઠે,
અંને પર્યાપ્તિ તે પરિણમન નિર્વર્તન લક્ષણ ઠે,
જેમ દુગ્ધ મધ્યે શ્વેતતા અને સ્નેહતા વેળ ઠે,
તેમ જાણવું

વલી કોઈ પૂઠે જે, તમે પ્રથમ આહારપર્યાપ્તિ
કહો ઠો, અંને પઠી શરીરપર્યાપ્તિ કહો ઠો, તો
શરીર વિના આહાર કેમ લેવાય ? તેને ઉત્તર
કહે ઠે જે—કાર્મણ અંને તેજસ એ વે શરીર તથા
આયુ લક્ષણ એક પ્રાણ, એ પરજીવ જતાં જીવને
સહચારી ઠે, તે માટે તે શરીરને ઘણે આહારપ-
ર્યાપ્તિ પ્રથમ કરીને પઠી ઔદારિક અથવા વે-
ક્રિય જીવધારણીય શરીર કરીને શરીરપર્યાપ્તિ
કરે.

પ્રસંગે પ્રાપ્ત થયેલાં પાંચ ઇન્દ્રિયોના ત્રેવીશ વિષય કહે છે—હલ્લો, જારી, સુંવાલો, સ્વરસ્વરો, લૂલો, ચોપડ્યો, ટાઢો, બનો એ આઠ વિષય સ્પર્શનેન્દ્રિયજ જાણે, પણ વીજી ચાર ઇન્દ્રિયો જાણે નહીં તીલો, કરુવો, કપાયેલો, લાટો, મીઠો એ પાંચ વિષય રસનેન્દ્રિયજ જાણે, પણ વીજી ચાર ઇન્દ્રિયો ન જાણે સુરજિગંધ, દુરજિગંધ, એ બે વિષય ગ્રાણેન્દ્રિયજ જાણે, પણ વીજી ચાર ઇન્દ્રિયો ન જાણે કાલો, નીલી, રાતો, પીલો, ધોલો એ પાંચ વિષય ચક્ષુરિન્દ્રિયજ જાણે, પણ વીજી ચાર ઇન્દ્રિયો ન જાણે જીવશબ્દ, અજીવશબ્દ, મિશ્ર શબ્દ એ ત્રણ વિષય શ્રોત્રેન્દ્રિયજ જાણે, પણ વીજી ચાર ઇન્દ્રિયો જાણે નહીં. એ પાંચે ઇન્દ્રિયોના વિષય એકઠા કરત ત્રેવીશ થાય નેનું જાણપણું મન સહિત જીવ, તે જે ઇન્દ્રિયમાં જલે, તે ઇન્દ્રિય પોતાના વિષયને જાણે, પણ જીવના વ્યાપાર વિના ઇન્દ્રિયો સર્વ જરૂરૂપ છે, માટે વિષયને ન જાણે

हवे जेना सयोगवियोगमां जीवन्तु जीवन मरण कही शकाय, अथवा जेनावडे जीव ओ-
ळखाय, एवा वाह्य लक्षणरूप जे प्राण धारण
करे, तेने जीव कहीए तेमां द्रव्यप्राण दश ठे
तेमां कया जीवने केटला प्राण होय ? ते बता-
ववापूर्वक दश प्राणनु वर्णन करे छे.

पर्णिदिअत्तिवद्धूसा,—साउ दस पाण
चउ ठ सग अठ ॥ इगडतिचउरिंदीण
असन्निसन्नीण नव दस य ॥ ७ ॥

गाथा ७ मीना तूटा शब्दना अर्थ.

पर्णिदिअ—पाच ः द्विभो
त्तिवद्धू—त्रण वल्ल,
उसास—भासोन्वास
आउ—आउस्तु, आयुष्य
दस—दश
पाण—प्राण
चउ—चार.
छ—उ.
सग—सात
अठ—आठ

इग—एकेन्द्रियने
दु—द्वेन्द्रियने
ति—तेन्द्रियने
चउरिंदीण—चतुरिन्द्रियन
असन्नि—असन्नी पंचेन्द्रियने.
सन्नीण—मन्नी पंचेन्द्रियने
नव—नव
दस—दश
य—अने

વિસ્તારાર્થ.- (પર્ણિદ્રિયત્રિવલૂસાસચ્ચાઝ કે૦)
 પંચેદ્રિયત્રિવલોચ્ચાસાચુંપિ, ઇટલે સ્પર્શનેદ્રિય,
 રસનેદ્રિય, ગ્રાણેદ્રિય, ચક્ષુરિદ્રિય તથા શ્રોત્રેદ્રિય
 એ પાંચેદ્રિય, મનોવલ, વચનવલ તથા કાય-
 વલ, એ ગ્રણ વલ, શ્વાસોચ્ચાસ, અને આયુષ્ય,
 ઇટલે જે જીવને જવની સાથે નિયત ગ્રંથક હોય,
 તે એ (દસ પાણ કે૦) દશ પ્રાણાઃ, ઇટલે દશ
 પ્રાણ જાણવા.

કયા કયા જીવને કેટલા કેટલા પ્રાણ હોય ?
 તે કહે છે-પૃથિવ્યાદિ પાંચ સ્થાવરરૂપ (ઇગદુ-
 તિચર્ડરિદિણ કે૦) એકદ્વિત્રિચતુર્ગેદ્રિયાણાં,
 ઇટલે એકેદ્રિ, વેડંદ્રિ, તેડંદ્રિ તથા ચોડંદ્રિયના
 અનુક્રમે (ચત્ત ઠ સગ અષ્ટ કે૦) ચત્તવારઃ પદ્
 સપ્ત અષ્ટ, ઇટલે ચાર, ઠ સાત અને આઠ પ્રાણ
 હોય, તે આ રીતે એકેદ્રિયને એક સ્પર્શનેદ્રિય,

वीजुं श्वासोद्वास, त्रीजुं कायवल, चोद्यु आउरुं,
 ए चार प्राण होय. दक्षिणावर्त्त शंख प्रमुख वे-
 द्रियने उपर कहेला चार प्राणनी साथे रसने-
 द्रिय तथा वचनवल जोड्याथी ठ प्राण होय.
 कानखजुरा, मांकरु, जू, कीमी तथा मकोमा
 प्रमुख तेंद्रियने उपर कहेला ठ प्राणनी साथे
 घ्राणेंद्रिय जोड्याथी सात प्राण होय बीठी तथा
 त्रमरी आदिक चतुरिन्द्रियने उपर कहेला सात
 प्राणनी साथे चक्षुरिन्द्रिय जोड्याथी आठ प्राण
 होय. तथा (असन्निसन्नीण के०) असंहिसहि
 नां, एटले असहि समूर्धिम पंचेंद्रिय अने संह्री
 पंचेंद्रियना अनुक्रमे (नव दस य के०) नव अने
 दश प्राण होय. ते विस्तारथी कहे ठे माता-
 पिताना संयोग विना एटले गर्ज विना मनुष्यनां
 मल मूत्रादिक चौद स्थानके उपजनारा जे समू-
 र्धिम मनुष्य, तथा कादव प्रमुखने विषे उपजनारा

જે સમૂર્ણિમ તિર્યચ, એ શ્ચસંઙ્કી સંમૂર્ણિમ પચે-
 દ્રિયને ઉપર કહેલા ચાઠ પ્રાણની સાથે શ્રોત્રે-
 દ્રિય જોડ્યાથી (નવ કે०) નવ પ્રાણ હોય. એમાં
 એટલું વિશેષ સમજવાનું છે કે, સંમૂર્ણિમ એ પ્રકા-
 રના હોય છે એક સંમૂર્ણિમ મનુષ્ય અને વીજા
 સંમૂર્ણિમ તિર્યચ, તેમાં સંમૂર્ણિમ તિર્યચને તો
 કહેલા નવ પ્રાણ હોય છે, એવો નિયમ છે; પણ
 સંમૂર્ણિમ મનુષ્યને વચનવલ્લ નહીં હોવાને લીધે
 આઠજ પ્રાણ હોય છે, તેમાં પણ જો શ્વાસોષ્ઠાસ
 પર્યાસિ ઘાંધતો ઠતો મરણ પામે, તો સાતજ પ્રાણ
 રહે છે, અને જે માતાપિતાના સંયોગે કરી ગર્ભ-
 ને ત્રિપે ઉત્પન્ન થાય છે, એવા મનુષ્ય તથા તિ-
 ર્યચ, જે ગર્ભજ જાતિના હોય, તથા નારકી
 કુંત્રીમાં ઉપજે છે, અને દેવતા ઉત્પાદશય્યામાં
 ઉપજે છે, પણ માતાપિતાના સંયોગે ગર્ભમાં ઉપ-
 જતા નથી, તોપણ દેવતા અને નારકી સંઙ્કી

પંચેન્દ્રિય કહીએ, એ સહી પંચેન્દ્રિયને ઉપર કહેલા નવ પ્રાણની સાથે મનોવલ્લ જોડ્યાથી દશ પ્રાણ હોય છે એ સર્વ દ્રવ્યપ્રાણ જાણવા, અને જાવ-પ્રાણ તો આત્માના જ્ઞાનાદિ ગુણ છે તે જાણવા॥૭॥

ઉપર જીવના વાહ્ય લક્ષણરૂપ દશ પ્રાણનાં નામ કહ્યા છે. તે પંચેન્દ્રિયાદિ પદોનો અર્થ કહેવાય છે. પ્રથમ આત્મા જેના વહે પદાર્થોને જાણી શકે, તે ઇન્દ્રિય કહેવાય છે, તે ઇન્દ્રિયો પાંચ છે તેમાં સ્પર્શેન્દ્રિયનું સ્થાન સર્વ શરીર (ત્વચા) છે, રસનેન્દ્રિયનું સ્થાન જિહ્વા છે, ગ્રાણેન્દ્રિયનું સ્થાન નાસિકા છે, ચક્ષુરિન્દ્રિયનું સ્થાન નેત્ર છે, તથા શ્રોત્રેન્દ્રિયનું સ્થાન કાન છે એ રીતે પાંચ ઇન્દ્રિયો-રૂપ પાંચ પ્રાણ કહ્યા, જેના વહે સહી જીવ મનન ચિંતન કરી શકે, તે મન કહેવાય છે. તે મન મનોવર્ગણારૂપ પુઞ્જલ પરમાણુના સમુદાયન

ઘને ઠે, એવા મનનો જે વ્યાપાર તે ઠહુ મનોવલ-
 રૂપ પ્રાણ જાણવો જાપાપર્યાસિ નામકર્મના
 ઉદયથી જાપાયોગ્ય પુઝલવર્ગણા કાયયોગે ગ્રહણ
 કરી જાપાપણે પરિણમાવી અવલંબીને વચન-
 યોગવડે ઠોરુવાની જે શક્તિ તે સાતમું વચનવલ
 રૂપ પ્રાણ જાણવો, શરીરનો જે વ્યાપાર (શક્તિ)
 તે કાયવલરૂપ આઠમો પ્રાણ જાણવો ઉચ્છ્વાસ-
 નામકર્મવડે અને ઉચ્છ્વાસપર્યાસિવડે શ્વાસોચ્છ્વાસ
 યોગ્ય પુઝલવર્ગણા ગ્રહણ કરી શ્વાસોચ્છ્વાસપણે
 પરિણમાવી અવલંબીને છોરુવાની જે શક્તિ, તે
 શ્વાસોચ્છ્વાસરૂપ નવમો પ્રાણ જાણવો. જેનાવડે
 જીવ કોણેપણ જીવમાં અમુક કાલસુધી ટકી
 શકે, અથવા પરજીવમાં અવશ્ય જડ શકે, વિવ-
 ક્તિત જીવમાં જેટલો કાલ રહે તે આયુ કહે-

(૬૫)

વાય, તે આયુ પળ પુદ્ગલનો સમૂહ છે, કે જે
પુદ્ગલ સમૂહની સહાય વડે જીવ જીવે છે. એ
રીતે દશ પ્રાણના નામાર્થ કહ્યા.

॥ इति श्री जीवतत्त्ववर्णनं समाप्तम् ॥

हवे अजीवतत्त्वनु वर्णन करतां प्रथम अजीवतत्त्वना चौद जेद कहे छे—

धम्माऽधम्माऽगासा, तियतियजेया
तहेव अद्दा य ॥ खंधा देस पएसा,
परमाणु अजीव चउदसहा ॥ ७ ॥

गाथा ७ मीना वृत्ता शब्दना अर्थ.

धम्मा-धर्मास्तिकाय	य-अने
अधम्मा-अधर्मास्तिकाय	खंधा-खण्ड.
आगासा-आकाशास्तिकाय.	देस-देश.
तियतिय त्रण त्रण.	पएसा-प्रदेश
भेया-भेदो	परमाणु-परमाणु
तहेव-तैमज.	अजीव-अजीवतत्त्व.
अद्दा-काल	चउदसहा-चौद.

विस्तारार्थ.—(धम्माधम्मागासा के०) धर्मा-धर्माकाशा, एटले धर्मास्तिकाय, अधर्मास्तिकाय आकाशास्तिकाय, ए त्रण द्रव्य खंध, देश तथा प्रदेश एवा (तियतियजेया के०) त्रिभिन्नेदा. त्रण

त्रण जेदवाळा ठे, तेथी प्रत्येक अस्तिकायने
 त्रणे गुणतां नवनी सख्या थाय ठे. प्रदेशना
 समूहने अस्तिकाय कहे ठे एवो अर्थ कहेलां
 त्रणे द्रव्योने लागु करवो. ए त्रणे द्रव्योनो चीद
 रज्ज्वात्मक खंध कहेवाय ठे तेथी कांश्च उजो
 होय, अथवा सकल प्रदेशानुगत सामान्य परि-
 णामनी परे अवयवधर्मास्तिकायना बुद्धिपरि-
 कल्पिताद्यादि प्रदेशात्मक जे विज्ञाग, तेने देश
 कहीए, अने जे प्रकृष्ट देश अतिनिर्विज्ञाज्य अ-
 विज्ञाज्य होय, ते प्रदेश कहेवाय ठे (तद्देव के०)
 तथैव, एटले तेमज (अडा के०) अद्धा, एटले
 काळ द्रव्यनो वर्तमान समयरूप एकज प्रदेश
 होवाथी ते अस्तिकाय कहेवाय नहीं, माटे
 एकज जेद जाणवो एम दश जेद थया (य के०)
 चकार उजयान्वयी अवयव ठे एथी पुनश्चास्तिकाय
 द्रव्य लेवुं, तेना अखंड द्रव्यरूप आखो
 पदार्थ अथवा अनंतादि परमाणुनो-मलेलो

સમૂહ (સંધા કે૦) સ્કંધાઃ, એટલે સંધ કહેવાય છે. સંધનો કેટલોએક જાગ જેનો સંધની સાથે સંબંધ હોય, તે (દિસ કે૦) દેશાઃ, એટલે દેશ કહેવાય છે. જેની સંધની સાથે નિર્વિજાજ્ય કલ્પના કરી, ઠતાં સંધની સાથે અજિન્ન સંબંધ હોય, તે (પણા કે૦) પ્રદેશાઃ, એટલે પ્રદેશ કહેવાય છે, અને તેજ પ્રદેશ જો સંધથી જિન્ન થાય, એવો નિર્વિજાજ્ય જાગ એટલે જેના કેવલીની બુદ્ધિએ એક જાગના બે જાગ થઈ શકે નહીં, તે (પરમાણુ કે૦) પરમાણુ, એટલે પરમાણુ કહેવાય છે. એ રીતે એ પુદ્ગલાસ્તિકાય દ્રવ્યના ચાર જ્ઞેદ, તે પૂર્વોક્ત દશ જ્ઞેદો સાથે મેલવતાં (અજીવ કે૦) અજીવઃ, એટલે અજીવતત્ત્વ (ચૌદસહા કે૦) ચતુર્દશધા, એટલે ચૌદ જ્ઞેદે થાય ॥ ૬ ॥

અજીવતત્ત્વના પાંચ મૂલ જ્ઞેદ તથા તેનાં લક્ષણ (સ્વજાવ) બે ગાથાએ કરી કહે છે—

(६९)

धम्माऽधम्मा पुग्गल, नह कालो
पंच हुंति, अज्जीवा ॥ चलणसहावो
धम्मो, थिरसंठाणो अहम्मो अ ॥ ए ॥
अवगाहो आगासं, पुग्गलजीवाण
पुग्गला चजहा ॥ खंधा देस पएसा
परमाणू चेव नायद्या ॥ १० ॥

गाथा ए मीना बूटा शब्दना अर्थ

धम्मा-धर्मास्तिकाय
अधम्मा-अधर्मास्तिकाय
पुग्गल-पुद्गलास्तिकाय
नह-आकाशास्तिकाय
कालो-काल
पच-पंच,
हुंति-छे,
अज्जीवा-अजीवद्रव्य.

चलणसहावो-चलन स्वभाव-
वालो,
धम्मो-धर्मास्तिकाय,
थिरसंठाणो-स्थिर संस्थान
(स्वभाव) वालो
अहम्मो-अधम स्तिकाय
अ-अने.

ગાથા ૧૦ મીના તૂટા શબ્દના અર્થ

અવગાહો-અવકાશ (સ્વભાવ- ગુણ).	સુધા-સુષ
આગાસ-આકાશાસ્તિકાય	દેસ-દેશ
પુગલ-પુદ્ગલને	પદસા-પ્રદેશ.
જીવાણ-જીવને	પરમાણુ-પરમાણુ
પુગલા-પુદ્ગલદ્રવ્ય	ચેવ-નિથે
ચવટા-ચાર મનારે.	નાયન્ના-નાળના યોગ્ય

વિસ્તારાર્થ —(ધમ્માધમ્મા કે૦) ધર્મચર્મો, ઇટલે
 ધર્મસ્તિકાય, અધર્મસ્તિકાય, (પુગલ કે૦)
 પુગલ. ઇટલે પુગલાસ્તિકાય, (નહ કે૦) નજ.,
 ઇટલે આકાશાસ્તિકાય અને (કાલો કે૦) કાલઃ
 ઇટલે કાલ, એ (પચ કે૦) પચ, ઇટલે પાંચ
 (અજ્જીવા વે ૦) અજીવાઃ, ઇટલે અજીવદ્રવ્ય
 (ત્રંતિ કે૦) જવતિ, ઇટલે ઠે એ પાંચની સાથે
 જીવદ્રવ્ય જ્ઞેય્યાત્મી પરદ્રવ્ય કહેવાય ઠે.

જેમ મત્સ્યના સંચારનું અપેક્ષા કારણ પાણી
 છે, તેમ જીવને તથા પુદ્ગલને ગતિપણે પરિણમતાં
 જે અપેક્ષા કારણ હોય, તેને ધર્માસ્તિકાય કહે
 છે જેમ જલ વિના મત્સ્યનો સંચાર થઈ શકે
 નહીં તેમ ધર્માસ્તિકાય વિના જીવ અને પુદ્ગલ
 ચાલી શકે નહીં. અર્થાત્ (ચલણસહાવો ધર્મો
 કે૦) ચલનસ્વજાવો ધર્મઃ, એટલે ચલનસ્વજાવ-
 ગુણ, તે ધર્માસ્તિકાય જાણવો

જેમ પંધીને વિસામો લેવાને વિષે ઘૃક્ષાદિકની
 ઠાયા અપેક્ષા કારણ છે, તેમ જીવત તથા પુદ્ગલ
 ને સ્થિતિપણે પરિણમતાં જે અપેક્ષા કારણ હોય,
 અર્થાત્ જે (ચિરસંઠાણો અહર્મો કે૦) સ્થિર-
 સંસ્થાનોઽધર્મઃ, એટલે સ્થિર રાખવાનો જે સહજ
 ગુણ તે અધર્માસ્તિકાય કહેવાય છે એ વસ્તુ
 અરૂપી દ્રવ્ય ધોદ રાજલોકવ્યાપી છે. વર્ણ, ગંધ,
 શબ્દ, રૂપ, સ્પર્શ તથા રસ રહિત અસંસ્થાત

પ્રદેશી છે, જે લદાસીન વૃત્તિ હોય, તેને અપેક્ષા
કારણ કહે છે. (અ કે૦) ચકાર પાદપૂરણાર્થ
લજ્જયાન્વયી અવ્યય છે ॥ ૯ ॥

જે લોકાલોકવ્યાપી શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ
તથા સ્પર્શ રહિત અરૂપી અનંત પ્રદેશી અને સા-
કર ને દૂધની પેઠે જેનો (અવગાહો કે૦) અવ-
કાશ., એટલે અવકાશ સ્વભાવગુણ તે (આગાસં
કે૦) આકાશ, એટલે આકાશાસ્તિકાય કહેવાય.
અર્થાત્તુ એક પ્રદેશથી વીજા પ્રદેશમાં જતાં જે
અવકાશને આપે, તેને આકાશદ્રવ્ય કહીએ.
તેના બે જોડ છે, એક લોકાકાશ, ઘીજો અલો-
કાકાશ, એ વિશેષતા છે અહીં કોઈ આશંકા
કરે, કે અવકાશ કોને આપે છે ? તેનો જીવ
એ છે કે (પુગ્ગલજીવાણ કે૦) પુગ્ગલજીવાનાં,
એટલે પુગ્ગલ (પૂરણગલણધર્મયુક્ત-પરમાણુ) તથા

जीवने अवकाश आपे ठे. ते (पुगला के०) पु-
 द्गला. एटले पुद्गलद्रव्य (चञ्चला के०) चतुर्धा,-
 एटले चार प्रकारे ठे पूर्वोक्त स्वरूप पुद्गलद्रव्य-
 ना (खंधा के०) स्कंधा, एटले खंध, (एटले पर-
 माणुओनो परस्पर मेलाप), (दिस के०) देशा.,
 एटले देश, (पएसा के०) प्रदेशा, एटले प्रदेश
 तथा परमाणू के०) परमाणव., एटले परमाणु,
 ए जेद (चेव के०) चैव, एटले निश्चे करीने (ना-
 यवा के०) होतव्याः, एटले बुद्धिमानोने जाणवा
 योग्य ठे ॥ १० ॥

हवे पुद्गलद्रव्यनुं ओपाविक लक्ष्ण (स्वभाव-धर्म
 गुण) कहे ठे—

अनुष्टुबृत्तं ॥ सहंधयारज्जोअ,-
 पजागयात्तेवेदि आ ॥ वणगंधरसा
 फासा पुगलाणं तु लक्षणं ॥ ११ ॥

गाथा ११ मीना वृत्ता शब्दना अर्थ.

सह-शब्द	वण-वर्ण.
अधयार-अधकार.	गध-गंध.
उजोअ-उजोत, प्रकाश.	रसा-रस.
पभा-प्रभा, ज्योति.	फासा-स्पर्श
छाया-छाया, कालि	पुग्गलाण-पुद्गलानु
तवेहि-आतप	तु-निश्चयपणे
आ-या, अथवा.	छरत्तण-लक्षण

विस्तारार्थः—संधयारउज्जोअप्रजाठायातवे-
हि के०) शब्दांधकारोद्योतप्रजाठायातपे., एटले
सचित्त, अचित्त अने मिश्र, एत्रण प्रकारमांना
गमे ते प्रकारनो शब्द तथा अंधकार, तथा रत्त
प्रमुखनो, प्रकाश, तथा चंद्रमा प्रमुखनी ज्योति
तथा ठाया (जलदर्पणादिमां जासतुं प्रतिबिंब
अने सूर्य प्रमुखनो आतप, आ वस्तुओ वडे
पुग्गल ओळखाय ठे (आ के०) वा, एटले बीजा
नीचला पदार्थ पण जाणवा. (वणगंधरसा के०)
वर्णगंधरसाः एटले कृष्ण पीतादि वर्ण, गंध,

रस, (फासा के०) स्पर्श, एवा गुणवालो होय,
 अने जे चौद राजलोकमां व्यापक; सख्यात
 प्रदेशी, असंख्यात प्रदेशी, तथा अनत प्रदेशी-
 नो पूर्ण गलन स्वभाववान् एवो अखंर पुद्गला-
 स्तिकायरु खंध, ते खधनो एक जाग अथवा
 कांइ पण न्यून जागरूप देश, तथा जे केवली-
 नी बुद्धिए पण एक जागना वे जाग थड शके
 नहीं, एवो अतिसूक्ष्म खधनो अजिह्न जाग
 निर्विजाजरूप ते प्रदेश, तेनीज ज्यारे खधयी
 जिह्न कल्पना थाय, त्यारे ते परमाणु कहेवाय
 ठे ए (पुगझाण के०) पुङ्गजानां, एटखे पुङ्गलो
 नुं (तु के०) निश्चयपणे (लक्षण के०) लक्षण,
 एटखे लक्षण ठे ॥ ११ ॥

हवे कालद्रव्यना जेद दशानि ठे ॥ आर्यावृत्तं ॥

एगा कोमि सतसठि, लखा सत्तहुत्त-
 री सहस्सा य ॥ दोय सया सोलहिया
 आवलिया इगमुहुत्तम्भि ॥ १२ ॥

गाथा १२ मीना तुटा शब्दना अर्थ.

एगाकोडि—एक कोड.

सतसठि—सडसठ

छरुखा—लाख

सत्तहुत्तरी—सत्सोतेर

सहस्सा—हजार

य—अने

दो थ सया—वसें

सोळहिया—सोळ अधिक

आवलिया—आवळिका.

इग—एक.

मुहुत्तम्मि—मुहुर्त्तमा.

विस्तारार्थ.—(एगा कोमि के०) एका कोटि., एटले एक कोम, (सतसठि छरुका के०) सतसठि छरुकाणि, एटले सतसठ लाख, (सत्तहुत्तरि सहस्सा के०) सतसतति. सहम्बाणि, एटले सत्सोतेर हजार, (दो थ सया के०) छे, च शते, एटले वसें अने (सोळहिया के०) पोरुशाधिके, एटले गोल उपर, एटली (आवलिया के०) आवळिका., एटले आवळिकाओ (इगमुहुत्तम्मि के०) एक मुहुर्त्ते, एटले एक मुहुर्त्तमां थाय ठे. (य के०) चकार पादपूरणार्थ उजयान्वयी अव्यय ठे हवे

એનો જોવાર્થ કહે છે-આંખના એક સ્ફુરણમાં
 અથવા એક ચપટી વજારવામાં અથવા જીર્ણ
 વસ્ત્ર ફાંફવાની વચ્ચે એક તંતુથી વીજે તંતુ
 જાય, તથા કમલના પાંદડાંના સમૂહને યુવાન
 પુરુષે જાણાર્થી વીંધતાં તે જાણુ જેટલા વચ્ચે
 એક પાંદડાંથી વીજે પાંદડે પહોંચે, તેટલા વચ્ચે
 તમા અસંખ્યાતાં સમય થઈ જાય, એટલે વસ્ત્ર
 અથવા પત્ર ફાંફવાના આરંભમાં સૂક્ષ્માત્ સૂક્ષ્મ
 દાણરૂપ જે કાલ હોય છે, જેનો વિજાગ થઈ
 શકે નહીં, જેનો જૂન અને જીવિષ્ય વિષે વિચાર
 થાય નહીં, એટલે વસ્ત્ર અથવા પત્ર ફાંફતાં પ્રથમ
 વર્તમાન કાલરૂપ અતિ સૂક્ષ્મ કાલનું ઉદ્ભવન
 થઈને તે મ્યારે જૂત કાલ થયો ? કયો વર્તમાન
 કાલ છે ? અને કયો જીવિષ્યકાલ થવા યોગ્ય છે
 તેનું અનુમાન થઈ શકે નહીં, તેને સર્વ લઘુકાલ-
 રૂપ સમય કહે છે એવા અસંખ્યાત સમયને

आवली कहे ठे. एवी वसें ने ठप्पन आवलीए
 एक छुल्लक जव थाय ठे ए करतां बीजा कोइ
 पण नाना जवनी कदपना थइ शके नहीं. एवा
 कांइक अधिक सत्तर छुल्लक जवमां एक श्वासो-
 ह्वासरूप प्राणनी उत्पत्ति होय ठे एवा सात
 प्राणोत्पत्ति कालने एक स्तोक कहे ठे एवा सात
 स्तोकसमये एक छव थाय ठे एवा सत्त्योतेर छवे
 वे घनीरूप एक मुहूर्त थाय ठे ते एक मुहूर्तने
 बिपे पूर्वोक्त १६७७७२१६ आवली होय ठे ॥११॥

हवे वृद्धि पामता व्यवहार कालना प्रकार कहे ठे

समयाऽवली मुहुत्ता, दीहा परका य
 मास वरिसा य ॥ जणिउं पलिआ
 सागर, उस्सप्पिणी सप्पिणी कालो १३

गाथा १३ मीना वृत्त शब्दना अर्थ

समय-समय.
 आवली-आवली
 मुहुत्ता-मुहुत्त.
 दीहा-दिवस
 यस्त्वा-पक्ष, पखवाढीयु
 घ-अने,
 पास-महीनो
 मरिसा-वरस

य-अने.
 भणिओ-बहु छे
 पलिया-पल्योपम
 सागर-सागरोपम.
 उस्सप्पिणी-उत्सर्पिणी.
 सप्पिणी-अवसर्पिणी.
 काछो-काछचक्र

विस्तारार्थः—(समय के०) समय., एटले समय
 (आवली के०) आवलि, ते आवलिका, (मुहुत्ता
 के०) मुहुर्तानि, ते मुहुर्तो, (दीहा के०) दिवसा.,
 एटले दिवसो, (पस्का के०) पक्षा., एटले पख-
 वादीयां, (य के०) च, एटले वली (मास के०)
 मासाः, ते महिनाओ (वरिसा के०) वर्षाणि,
 एटले वर्षो (य के०) च, एटले वली (पलिया
 के०) पल्योपम, (सागर के०) सागरा., एटले
 सागरोपम, (उस्सप्पिणी के०) उत्सर्पिणी, ते

उत्सर्पिणी અને (મર્પિણી કે૦) અવસર્પિણી, તે
 અવસર્પિણી, એ સર્વ (કાલો કે૦) કાલ, એટલે
 કાલ (જ્ઞપ્તિઓ કે૦) જ્ઞપ્તિ, કહેવાય છે. તે-
 થોમાં અનુક્રમે વૃદ્ધિનું પ્રમાણ વતાવે છે. અતિ
 સૂક્ષ્મ કાલને સમય કહે છે, અસંર્યાતા સમય-
 ની એક આવલી થાય છે, ણ્વી (૧૬૭૭૭૨૧૬)
 આવલીએ એક મુદ્દર્ત થાય છે, ત્રીશ મુદ્દર્તે એક
 અદ્વૈરાત્રિરૂપ દિવસ થાય છે. પદ્મ અદ્વૈરાત્રિએ
 પલ્લવાત્રીયુ થાય છે એ પલ્લવાત્રીયે એક મહીના
 થાય છે. ચાર મહીને એક વર્ષ થાય છે. તેમજ
 અસંર્યાતા વર્ષે એક પદ્યોપમ થાય, તેવા દશ
 કોમાકોમી પદ્યોપમે એક સાગરોપમ થાય, તેવા
 દશ કોમાકોમી સાગરોપમે એક ઉત્સર્પિણી અને
 વીજા દશ કોમાકોમી સાગરોપમે એક અવસ-
 ર્પિણી થાય એ વે મલીને વીશ કોમાકોમી સા-
 ગરોપમે એક વાલ્લભક થાય, એવા અનંતા કાલ

ચક્રે એક પુનઃપરાવર્તન થાય. છ સર્વે મનુષ્ય-
લોકમાં વ્યવહારથી કાલ જાણવો

આ માથામાં વે ઠેકાણે ચકાર છે, તે પાદપૂ-
રણાર્થે જીજ્ઞાસુવ્રતી છે એનો જાનાર્થ—પૂર્વોક્ત જે
કાલના જ્ઞેદ કહ્યા, તેથી વલી વીજા પણ કાલના
જ્ઞેદ ઘણા છે, તે પણ જાણી લેવા જેમકે વે માસે
એક ફતુ થાય છે, ત્રણ ફતુએ એકે અયન, વે
અયને એક વર્ષ, પાંચ વર્ષે એક યુગ, ચોરાશી
લાલ વર્ષે એક પૂર્વાગ, તે એક પૂર્વાગને ચોરાશી
લાલે ગુણતાં એક પૂર્વ થાય છે ઇત્યાદિક કાલના
અનેક જ્ઞેદ છે, તે સર્વે વીજાં શાસ્ત્રોશ્રી જાણવા ॥૧૩॥

॥ પદ્મદ્રવ્યનુ કાંડક વિશેષ સ્વરૂપ દેખાડે છે —

પરિણામિ જીવ મુક્તં, સપાસા એગ
સ્વિત્ત કિરિઆ ય ॥ ણિચ્છં કારણ કૃત્તા
સદ્ગય ઇયરઅપ્પવેસે ॥ ૧૪ ॥

ગાથા ૧૪ મીના તૂટા શબ્દના અર્થ.

પરિણામિ-પરિણામિ	ય-અને.
જીવ-જીવ	ણિચ્ચ-નિત્ય
મૂત્ત-મૂર્તિમત્ત	કારણ-કારણ.
સપણસા-સપદ્દશી	કર્તા-કર્તા.
અગ-અક	સર્વગય-સર્વગત
લિચ્છ-ક્ષેત્ર	ડયર-ઇતર (અસર્ગત).
કિરિખા-સક્રિય.	અપ્પવેસે-પ્રવેશ રહિત.

વિસ્તારોર્થ.-ઠ દ્રવ્યમાં જીવ અને પુજ્જલ, એ
 વે દ્રવ્ય (પરિણામિ કે) પરિણામિનો, એટલે
 પરિણામિ (એટલે એક અવસ્થા ઠોની બીજી અ-
 વસ્થામાં ચવારૂપ પરિણામવાળા) હો તેમાં ગતિ
 ઇન્દ્રિય, કપાર્ય, લેઝ્યા, યોગ, ઉપયોગ, જ્ઞાન,
 દર્શન, ચારીત્ર વેદ એમ દશ પરિણામ જીવના
 અને વંધન, ગતિ, સંસ્થાન, જ્ઞેદ, વર્ણ, ગંધ, રસ,
 સ્પર્શ, અગુરુલયુ અને શબ્દ, એ દશ પરિણામ
 પુજ્જનના ઠે. વાકીનાં ચાર દ્રવ્ય અપરિણામી ઠે.

ચક્રે એક પુદ્ગલપરાવર્તન થાય. એ સર્વ મનુષ્ય-
લોકમા વ્યવહારથી કાલ જાણવો

આ ગાથામાં બે ઠેકાણે ચકાર છે, તે પાદપૂ-
રણાર્થ ભજયાન્વયી છે એનો જાનાર્થ—પૂર્વોક્ત જે
કાલના જ્ઞેદ કહ્યા, તેથી વહી વીજા પણ કાલના
જ્ઞેદ ઘણા છે, તે પણ જાણી લેવા જેમકે બે માસે
એક ફલુ થાય છે, ત્રણ ફલુએ એકે અયન, બે
અયને એક વર્ષ, પાંચ વર્ષે એક યુગ, ચોરાશી
લાખ વર્ષે એક પૂર્વાગ, તે એક પૂર્વાગને ચોરાશી
લાખે ગુણતાં એક પૂર્વ થાય છે ઇત્યાદિક કાલના
અનેક જ્ઞેદ છે, તે સર્વ વીજાં જાણીથી જાણવા ॥૧૩॥

॥ પદ્મવ્યનુ કાંડક વિશેષ સ્વરૂપ દેખાડે છે —

પરિણામિ જીવ મુક્તં, સપણસા એગ
સ્થિતિ કિરિઆ ય ॥ ણિચ્છં કારણ ક્રતા
સધગય ઇયરઅપ્પવેસે ॥ ૧૪ ॥

ગાથા ૨૪ મીના ઘૂટા શબ્દના અર્થ.

પરિણામિ-પરિણામિ

જીવ-જીવ.

મુક્ત-મૂર્તિમત્ત

સપણસા-સપ્રદેશી.

એક-એક

સ્વિત્ત-ક્ષેત્ર

કિરિઆ-સક્રિય

ય-અને.

ણિચ્છ-નિત્ય

કારણ-કારણ.

કર્તા-કર્તા

સર્વગય-સર્વગત

ઇયર-ઇતર (અસર્ગત).

અપ્પવેસે-પ્રવેશ રહિત.

વિસ્તારાર્થ.-ઠ દ્રવ્યમાં જીવ અને પુજ્જ, એ
 વે દ્રવ્ય (પરિણામિ કે0) પરિણામિનો, એટલે
 પરિણામિ (એટલે એક અવસ્થા ઠોકી વીજી અ-
 વસ્થામાં ચવારૂપ પરિણામવાળા) હો તેમાં ગતિ
 ઇન્દ્રિય, કપાયે, લેઝ્યા, યોગે, ઉપયોગે, જ્ઞાને,
 દર્શને, ચારીત્ર વેદે એમ દશ પરિણામ જીવના
 અને વંધન, ગતિ, સંસ્થાન, જોદ, વર્ણ, ગંધ, રસ,
 સ્પર્શ, અગુરુલઘુ અને શબ્દ, એ દશ પરિણામ
 પુજ્જના છે. વાકીનાં ચાર દ્રવ્ય અપરિણામી છે.

ચન્ને એક પુન્યપરાવર્તન થાય. એ સર્વ મનુષ્ય-
લોકમા વ્યવહારથી કાલ જાણવો.

આ ગાથામા બે ઠેકાણે ચક્રાર છે, તે પાદપૂ-
રણાર્થ ભજયાન્વયી છે એનો ખાવાર્થ-પૂર્વોક્ત જે
કાલના જ્ઞેદ કહ્યા, તેથી વહી વીજા પણ કાલના
જ્ઞેદ ઘણા છે, તે પણ જાણી લેવા જેમકે બે માસે
એક ફતુ થાય છે, ત્રણ ફતુળ એકે શ્રવન, બે
શ્રવને એક વર્ષ, પાંચ વર્ષે એક યુગ, ચોરાશી
લાખ વર્ષે એક પૂર્વાગ, તે એક પૂર્વાગને ચોરાશી
લાખે ગુણતાં એક પૂર્વ થાય છે. ઇત્યાદિક કાલના
અનેક જ્ઞેદ છે, તે સર્વ વીજાં શાસ્ત્રોથી જાણવા ॥૧૩॥

॥ પદ્મવ્યનુ કાંશક વિશેષ સ્વરૂપ દેખાડે છે:-

પરિણામિ જીવ મુક્તં, સપેસા એગ
સ્થિત્તિ કિરિચ્છા ય ॥ ણિચ્છં કારણ કૃત્તા
સવગય ઇયરઅપ્પવેસે ॥ ૧૪ ॥

ધર્મ, અધર્મ, આકાશ અને કાલ, એ ચાર દ્રવ્ય (ણિશ્ચં કે૦) નિત્યાઃ, એટલે સદા એક અવસ્થામાં રહેવારૂપ નિત્ય છે, વાકીનાં બે અનિત્ય છે. યદ્યપિ ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રુવપણે સર્વ પદાર્થ નિત્યાનિત્યપણે પરિણમે છે, તથાપિ ધર્માદિક ચાર દ્રવ્ય સદા અવસ્થિત, માટે નિત્ય કહ્યાં. ઠ દ્રવ્યમાં ધર્માદિક પાંચ દ્રવ્ય (કારણ કે૦) કારણાંનિ, એટલે કારણ છે. એક જીવદ્રવ્ય અ-કારણરૂપ છે ઠ દ્રવ્યમાં એક જીવદ્રવ્ય (કર્તા કે૦) કર્તા, એટલે કર્તા છે, વીજા પાંચ અકર્તા છે ઠ દ્રવ્યમાં એક આકાશ (સર્વગત કે૦) સર્વ-ગતં, એટલે સર્વગત છે, અને વીજાં પાંચ દ્રવ્ય માત્ર લોકવ્યાપી છે, માટે અસર્વગત જાણવાં. તથા યદ્યપિ ઠ દ્રવ્ય દ્વીર નીર પરે પરસ્પર અ-વગાઢ છે, તથાપિ (ડચરઅપ્પત્તેસે કે૦) ઇતરાપ્રવે-શાઃ, એટલે એક વીજામાં અરસ્પરસ પ્રવેશ રહિત

ઠે, ષટ્ત્વે કોડ ગણ દ્રવ્ય અન્ય દ્રવ્યમાં તદ્દૂપ-
પણે થતું નથી, માટે પ્રવેશરહિત ઠે, “ સદસગ
ન વિજહતિ ’ એ વચન માટે ॥ ૧૪ ॥

ઠ દ્રવ્યમાં પરિણામાદિ ધિજાગનું યત્ર.

દ્રવ્યનામ	પરિણામી	જીવ	મૃત	સમદશા	પદ્મ	ક્ષત્ર	સરિય	નિસ્ય	કારણ	ધર્મો	સંપત	નિરઅપેયેની
ધમાસ્તિકાય	૦	૦	૦	૧	૧	૦	૦	૧	૧	૦	૦	૧
અગ્માસ્તિકાય	૦	૦	૦	૧	૧	૦	૦	૧	૧	૦	૦	૧
ભાષાશાસ્તિકાય	૦	૦	૦	૧	૧	૧	૦	૧	૧	૦	૧	૧
જીવાસ્તિકાય	૧	૧	૦	૧	૦	૦	૧	૦	૦	૧	૦	૧
પુદ્ગલાસ્તિકાય	૧	૦	૧	૧	૦	૦	૧	૦	૧	૦	૦	૧
કાચ	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૧	૧	૦	૦	૧
	૦	૧	૧	૫	૩	૧	૦	૪	૫	૧	૧	૬

અહીંયા પદ્મદ્રવ્યનું કાંડક વિશેષ કહે ઠે.
૧ મ્વજાવથી ગતિ ક્રિયા પરિણત એવા જીવ અંતે
પુદ્ગલ, એ વે દ્રવ્ય ઠે. નેમાં પોનાના સ્વતાવને

ઠે ? તેનુ સમાધાન કરે ઠે.

જીવદ્રવ્યને વર્તના, પરિણામ, ક્રિયા, અને પરાવર્ત્તાદિક, એ સર્વ કાલવ્યપદેશજાક ઠે, તેમાં જે જીવને સાદિ સાંતાદિ ચાર જોદે વર્તવું, તે વર્તના જાણવી તથા જે વિશ્વાસાપ્રયોગે જીવદ્રવ્યની પરિણતિ, તે પરિણામ જાણવો તથા જૂત, જાવિ અને જાવિણ્યતુ વિશેષણવંત જીવને ગમન સ્થિત્યાદિ કાર્યની ચેષ્ટા, તે ક્રિયા જાણવી

તથા પૂર્વજાવિ પશ્ચાન્નાવી પરાપર ડ્રવ્યાદિ યદાશ્રયે ડ્રવ્યને કહેવું, તે પરાપરસ્ત્વ જાણવું એ પ્રકારે વર્તનાદિક સર્વ ડ્રવ્યના પર્યાય ઠે, તે સર્વ કાલવ્યપદેશજાક ઠે, જે માટે કથંચિતપણે દ્રવ્યથી અજિન્ન ડ્રવ્યનામી પર્યાય પણ કહીએ, તે માટે પર્યાયને દ્રવ્યપણુ કરતાં અનવસ્થા પ્રસંગ થાય, માટે કાલ તે પૃથક દ્રવ્ય નહીં વર્તના-દ્યાત્મક કાલ જીવાજીવ ડ્રવ્ય પર્યાયપણે માનવો.

(૬૯)

એમ જો નહીં માનીએ, તો આકાશની પેરે સર્વ-
વ્યાપી કાલાસ્તિકાય માનવો ? એવાં પરવાદીનો
આશય ગ્રહણ કરી શિષ્યે પૂઠયું, તે વારે ગુરુ
ઉત્તર કહે છે કે, હે દેવાણુપિય ! એ આત્મ વચન
નહીં, કેમકે સિદ્ધાંતને વિષે પાંચ અસ્તિકાય
કહ્યા છે, અને ઠહુ કાલ્પદ્રવ્ય પૃથક કહ્યું છે જે
પ્રદેશનું બહુપણ હોય, તેને અસ્તિકાય કહીં
અને કાલને વિષે પ્રદેશને બહુપણ નથી, જે માટે
કાલને વિષે માત્ર વર્તમાન એક સમય પ્રરૂપણા
છે, અને અનાગત સમયની અનુપપત્તિ છે. શિષ્ય
આશ્રય કરે છે કે, કાલ તો અચિન્ટ્ય ધર્માત્મક
છે, અને અતીત સમયાવલી મુહૂર્ત્તાદિ વર્ષાદિ પ્ર-
રૂપણા માટે અસંરય સમયાત્મક કાલને બહુ
પ્રદેશપણાની પ્રાપ્તિ છે ?

ઉત્તર-એ સત્ય છે, પરંતુ સ્થિર સ્થૂલ કાલ-
ત્રયવર્તી પદાર્થનું અંગીકારપણુ છે, અને આવ-

लिकादिक प्ररूपणा मात्र व्यवहार नयने मते ठे, अने निश्चय नयने मते कालने विशेष प्रदेशा-
 चाय ठे, ते माटे कालने विवे अस्तिकायपणुं क-
 हेवु घटमान नथी, अने गुणना आश्रयमाटे
 द्रव्यपणुं घटमान ठे, “गुणाणमासजं दधं” इति
 वचनात् ते माटे द्रव्यथी वर्तनालक्षण अने का-
 लथी अनादि अनंत तथ क्षेत्रथी समग्र क्षेत्र-
 वर्ती अने जावथी रूपादि रहित अमूर्तिमंत अं-
 कादिक चारे व्यगित समयादिके परमाणुनी परे
 अनुमेय एवं काल नामा द्रव्य पृथक्पणे मानवुं,
 एहीज आस वाक्य प्रमाण करवु इत्यादिक का-
 लद्रव्य संबंधी विशेष विचार ग्रंथांतरे बहुश्रुत-
 ना मुखथी जाणी खेवो ॥ इति प्रसंगागतकाल-
 द्रव्यविचार समाप्तः ॥

हवे शिष्य पूठे ठे, के नवतत्त्वादिक सकल
 पदार्थने विषे जीवतत्त्वनी मुख्य प्ररूपणा कही,

અને દ્રવ્યાધિકારે તો પ્રથમ ધર્માસ્તિકાયની મુગ્યતા કહી છે, તેનું શું કારણ ?

ગુરુ ઉત્તર કહે છે—સકલ પદાર્થ જીવમિશ્રિત છે, એ સત્ય છે, પરંતુ સંસારસ્થ જે જીવો છે, તે સર્વ પુદ્ગલપ્રતિવદ્ધ છે. તે પુદ્ગલનો અધાગમન સ્વચ્છાવ છે, અને જીવનો ઉર્ધ્વગમન સ્વચ્છાવ છે એ રીતે જીવ તથા પુદ્ગલ એ બેજુ દ્રવ્યને ગત્યન્યથાનુપપત્તિ છે, માટે આદ્યમાં ધર્માસ્તિકાય દ્રવ્યનું ગ્રહણ કીધું છે, અને ત્યાર પછી જીવ તથા પુદ્ગલને સ્થિત્યન્યથાનુપપત્તિ માટે અધર્માસ્તિકાયનું ગ્રહણ કીધું છે, ત્યાર પછી જીવાઽજીવાદિ પદાર્થને આધારાઽન્યથાનુપપત્તિ માટે આકાશાસ્તિકાયનું ગ્રહણ કીધું છે, ત્યાર પછી વૃક્ષાદિકને ફલપ્રદાનશક્તિની અન્યથાનુપપત્તિ માટે કાલદ્રવ્યનું ગ્રહણ કીધું છે, ત્યાર પછી ઘટાદિ કાર્યાન્યથાનુપપત્તિ માટે પુઞ્જાસ્તિકાયનું

ગ્રહણ કીધું છે ત્યાર પછી પ્રતિપ્રાણીને પ્રત્યક્ષ સિદ્ધ ચેતન્યની અન્યથાનુપપત્તિમાટે જીવાસ્તિકાયનું ગ્રહણ કીધું છે.

આશંકા—ધર્માસ્તિકાયાદિક ચાર દ્રવ્યના દેશ અને પ્રદેશ છે, પરંતુ પરમાણુ નથી, તો પરમાણુને સાથે ગ્રહણ કર્યા તેનું, કારણ શું ?

ઉત્તર—મૂળજેદે અજીવના નવ જેદ છે, તેમાં ચાર અસ્તિકાય દ્રવ્ય, પાંચમો સ્કંધ, ઠાણો દેશ, સાતમો પ્રદેશ, અને આઠમો પુદ્ગલનો એક પરમાણુ તથા નવમું કાલદ્રવ્ય છે. માટે તે નવ જેદ દેખાઈવા સારું પરમાણુ કહ્યો.

આશંકા—પ્રદેશ અને પરમાણુ એ બેઝને નિર્વિજાગરૂપપણું છે, માટે એમાં શી વિશેષતા છે ?

ઉત્તર—જે સ્કંધપ્રતિવક્ત્રુ નિર્વિજાગ જાગ તે પ્રદેશ, તથા જે એકાકી વિકલ્પિત સ્કંધપરિણામ રહિત એવા લોકને વિષે તૃટા વર્તે છે તે,

तथा अचितमहास्कधरूप, ते परमाणुर्ज जाणवा
ए पदद्रव्यनो अल्पमात्र विचार लरयो वि-
स्तारे विशेषावश्यादिक ग्रथोथकी जाणवुं

अजीवना ५६० जेद थाय ठे तेनी समज

रूपी अजीवना ५३० मेद

धर्मा० स्वरूप-देश-प्रदेश ३ वर्णना ५१२०—१००

रमना ५१२०—१००

अधर्मा० " " " ३ सस्थान ५१२०—१००

गधना २१२३— ४६

आकाशा " " " ३ स्पर्शना ८१२३—१८४

५३०

काल रूपी अजीव

अरूपी अजीव १०

धर्मा० द्रव्य—क्षेत्र—काल—भाव गुण ५

अधर्मा० " " " " " ५

आकाशा " " " " " ५

काल० " " " " " ५

अरूपी अजीव २०

॥ इति श्री अजीवतत्त्वविचारः समाप्तः ॥ २ ॥

હવે પુણ્યતત્ત્વનું વર્ણન કરતાં પુણ્ય નવ પ્રકારે
વધાય છે, અને વેંતાલીશ પ્રકારે ભોગવાય
છે, તે કહે છે

સા-અચ્ચગોચ્ર-મણુદુગ, સુરદુગ-પંચે-
દિજાઈ-પણદેહા ॥ આશ્રિતિતણૂવંગા,
આશ્રમ-સંઘયણ-સંઠાણા ॥ ૧૫ ॥

ગાથા ૧૫ મીના ત્રૂટા શબ્દના અર્થ.

સા-સાતાવેદનીય	આઈ-આદિના
અચ્ચગોચ્ર-અચ્ચગોચ્ર	તિતણૂજ-ત્રણ શરીર
મણુદુગ-મણુપ્પદિક	અગા-અપાગ (અગોપાગ)
સુરદુગ-સુરદિક	આશ્રમ-આદિમ-પહેલુ.
પંચેદિજાઈ-પંચેદ્રિ જાતિ	સઘયણ-સઘયણ.
પણદેહા-પાંચ શરીર	સંઠાણા-સંસ્થાન

વિસ્તારાર્થ.-સાધુ પ્રમુખને પહેલુ અન્ન દીધા-
થી, વીજું પાણી દીધાથી, ત્રીજુ રહેવાને સ્થાન
દેવાથી, ચોથું સૂવાને પાટ પ્રમુખ દીધાથી, પાંચમું
પહેરવા અથવા ઝંઢવાને વસ્ત્ર દીધાથી, ઠહું તે

વિપે મને કરી શુભ સંકલ્પ કસ્યાથી સાતમું વ-
 ચ્ચને કરીને સ્તુત્યાદિક કસ્યાથી, આઠમું કાયા-
 કરી સેવા કસ્યાથી, તથા નવમું હાથે કરી નમ-
 સ્કારાદિક કસ્યાથી એ નવ પ્રકારે પુણ્ય બંધાય
 છે તેને ઘેંતાલીશ પ્રકારે જીવ જોગવે તે કહે છે

૧ જેના હૃદયે જીવ સુખનો અનુભવ કરે,
 અથવા શાતાને પામે, તે (સા કે૦) સાતં, એટલે
 શાતા વેદનીય કહેવાય. ૨ જેના હૃદયે જીવ
 ઉચ્ચગોત્ર એટલે ઉચ્ચકુલમાં જન્મ ધારણ કરીને
 લોકને વિપે પૂજા પ્રતિષ્ઠાદિકને પામે, તે (ઉચ્ચ-
 ગોત્ર કે૦) ઉચ્ચગોત્રં, એટલે ઉચ્ચગોત્ર કહેવાય.
 જેના હૃદયે ૩ મનુષ્યની ગતિ તથા ૪ મનુષ્યની
 આનુપૂર્વીની પ્રાપ્તિ થાય છે, તે (મણુડુગ કે૦)
 મનુષ્યદ્વિકં, એટલે મનુષ્યદ્વિક કહેવાય. જેના
 હૃદયે ૫ દેવની ગતિ, તથા ૬ દેવની આનુપૂર્વી
 પમાય છે, વશગતિય પરદશમા જતાં ચલદને

નાથ ઘાલીને સીધો ચલાવવાની પેઠે જેથી ઉપ-
 જવાને સ્થાનકે પહોંચી ગયાય, તેને આનુપૂર્વી
 કહે છે) ૬ (સુરપુગ કે) સુરદ્ધિકં, ૬૮૯ સુર-
 દ્ધિકરૂપ નામકર્મ કહેવાય ॥ જેના ઉદયે પચેં-
 દ્ધિયપણું પ્રાપ્ત થાય છે, તે (પચેંદિજાઈ કે) ૭
 પચેંદ્ધિયજાતિ, ૬૯૦ પચેંદ્ધિય જાતિ નામકર્મ
 કહેવાય જેના ઉદયે પાંચ શરીરની પ્રાપ્તિ થાય
 છે, તે કહે છે-૮ જેથી ઔદારિક શરીરયોગ્ય
 પુદ્ગલ ગ્રહણ કરીને તથા તેને શરીરપણે પરિ-
 ણમાવીને જીવ પોતાના પ્રદેશની સાથે મેલવે,
 તેને ઔદારિક નામકર્મ કહે છે. એવી રીતે સર્વ
 શરીરને ઘિપે યોજના કરવી ॥ ૯ વૈક્રિય શરીરના
 વે જ્ઞેદ છે. એક ઔપપાતિક તે દેવતા તથા ના-
 રકીને હોય છે. ઘીજું લબ્ધિગ્રત્યયિક તે તિર્યચ
 તથા મનુષ્ય લબ્ધિવંતને હોય છે ૧૦ આહારક
 શરીર તે ઔદ પૂર્વધર મુનિરાજ તીર્થકરની શુદ્ધિ

प्रमुख जोवाने अर्थे एक द्वाय प्रमाण देह धारण करे ठे. ११ तेजस शरीर ते आहारनुं पचन करनार तथा तेजोवैश्यानुं हेतु, १२ अने कार्म-
ण शरीर ते कर्मना परमाणु आत्मप्रवेशनी साथे
मळ्या ठे, तेज जाणवुं ए (पणदेहा के०) पच-
देह, एटले पच शरीररूप नामकर्म कहेवाय
पूर्वोक्त ठ पदोनो व्याकरणना नियम प्रमाणे
छंछ समास करतां एक पद थाय, आ प्रमाणे
आगळ पण समजवुं जेना उदयग्री कहेलां पांच
शरीरमांनां (आश्रितितण्ण के०) आदित्रितनूनां,
एटले आदिनां श्रोदारिक, वैक्रिय तथा आहार-
रक, ए त्रण शरीरना वे वाहु, वे ऊरु, एक
पृष्ठिका, एक मस्तक, एक उदर तथा एक हृदय,
ए आठ अंग ठे, अने अंगुलि प्रमुख उपांग ठे,
तथा रेपादिक अंगोपांग ठे. एटले १३ श्रोदा-
रिक अंगोपांग, १४ वैक्रिय अंगोपांग, १५

આહારક અંગોપાંગ, અને તેજસ શરીર, તથા કાર્મણ શરીર, એ બેને અંગોપાંગ નથી, તેથી પહેલાં ત્રણ શરીરનાંજ અંગોપાંગ કહ્યાં છે. તે (જવંગા કેળ) ઉપાંગાનિ, એટલે અંગ ઉપાંગ, તથા અંગોપાંગરૂપ નામકર્મ કહેવાય. (આશ્મસંઘયણ-સંગાણા કેળ) આદિમસંહનનસસ્થાને એટલે ૧૬ જેના હૃદયથી ઠ સંઘયણમાંનું પહેલું વજ્રરૂપજનારાચ નામનું સંઘયણ પ્રાપ્ત થાય છે, તેમાં વજ્ર એટલે લીલી, રૂપજ એટલે પાટો, તથા નારાચ એટલે બે પાસા મર્કટબંધ, તે ઉપર પાટો, તે ઉપરે લીલી એવો હારુનો નિચય એટલે સમુદાય હોય, તે અસ્થિનિચયસંઘયણરૂપ પ્રથમ સંઘયણ કહેવાય. ૧૭ જેના હૃદયથી પોતે પર્યકાસન કરી બેઠાં ઠતાં સમચતુરસ્ર-ચારે બાજુ સરખી આકૃતિ થાય, અને પોતાના અંગુલ પ્રમાણવડે એકસો ને આઠ અંગુલ પ્રમાણ શરીર જરાય, તેને ઉત્તમ

(६६)

पुरुष कहे ठे, एनी प्राप्ति थाय ठे, ते ठ सस्थान-
मांनु पहेलु समचतुरस्र संस्थाने कहेवाय ॥
इति ॥ १५ ॥

वणचउक्काऽगुरुलहु, -परधाऊसास-
आयवुज्जोअं ॥ सुखगइनिमिण-
तसदससुरनरतिरिआउतिचयरं ॥ १६ ॥

गाथा १६ मीना वृटा शब्दना अर्थ.

वणचउक्क-वर्णचतुष्क.

अगुरुलहु-अगुरुलघु.

परधा-पराधात.

ऊसास-आसोच्छास.

आयव-आतप.

उज्जोअ-उद्योत.

सुखगइ-सुख विद्यायोगति

निमिण-निर्माण.

तसदस-तसदशक

सुर (आउ)-सुरायुष्य

नर (आउ)-नरायुष्य.

तिरिआउ-तिर्यचायु

तिचयर-तिर्यकर.

विस्तारार्थ -जेना उदयथी १७ श्वेत, रक्त अने
पीतरूप शुभ वर्ण, १८ एक सुरजिगंधरूप शुभ

१ सस्थान पृष्ठे जीवना शरीरनो लक्षणयुक्त आकार.

ગધ, ૨૦ આમ્લ, મધુર અને કપાયેલરૂપ શુદ્ધ રસ, તથા ૨૧ લઘુ, મૃદુ, ઉષ્ણ અને સ્નિગ્ધરૂપ શુદ્ધ સ્પર્શ એ ચાર પદાર્થ પુણ્યપ્રકૃતિને અર્થે પ્રશસ્ત જાણવા એકની પ્રાપ્તિ થાય છે, તે (વણ-ચતુષ્ક કે०) વર્ણચતુષ્ક, એટલે વર્ણચતુષ્ક કહેવાય.

૨૨ જેના હૃદયથી મધ્યમ વજનદાર શરીરની પ્રાપ્તિ થાય, એટલે લોહની પેઠે અતિ જારી પણ નહીં, અને આક્રાન્તા કપાસની પેઠે અતિ દૃઢકું પણ નહીં, કિંતુ મધ્યમ પરિણામી હોય, તે (અગુરુલઘુ કે०) અગુરુ લઘુ, એટલે અગુરુલઘુ નામકર્મ કહેવાય.

૨૩ જેના હૃદયથી વીજા વલવાનને અતિ દુઃસહનીય ઠતાં પોતે ગમે તેવા વલ્લીયાને જીતવાને સમર્થ થાય છે, એવા વલ્લીની પ્રાપ્તિ થાય છે, તે (પરાધા કે०) પરાધાત., એટલે પરાધાત નામકર્મ કહેવાય.

२४ जेना उदयथी सुखपूर्वक श्वासोद्वास लड
 शकाय, कोइ पण विघ्न पडे नही, ते (ऊसास के०)
 उद्वास., एटखे श्वासोद्वास नामकर्म कहेवाय

२५ जेना उदयथी मूर्यनां चिबनी पेठे परने
 ताप उत्पन्न करवाना हेतुरूप तेजोयुक्त शरीरनी
 प्राप्ति थाय ठे, ते (आयन के०) आतप, एटखे
 आतप नामकर्म

२६ जेना उदयथी चद्रिबनी पेठे शीतलता-
 ने उत्पन्न करवाना हेतुरूप तेजोयुक्त शरीर,
 तेनी प्राप्ति थाय, ते (उज्जोय के०) उद्योतः, एटखे
 उद्योत नामकर्म पूर्वोक्त ठ पढोना व्याकरणना
 नियमे समाहार छंछ समास करवाथी एऊ पद
 थाय ठे

२७ जेना उदयथी वृषज तथा हंसनी पेठे
 सारी चलनशक्तिनी प्राप्ति थाय ठे, ते (सुजख-

ગઢ કે૦) શુભસ્વગતિઃ, ઇટલે શુભ વિહાયોગતિ
નામકર્મ કહેવાય.

૨૮ જેના હૃદયથી પોતાનાં અંગના સર્વે અવ
યવો યોગ્ય સ્થાને વિષે ગોઠવવાની શક્તિ સૂત્ર
ધારતી પેઠે પ્રાપ્ત થાય છે, તે (નિમિષ કે૦) નિ
ર્માણ, ઇટલે નિર્માણ નામકર્મ કહેવાય.

૨૯-૩૦ જેના હૃદયથી ત્રસ દશક ઇટલે ત્ર
સાદિ દશ પ્રકૃતિ જે આગલ કહેવાશે, તેન
પ્રાપ્તિ થાય છે, તે (તસદસ કે૦) ત્રસદશક
ઇટલે ત્રસદશક નામકર્મ કહેવાય. તેનું વિવરણ
આગલની ગાથામાં કહેવાશે.

(સુરનરતિરિઆહ કે૦) સુરનરતિર્યગાયુ ,
ટલે ૩૯ જેના હૃદયથી દેવતાના આયુષ્યની પ્રા
પ્તિ થાય છે, તે સુરાયુષ્ય કહેવાય.

૪૦ જેના હૃદયથી મનુષ્યના આયુષ્યની પ્રા
પ્તિ થાય છે, તે નરાયુષ્ય કહેવાય

(१०३)

४१ जेना उदयथी तिर्यचना आयुष्यनी प्रा-
प्ति थाय ठे, ते तिर्यचायुष्य कहेवाय

४२ जेना उदयथी त्रिचुवनने विपे पूज्यपणुं
प्राप्त थाय ठे, ते (तिष्ठयर के०) तीर्थकर, एटले
तीर्थकर नामकर्म कहेवाय. ए कर्मनो उदय
मात्र केवलीनेज थाय ठे आ पूर्वोक्त पाच पदो-
नो व्याकरण प्रमाणे समाहार छंद समास
करतां एक पद थाय

हवे पूर्वोक्त त्रसदशक कहे ठे-

तस-वायर-पज्जतं, पत्तेअ थिरं सुजं
च सुजग च ॥ सुत्सर-आइज्ज-जसं,
तसाइ दसगं इम होइ ॥ १७ ॥

गाथा १७ मीना वृटा शब्दना अर्थ.

तस-तस.

वायर-वादर.

पज्जत-पर्याप्ति.

पत्तेअ-प्रत्येक.

થિર-સ્થિર.	આઈજ-આદેય.
સુખ-શુખ.	જસ-જશ, યશ.
ચ-અને	તસાટ-તસાદિ.
સુખગ-સૌખાગ્ય.	દસગ-દશ પ્રકૃતિ.
ચ-અને.	હમ-આ, ઇ
સુસ્તર-સુસ્વર.	હોઈ-હોય છે, છે

વિસ્તારાર્થ:- (તસવાદરપજ્જતં કે०) તસવાદર પર્યાસિં, ઇટલે ૧ જે કર્મના ઉદયથી જીવને તસ. પણું (ત્રાસ પામી એક સ્થાનથી વીજે સ્થાને જ-વાની શક્તિ) પ્રાપ્ત થાય તે, ૨ જેના ઉદયથી વાદર ઇટલે સ્થૂલ શરીરની પ્રાપ્તિ થાય, પણ જે દૃષ્ટિ કરી દેખાય નહીં, એવાં સૂક્ષ્મ શરીરને ન પમાય તે વાદર નામકર્મ કહેવાય.

૩ જેના ઉદયથી આપ આપણી પર્યાસિ પૂરી કરે, ત્યારપછી મરે, તે પર્યાસિ એ પ્રકારે છે, એક લલ્લિ, વીજી કરણ, તે પર્યાસિ નામકર્મ કહેવાય.

४ जेना उदयश्री श्रोदारिक अथवा वेक्रिय प्रमुख जिन्न जिन्न शरीरनी प्राप्ति थाय, पण घणा जीवो वच्चे एक शरीर न पामे, ते (पत्तेय के०) प्रत्येकं, एटले प्रत्येक नामकर्म कहेवाय.

५ जेना उदयश्री शरीरना टंतादिक अवयवोने स्थिरतानी प्राप्ति थाय ठे, ते (थिर के०) स्थिरं, एटले स्थिर नामकर्म कहेवाय.

६ जेना उदयश्री शरीरना सर्व अवयव सारा होय, अथवा नाजिनी उपरनुं शरीर सारुं होय ते (मुभं के०) शुजं, एटले शुज नामकर्म कहेवाय.

७ जेना उदयश्री सर्व लोकरने प्रिय थाय, ते (मुजगं के०) सुजगं, एटले सोजाग्य नामकर्म कहेवाय.

८ जेना उदयश्री वाणीमां कोकिलानी पेठे मधुरता थाय, (सुस्तरआश्ज्जसं के०) सुस्वरा-देययश., एटले सुस्वर नामकर्म कहेवाय

(૧૦૬)

ए जेना उदयथी लोकने विपे माननीय वचन
थाय, ते आदेय नामकर्म कहेवाय.

૧૦ જેના ઉદયથી લોકને વિપે યશ.કીર્તિ
થાય તે યશોનામકર્મ કહેવાય.

एवी रीते (तत्साङ्ग दसगं के०) त्रसादि दशक
एटले त्रम आदि दश प्रकृतिनुं दशक (इमं के०)
इद, एटले ए पुण्यना जेदमां (होइ के०) जव-
ति, एटले ठे. ते पूर्वोक्त चत्रीशमां जेलीण, ते
वारे वेतालीश थाय. ए पुण्यतत्त्वना वेतालीश
जेद कहा आ गाथामां वे चकार जे ठे, ते
पादपूरणार्थ ठे ॥ १७ ॥

॥ इति श्रीपुण्यतत्त्वविचार. समाप्त. ॥ ३ ॥

હવે પાપતત્ત્વનું વર્ણન કરતાં અઢાર પ્રકારે પાપ
વંશાય, અને ઘ્યાશી પ્રકારે ભોગવાય તે કહે છે—

नाणंतरायदसगं, नव वीए नीअ-
सायमिच्चत्तं ॥ थावरदस नरयतिगं,
कसायपणवीस तिरियडुगं ॥ १७ ॥

गाथा १७ मीना वूटा शब्दना अर्थ.

नाण-ज्ञानावरणीय.

अतराय-अतराय

दसग-दश प्रकार

नव-नव

वीए-मीना पटले दर्शना
वरणीयना.

नीअ-नीचगोत्र

असाय-अज्ञातावेदनीय.

मिच्चत्त-मिच्यात्त्व मोहनीय.

थ.वरदस-स्थावरदशक

नरयतिग-नरकत्रिक

कसाय-कषाय

पणवीस-पचीस

तिरियडुग-तिर्यचद्विर

विस्तारार्थ -आ जीवनो एक पण एवो समय
खाली जतो नथी, के जेमां पुण्य अथवा पाप
न बांधे, कारण के शुच कापायिक अध्यवसाय
वडे प्रतिसमये कां तो पुण्य बांधे, अथवा अशु-
च कापायिक अध्यवसाय वडे कां तो पाप बांधे
ते पुण्य बांधवाना नव प्रकार पूर्वे कही गया

એ પાપ બાંધવાના અઢાર પ્રકાર કહે છે—પ્રા-
પાતિપાત, મૃપાવાદ, અદત્તાદાન, મૈથુન, પરિ-
વહ, ક્રોધ, માન, માયાલોભ, રાગ, ઈર્ષ્ય, કલહ,
પ્રજ્યાહ્યાન, પૈશુન્ય, રતિ અરતિ, પરપરિવાદ,
માયામોસો, તથા મિથ્યાત્વશબ્દ એ અઢાર પ્ર-
કારે પાપ બંધાય છે, અને વ્યાપ્તી પ્રકારે જોગ-
ાય છે, તે વ્યાપ્તી પ્રકાર કહે છે—

(નાણતરાયદસગં કે૦) જ્ઞાનાંતરાયદશક,
પદ્યે ૧ જેના ઉદયથી પાંચ ઇન્દ્રિય, તથા મનો-
દ્વારા જે નિયત વસ્તુનું જ્ઞાન થાય છે, એવા
પ્રથમ અક્ષરોપલબ્ધિરૂપ મતિજ્ઞાનનું જે આહ્વા-
દન થાય, તે મતિજ્ઞાનાવરણીય પાપકર્મ કહેવાય

૨ જેના ઉદયથી મન અને ઇન્દ્રિયોથી થતું
અર્થોપલબ્ધિરૂપ જ્ઞાન અથવા દ્વાદશાંગીરૂપ
શાસ્ત્રાનુસારે જે જ્ઞાન થાય છે, એવા શ્રુતજ્ઞાન-
નું આહ્વાદન થાય, તે શ્રુતજ્ઞાનાવરણીય પાપ-
કર્મ કહેવાય.

(३०८)

૩ જેના હૃદયથી મન અને ઇન્દ્રિયોની અપેક્ષા વિના આત્મદ્રવ્યને જે સાક્ષાત્ રૂપી દ્રવ્યને જાણવાનું જે જ્ઞાન થાય તે, એવા અવધિજ્ઞાનનું જે આહ્વાદન થાય, તે અવધિજ્ઞાનાવરણીય પાપકર્મ કહેવાય.

॥ જેના હૃદયથી મન અને ઇન્દ્રિયોની અપેક્ષા વિના સંકી પચેન્દ્રિયના મનોગત ખાવ જાણવાનું જે જ્ઞાન થાય છે, છતાં મન:પર્યવજ્ઞાનનું જે આ-ઘાદન થાય છે, તે મન:પર્યવજ્ઞાનાવરણીય પાપ કર્મ કહેવાય

૫ જેના હૃદયથી મન અને ઇન્દ્રિયોની અપેક્ષા વિના પૂર્વોક્ત ચાર જ્ઞાન રહિત જે એકલું નિરાવરણ જ્ઞાન હોય, એવા કેવલજ્ઞાનનું જે આઠાદન થાય તે કેવલજ્ઞાનાવરણીય પોષકર્મ કહેવાય. એવી રીતે પાંચ પ્રકારનાં જ્ઞાનને જે આ

२. त्रिपापकर्म

૬ જેના હૃદયથી પોતાના ઘરમાં દેવા યોગ્ય વસ્તુ ઠતાં તથા દાનનું ફલ જાણતાં ઠતાં પણ આપી શકાય નહીં, તે દાનાંતરાય પાપકર્મ કહેવાય

૭ જેના હૃદયથી દાંતાર ઠતાં, દાતારના ઘર-માં વસ્તુ ઠતાં, માગનાર માણો ઠતાં પણ જે યાચિત વસ્તુની પ્રાપ્તિ ન થાય, તે લાજાંતરાય પાપકર્મ કહેવાય

૮-૯ જેના હૃદયથી પોતે ચૌવન ઠતાં, સુરૂપ ઠતાં, તથા જોગોપજોગ્ય વસ્તુની પ્રાપ્તિ થઈ ઠતાં પણ તે જોગવાઈ ન શકાય, તે જોગાંતરાય તથા ઉપજોગાંતરાય, ૯ જે પાપકર્મ કહેવાય, ૧૦ પુષ્પાદિ પદાર્થ જે એક વાર જોગવાય, તે તેને જોગ કહે છે, અને ૧૧ વસ્ત્રાદિક પદાર્થ જે વારંવાર જોગવાય છે, તેને ઉપજોગ કહે છે.

૧૦ જેના હૃદયથી પોતે યુવાન, રોગ રહિત, તથા વલ્લવાનૂ ઠતાં પણ જેથી પોતાની શક્તિ ફોરવાઈ શકાય નહીં, તે વીર્યાતરાય પાપકર્મ

એવી રીતે પાંચ પ્રકારે જે આત્મું આવે. તેને અંતરાય નામનું પાપકર્મ કહેવાય. પહેલા પાંચ તથા એ પાંચ મહાને દશ પ્રકાર થયા. હવે (નવ વીણ કે૦) નવ દ્વિતીયે, એટલે વીજા નવ પ્રકાર દર્શનાવરણીય કર્મનાં જાણવા તેમાં ચાર જોડ દર્શનના તથા પાંચ જોડ નિદ્રાના કહે છે (સામાન્ય ઉપયોગને દર્શન કહે છે)

૧૧ જેના હૃદયથી આંખે કરી જે રૂપનું સામાન્યપણે ગ્રહણ થાય, એવા ચક્ષુર્દર્શનનું આઠાધાય, તે ચક્ષુર્દર્શનાવરણીય પાપકર્મ કહેવાય

૧૨ જેના હૃદયથી ચક્ષુ વિના ચાર ઇન્દ્રિય તથા મને કરી પોતપોતાના વિષયનું જે સામાન્યપણે ગ્રહણ થાય, એવા અચક્ષુર્દર્શનનું જે આઠાદન થાય, તે અચક્ષુર્દર્શનાવરણીય પાપકર્મ કહેવાય

૧૩ જેના ઉદયથી સામાન્યપણે જે રૂપી ડ્ર વ્યનું મર્યાદાપણે ગ્રહણ થાય છે, એવા અવધિદર્શનનું જે આઘાદન થાય, તે અવધિદર્શના વરણીય પાપકર્મ કહેવાય.

૧૪ જેના ઉદયથી સમસ્ત વસ્તુનું જે સામાન્યપણે દેખવું થાય છે, એવા કેવલદર્શનનું જે આઘાદન થાય, તે કેવલદર્શનાવરણીય પાપકર્મ.

૧૫ જેના ઉદયથી નિદ્રાવસ્થા થઈ ગયા પછી સુખપૂર્વક એક શબ્દમાત્રથી જાગ્રદવસ્થાની પ્રાપ્તિ થાય, તે નિદ્રારૂપ પાપકર્મ કહેવાય.

૧૬ જેના ઉદયથી નિદ્રાવસ્થા થઈ ગયા પછી સુખપૂર્વક જાગ્રદવસ્થાની પ્રાપ્તિ થાય, તે નિદ્રાનિદ્રાગાઢ નિદ્રારૂપ પાપકર્મ કહેવાય.

૧૭ જેના ઉદયથી વેઠાં વેઠાં તથા ડાઝાં ડાઝાં નિદ્રા આવ્યા કરે, તે પ્રચલારૂપ પાપકર્મ કહેવાય.

१७ जेना उदयथी हगतां फरतां पण निद्रा
थ्यावे, ते प्रचलाप्रचलारूप पापकर्म कहेवाय.

१६ जेना उदयथी दिवसनुं चितवेनु कार्य
रात्रिने विपे निद्रासमये जाग्रतनी पेठे थाय ठे,
ते थीणछीरूप पापकर्म कहेवाय. थीणछी नि-
द्राना समये प्राणी वासुदेवना अर्ध वल युक्त
होय ठे, जो ते निद्रावालो प्रथमसंघयणी होय,
तो चक्रवर्तीथी चोथा जाग जेटला वलयुक्त होय,
अने बीजा जीवोने जाग्रदवस्थाना वलथी वधु-
मां वधु सात आठ गणुं वल होय, अने
ते जीव नरकगामी जाणवो

(नीचसायमिष्ठं के०) नीचासातमिथ्यात्वं,
एटले २० जेना उदयथी पोते रूपवान् तथा
धनवान् ठता नीच कुलने विपे उत्पन्न थाय ठे,
ते नीचगोत्ररूप पापकर्म कहेवाय (ए नीचगोत्र-
रूप ५१, २३१, ४६)

૧૩ જેના ઉદયથી સામાન્યપણે જે રૂપી દ્ર-
વ્યનું મર્યાદાપણે ગ્રહણ થાય છે, એવા અવધિ-
દર્શનનું જે આઠાદન થાય, તે અવધિદર્શના-
વરણીય પાપકર્મ કહેવાય

૧૪ જેના ઉદયથી સમસ્ત વસ્તુનું જે સામા-
ન્યપણે દેખવું થાય છે, એવા કેવલદર્શનનું જે આ-
ઠાદન થાય, તે કેવલદર્શનાવરણીય પાપકર્મ.

૧૫ જેના ઉદયથી નિદ્રાવસ્થા થઈ ગયા
પછી સુખપૂર્વક એક શબ્દમાત્રથી જાગ્રદવસ્થાની
પ્રાપ્તિ થાય, તે નિદ્રારૂપ પાપકર્મ કહેવાય.

૧૬ જેના ઉદયથી નિદ્રાવસ્થા થઈ ગયા પછી
સુ.ખપૂર્વક જાગ્રદવસ્થાની પ્રાપ્તિ થાય, તે નિ-
દ્રાનિદ્રાગાઢ નિદ્રારૂપ પાપકર્મ કહેવાય.

૧૭ જેના ઉદયથી વેઠાં વેઠાં તથા ડાઝાં ડાઝાં
નિદ્રા આવ્યા કરે, તે પ્રચલારૂપ પાપકર્મ
કહેવાય

(૧૧૩)

૧૭ જેના હૃદયથી હઝતાં ફરતાં પણ નિદ્રા
આવે, તે પ્રચલાપ્રચલારૂપ પાપકર્મ કહેવાય

૧૮ જેના હૃદયથી દિવસનું ચિત્તવેલું કાર્ય
રાત્રિને વિષે નિદ્રાસમયે જાગૃતની પેઠે થાય છે,
તે થીણછીરૂપ પાપકર્મ કહેવાય. થીણછી નિ-
દ્રાના સમયે પ્રાણી વાસુદેવના અર્ધ વલ્લ યુક્ત
હોય છે, જો ને નિદ્રાવાલો પ્રથમસંઘયણી હોય,
તો ચક્રવર્તીથી ચોથા જાગ જેટલા વલ્લયુક્ત હોય,
અને ઘીજા જીવોને જાગૃદવસ્થાના વલ્લથી વધુ-
માં વધુ સાત આવ ગણું વલ્લ હોય, અને
તે જીવ નરકગામી જાણવો

(નીચસાયમિઠ્ઠત્તં કે૦) નીચાસાતમિથ્યાત્વં,
પૃથ્વે ૨૦ જેના હૃદયથી પોતે રૂપવાન્ તથા
ધનવાન્ ઇત્યાં નીચ કુલને વિષે ઉત્પન્ન થાય છે,
તે નીચગોત્રરૂપ પાપકર્મ કહેવાય. (૧ નીચગોત્ર-
રૂપ પાપકર્મ નિંદાપાત્ર છે)

૨૧ જેના હૃદયથી દુઃખનો અનુભવ થાય છે, તે અશાતાત્રેદનીય પાપકર્મ.

૨૨ જેના હૃદયથી વીતરાગનાં વચનની વિપરીત સદ્દહના થાય, તે મિથ્યાત્વમોહનીય પાપકર્મ કહેવાય.

(થાવરદસનરયતિગ કે०) સ્થાવરદશકનરકત્રિકં, એટલે ૨૩-૩૨ જેના હૃદયથી સ્થાવરદશકની પ્રાપ્તિ થાય છે, તે સ્થાવરદશક નામનું પાપકર્મ, તે આગલ કહેવાશે, માટે અહીં નામ માત્ર દર્શાવું છે.

૩૩-૩૫ જેના હૃદયથી નરકની ગતિ, નરકની આનુપૂર્વી (એટલે નરકે જતા જીવને ઉત્પત્તિ ક્ષેત્રે ઘડવું થાય તે), તથા નરકનું આગવું પ્રાપ્ત થાય છે, તે નરકત્રિક પાપકર્મ કહેવાય.

(કસાયપણવીસ કે०) કપાયપચવિંશતિઃ, એટલે પચીસ કપાયરૂપ પાપકર્મના પચીસ પ્રકાર

ઠે તેડમાં સામાન્યથી તો એક સોલ કપાય અને ઘીજા નવ નોકપાય એવા બે પ્રકાર ઠે, તેડનું અનુક્રમે વર્ણન કરે ઠે.

૩૬-૩૭ જેના હૃદયથી અનંત સંસાર વંધાય, તેને અનંતાનુવંધી પાપકર્મ કહીએ. એના ક્રોધ, માન, માયા અને લોજ એ ચાર ખેદ ઠે. એ જાવજીવ લગે કાયમ રહે, સમ્યક્ત્વ આવવા ન દીએ, જવાંતરમાં પણ સાથે આવે અને અંતે નરકને વિષે પહોંચાડે. એ ક્રોધ પર્વતની છોટી જેવો ઠે, માન પાપાણના થાંજલા જેવો ઠે, માયા વંશના મૂલ જેવી ઠે, અને લોજ કરમજના રંગ જેવો ઠે.

૪૦-૪૩ જેના હૃદયથી થોડા પ્રત્યાખ્યાનની પણ પ્રાપ્તિ ન થાય, તેને અપ્રત્યાખ્યાનીય પાપકર્મ કહીએ. એના ક્રોધ, માન, માયા અને લોજ એ ચાર ખેદ ઠે, એ એક વર્ષ સુધી કાયમ રહે ઠે.

દેશવિરતિપણુ યાવત્રા દીણ નહીં, ને અંતે તિ-
 ર્યચની ગતિની પ્રાપ્તિ કરાવે એ ક્રોધ સુકેલા
 તલાવની રેખા જેવો છે, માન હામકાના થાંજલા
 જેવો છે, માયા મેઢાના શિગફા જેવી છે, તથા
 લોજ કર્દમના રંગ જેવો છે

૪૮-૪૭ જેના હૃદયથી સર્વવિરતિરૂપ પ્રત્યા-
 ર્યાનનુ યાઠાદન થાય, પણ લેશમાત્ર પ્રત્યા-
 ર્યાન (ત્યાગવૃત્તિ હોય, તેને પ્રત્યાર્યાનીય પાપ
 કર્મ કહીએ. એના ક્રોધ, માન, માયા અને લોજ
 એ ચાર જોદ છે. એ ચાર માસ સુધી કાયમ રહે,
 સર્વવિરતિરૂપ ચારિત્રનો ઘાત કરે, તથા અંતે
 મનુષ્યની ગતિની પ્રાપ્તિ કરાવે છે. એ ક્રોધ, રે-
 તીની રેખા જેવો છે, માન કાઠના થાંજલા જેવો
 છે માયા વૃષજના મૂત્રની રેખા જેવી છે, અને
 લોજ કાજલના રંગ જેવો છે.

૪૮-૫૧ જેના હૃદયથી ચારિત્ર ધારણ કરનારં થોમુકુ દીપે, ઘટલે મહાત્યાગી મહાત્માઓ પણ ઇષ્ટ અનિષ્ટ શબ્દાદિ ત્રિપયો પામીને કંડક રુચિ યરુચિ જાગને ધારણ કરે, (આ કપાય ચારિત્રને દુષિત કરે) તેને સજ્જનન પોષકર્મ કહીએ વના પણ ક્રોધ માન, માયા અને લોભ એ ચાર જેદ છે. એ પદર દિવસ સુગી કાયમ રહે છે સપૂર્ણ શુદ્ધ યથામ્યાન ચારિત્રને આચરણ કરે, અને દેવગતિની પ્રાપ્તિ કરાવે છે એ ક્રોધ પાણીની રેલા જેવો છે, માન નેતરના થાત્તસા જેવા છે, માયા વંશની ઠાલ જેવી છે, અને લોભ હલ્લદરના રંગ જેવો છે

એવી રીતે ચાર ચાર જેદે ચાર કપાય કહેતાં સોજ કપાયનુ વર્ણન કહ્યું હવે નવ નોકપાય કહે છે જે કપાયને સદ્ધર્મારી હોય, તે નોકપાય

५२-५७ जेना उदयथी एक वस्तु निमित्ते तथा बीजी परनिमित्ते, एवे प्रकारथी हास्य, रति, अरति, शोक, जय तथा दुगंठानी उत्पत्ति थाय, तेने हास्यपट्टकरूप पापकर्म कह्णीए एवं सत्तावन्न.

५८ जेना उदयथी स्त्री जोगववानी डठा थाय, तेने पुरुषवेदरूप पापकर्म कह्णीए, एने तृणना अग्निनी उपमा ठे.

५९ जेना उदयथी पुरुष जोगववानी डठा थाय, तेने स्त्रीवेदरूप पापकर्म कह्णीए; एने धुणीना अग्निनी उपमा ठे.

६० जेना उदयथी स्त्री तथा पुरुष ए वन्नेने जोगववानी अजिलापा थाय, तेने नपुंसकवेदरूप पापकर्म कह्णीए एने नगरदाहनी उपमा ठे.

६१-६२ जेना उदयथी तिर्यचनी गति तथा तिर्यचनी आनुपूर्वीनी प्राप्ति थाय, ते (तिरिय-दुग के०) नियग्निक, एटले तिर्यचद्विक नाम-कर्म कह्नेवाय ॥ १८ ॥

(११९)

इग-वि-ति-चञ-जाईञ, कुखगइ उव-
घाय हुंति पावस्स ॥ अपसव्वं वणचऊ,
अपढम-संघयण-संठाणा ॥ १९ ॥

गाथा १९ मीना नूटा शब्दना अर्थ.

इग-एकेंद्रिय जाति	पावस्म-पापना
वि-वेन्द्रिय जाति	अपमरुड-अपमस्त
ति-तेन्द्रिय जाति	वणचऊ-वर्णचतुष्क
चठ-चतुर्गिन्द्रिय जाति	अपढम-अप्रथम (पदेका
जाइओ-जातिओ	मिवायना)
कृखगइ-अशुभ विहायोगति	मघयण-सघयण
उवघाय-उपघात	मठाणा-मस्थान
हुंति-होय छे	

विस्तारार्थ -(इगवितिचञजाइओ के०) एक-
छिन्निचतुर्जातयः, एटखे ६३ जेना उदयणी पृथ्वी-
कोयादिक पांच स्थावरनी जातिना शरीरनी
प्राप्ति थाय ते एकेंद्रिय जातिरूप पापकर्म
कहेवाय

૬૪ જેના હૃદયથી શસ્ત્ર પ્રમુખ જીવોની જાતિના શરીરની પ્રાપ્તિ થાય છે, તે વૈદ્રિય જાતિરૂપ પાપકર્મ કહેવાય

૬૫ જેના હૃદયથી જુ, માકમાદિક જાતિના શરીરની પ્રાપ્તિ થાય છે, તે તૈદ્રિય જાતિરૂપ પાપકર્મ કહેવાય

૬૬ જેના હૃદયથી વૃશ્ચિકાદિક જાતિના શરીરની પ્રાપ્તિ થાય છે, તે ચતુરિદ્રિય જાતિરૂપ પાપકર્મ કહેવાય

૬૭ જેના હૃદયથી ઊંટ અથવા ગધેમાની પેઠે નરસી ગતિની પ્રાપ્તિ થાય છે, તે (કુલ્લગદ્ બે ૦) કુલ્લગતિ, ઇટલે અશુભ વિહાયોગતિ નામકર્મ કહેવાય

૬૮ જેના હૃદયથી પોતાના જીજ, દાંતહરસ, રસોલી પ્રમુખ અવયવે કરી પોતેજ દ્વણાય છે, તે (ઉવઘાય કે ૦) ઉપઘાત, ઇટલે ઉપઘાત નામકર્મ કહેવાય

૬૯-૭૨ જેના ઉદયશ્રી ચાર અશુભ વર્ણાદિક
 ઇટલે કાલો રંગ અને નીલો રંગ, વે અશુભ વર્ણ;
 દુરજિગધ, તે અશુભ ગધ, તીલ્લો રસ ને કટુક
 રસ, એ વે અશુભ રસ, ગુરુ, સ્વર, શીત તથા
 લુલ્લો એ ચાર અશુભ ફરસ, એ સર્વ મહીને નવ
 અશુભ થાય, પણ સામાન્યે ચાર ગણીએ, ઇત્તની
 પ્રાપ્તિ થાય છે, તે (અપસન્ન વર્ણચક્ર કે) અ-
 પ્રશસ્ત વર્ણચતુષ્ક, ઇટલે અપ્રશસ્ત વર્ણચતુષ્ક
 નામે પાપકર્મ કહેવાય

(અપદમસંઘયણસંઠાણા કે) અપ્રથમસંઠન-
 નસંસ્થાને, ૭૩-૭૭ જેના ઉદયશ્રી ૪ સંઘયણ
 માના પ્રથમ સંઘયણ વિના પાંચ સંઘયણની
 પ્રાપ્તિ થાય છે, જેના વે પાસા મર્કટવંધ ઉપર
 પાટો, એ વે હોય, પણ વજ્ર તે સ્વીકી ન હોય,
 તેને રૂપજનારાચ કહે છે, જેને કેવલ મર્કટવંધ-
 જ હો, પાટો તથા સ્વીકી ન હોય, તેને

નારાચ કહે છે. જેને એક પાસે મર્કટવંધ હોય, તેને અર્ધનારાચ કહે છે, જ્યાં માંહોમાંહે હારુ-કાંને એક खीखीનો વંધ હોય, તેને કીલિકા કહે છે, અને જે खीखी વિના માંહોમાંહે ઝલ-લમાં રહેલા મુસલની પેઠે અમસ્તાં અમકી રહ્યાં હોય, તેને ટેવઠો કહે છે એ પાંચ સંઘયણની જેણે કરી પ્રાપ્તિ થાય છે, તે અપ્રથમ સંઘયણ-રૂપ નામકર્મ કહેવાય

૭૭-૭૨ જેના ઉદયથી ઠ સંસ્થાનમાંના પહેલાં સંસ્થાન વિના ઘીજાં પાંચ સંસ્થાનની પ્રાપ્તિ થાય છે, તેમાં જે વટ વૃદ્ધની પેઠે નાજિની ઉપર સુલ-ક્ષણ યુક્ત તથા નાજિની નીચે નિર્લક્ષણ યુક્ત હોય, તેને ન્યગ્રોધ પરિમંરુલ સંસ્થાન કહે છે; જે નાજિની નીચેનું અંગ સારું અને નાજિની ઉપરનું અંગ નરસું હોય, તેને સાદિ સંસ્થાન કહે , જે હદર પ્રમુખ લક્ષણોપેત અને દ્વાથ. પગ,

माधुं, कटि प्रसाद नरुप...
 स्थान कदं हे...
 प्रमाणोपेन...
 कुञ्ज मय्यान...
 होय, तेन हुं...
 ननी प्राप्ति याय...
 नामकर्म कहे...
 वस्म के०) पा...
 प्रकार (हुंति कं...
 ॥ १९ ॥

क
 ते
 १-
 ॥
 प्र
 म
 ये
 नो
 लो
 नाम-
 १ श्वल-
 र्म कहे-
 नादेया-
 स्वरनी
 प्राप्ति
 हेवाय

हयं...

यावरसुदुम...
 मसुजडजग...
 मादाराणम...
 ३९९१२

गाथा २० मीना नृत्ता शब्दना अर्थ.

धावर-स्थायर

दृभगानि-दृभांग्य.

सुदृढ-सूक्ष्म

दुस्मर-दुस्मर

अपज्ज-अपयांस

अणउज्ज-अनादय.

साधारण-साधारण

अज्जम-अयश.

अधिर-अस्थिर

धावरदसग-स्थावरदशरु

असुभ-अशुभ

विवज्ज-विपरीतार्थ.

विस्तारार्थ.- (थावरसुदृढमपज्जं के.०) स्था-
वरसूक्ष्मापर्याप्त, एतन्ने जेना उदयथी स्थावरपणु
प्राप्त थाय, तेथी जो तापादिके पीनाय, तोपण
त्यांथी खसी शकाय नही, ते प्रथम स्थावर ना-
मकर्म कहेवाय जेना उदये दृष्टिना अगोचर
एवा सर्व लोकमां व्यापी रहेला सूक्ष्मपणानी
प्राप्ति थाय, ते पण पृथिव्यादिक पांचज जाण-
वा, ते वीजु सूक्ष्म नामकर्म कहेवाय. जेना
उदयंथी स्वयोग्य पर्याप्ति पूरी कखा विनाज
पामे, ते वीजुं अपर्याप्ति नामकर्म कहेवाय.

जेना उदयथी अनन जीव वझे एक थोदारिक शरीरनी प्राप्ति थाय, एही निगोटावस्या ते चोथुं (साधारण के०) साधारण, एटले साधारण नामकर्म कहेवाय. जेना उदयथी शरीरमां दतादिक अवयव अस्थिर होय, ते पांचमु (अथिरं के०) अस्थिरं, एटले अस्थिर नामकर्म कहेवाय (अमुज्जुज्जाणि के०) अमुज्जुज्जाग्ये एटले जेना उदयथी नाजिनी नीचेनां अंगोनो जाग सारो न होय, पादादिकने स्पर्श आगलो प्राणी रोप करे, ते माटे ते ठहुं अमुज्जु नामकर्म कहेवाय जेना उदयथी सर्वे लोकने अल्लामणेा लागे, ते सातमु दुर्जाग्य नामकर्म कहेवाय (दुस्सरणाइज्जस के०) दुस्वरानादेयायश, एटले जेना उदयथी काकादिकना स्वरनी पेठे कानने कटुक लागे, एवा स्वरनी प्राप्ति थाय ठे, ते आठमुं दुस्वर नामकर्म कहेवाय.

(१२४)

गाथा २० मीना नृत्ता शब्दना अर्थ.

धार-स्थार	दुपमानि-दुर्भाग्य.
सुदृ-सूक्ष्म.	दुस्मर-दुस्तर
अपन्न-भयशोक	भण्डान्न-भनादेय.
साधारण-साधारण	भजम-भयम.
भयिर-भयिर	भानन्दम-भयानन्दम
अधुम-अधुम	विराजस्त-विराजस्त.

विस्तारार्थ.- (धारसुदृमध्यपञ्च वं०) स्था-
 परसुक्ष्मापर्याप्त, एतस्ते जेना उदयत्री स्थापरपणु
 प्राप्त थाय, तेत्री जो तापादिके पीनाय, तोपण
 त्यात्री खसी शकाय नहँ, ते प्रथम स्थापर ना-
 मकर्म कहेवाय जेना उदये दृष्टिना अगोचर
 एवा सर्व लोकमां व्यापी रहेला सूक्ष्मपणानी
 प्राप्ति थाय, ते पण पृथिव्यादिक पांचज जाण-
 वा, ते वीजुं सक्ष नामकर्म कहेवाय. जेना
 उदयधी स्वयोग्य पर्याप्ति पूरी कम्पा विनाज
 १५ पामे, ते वीजुं अपर्याप्त नामकर्म कहेवाय.

(१२५)

जेना उदयथी अनत जीव वच्चे एक आदारिक शरीरनी प्राप्ति थाय, पवी निगोटावस्था ते चोथु (साधारण के०) साधारण, एटले साधारण नामकर्म कहेवाय जेना उदयथी शरीरमां दंतादिक अवयव अस्थिर होय, ते पांचमु (अथिरं के०) अस्थिरं, एटले अस्थिर नामकर्म कहेवाय (असुजपुजगाणि के०) अशुजपुर्जाग्ये एटले जेना उदयथी नाजिनी नीचेनां अंगोनो जाग सारो न होय, पादादिकने स्पर्श आगलो प्राणी रोप करे, ते माटे ते ठहुं अशुज नामकर्म कहेवाय जेना उदयथी सर्व लोकने अल्लासणो लागे, ते सातमु पुर्जाग्य नामकर्म कहेवाय (पुस्तरणाइज्जस के०) पुस्वरानादेयायश', एटले जेना उदयथी काकादिकना स्वरनी पेठे कानने कटुक लागे, एवा स्वरनी प्राप्ति थाय ठे, ते आठमुं पुस्वर नामकर्म कहेवाय.

જેના ઉદયથી લોકને વિષે તેનું ચોલવું કોઈ માન્ય કરે નહીં, તે નવમું અનાદેય નામકર્મ કહેવાય જેના ઉદયથી લોકમાં અપકીર્તિ થાય, પણ કોઈ યશ વોલે નહીં, તે દશમું અયશ નામકર્મ કહેવાય

૧૧વી રીતે આ કહ્યું જે (ચાવરદસગં કે૦) સ્થાવરદશક, ઇટલે સ્થાવરદશક તે પુણ્યતત્ત્વ-માં કહેલા ત્રસ દશકથી (વિવજ્ઞં કે૦) વિપર્યયાર્થ, ઇટલે વિપરીતાર્થ જાણી લેવું. ॥ ૨૦ ॥

॥ ઇતિ પાપતત્ત્વવિચાર. સમાપ્તઃ ॥

હવે આશ્રવતત્ત્વ ઘેતાલીશ પ્રકારે કહે ટે—
 ઇન્દ્રિય-કસાય-અઘય, -જોગા પંચ ચણ
 પંચ તિન્નિ કમા ॥ કિરિઆઈ પણવીસં,
 ઇમા ડ તાઈ અણુક્રમસો ॥ ૨૧ ॥

૧ કોઈ ઠેકાણે “ઈમાડ તાઓ” છે, ત્યાં ઇમાડ ઇટલે આ, અને તાઓ ઇટલે તે, એ મુનવ અર્થ કરવો

(૧૨૭)

ગાથા ૨૧ મીના તુટા શબ્દના અર્થ.

ઇન્દ્રિય-ઇન્દ્રિય
કસાય-કપાય
અવ્યય-અવ્રત.
જોગા-યોગ,
પચ-પાંચ
ચત્ત-ચાર
પચ-પાંચ,
ત્રિભિ-ત્રણ

ક્રમા-અનુક્રમે.
કિરિઆઓ-ક્રિયાઓ.
પણવીમ-પંચીશ.
ઇમા-એમ
હ-હલી.
તાઓ-કહેલી છે
અણુક્રમસો-અનુક્રમે.

વિસ્તારાર્થ:-જેમ જે માર્ગે કરી તલાવમાં
પાણી આવે છે, તેને નાહું કહીએ, તેમ જેણે કરી
આત્માને ત્રિપે શુદ્ધ અશુદ્ધ કર્મોનું આવવું થાય
છે, તેને આશ્રવ કહીએ. તે (ઇન્દ્રિયકસાયઅવ્યય-
જોગા કે०) ઇન્દ્રિયકપાયાવ્રતયોગાઃ, એટલે ઇન્દ્રિય,
કપાય, અવ્રત, અને યોગ એ ચારે (ક્રમા કે०)
ક્રમાત્, એટલે અનુક્રમે (પંચચત્તપંચતિભિ કે०)
પચચત્તવારઃ પચત્રય., એટલે પાંચ ચાર પાંચ અને
ત્રણ સંતયારૂપ છે, તે વિસ્તારથી આ પ્રમાણે શ્રોત્ર.

ચક્ષુ, નાસિકા, જિહ્વા તથા સ્પર્શન, એ પાંચ
 ઇન્દ્રિયો છે, ક્રોધ, માન, માયા, ને લોભ, એ ચાર
 કપાય છે, પ્રાણાતિપાત, મૃષાવાદ, અદત્તાદાન,
 મેથુન અને પરિગ્રહ એ પાંચ અશ્રવ છે મનોયોગ,
 વચનયોગ, તથા કાયયોગ એ ત્રણ યોગ છે, એ
 અનુક્રમે સત્તર જોડ થયા, (૭ કે ૦) તુ, વલી
 (ફિરિઆઈ કે ૦) ક્રિયા, એટલે પાપક્રિયાઈ
 (પણ્વીસ કે ૦) પંચવિંશતિ., એટલે પચીશ છે.
 (તાઈ કે ૦) તા, એટલે તે ક્રિયાઈ (હમા કે ૦)
 હમા., એટલે આ આગલ કહેવાતી એવી (અણુ-
 ક્રમસો કે ૦) અનુક્રમશ., એટલે અનુક્રમે કરી
 જાણતી એમ સર્વ મળી બેતાલીશ જોડ આશ્રવ-
 તત્ત્વના જાણવા ॥ ૨૧ ॥

એ આશ્રવ બે પ્રકારે છે. એક દ્રવ્યાશ્રવ અને
 વીજો જાવાશ્રવ જે જીવના શુદ્ધાશુદ્ધ પરિણામ,
 જે જાવાશ્રવ કહીએ, એટલે ઇન્દ્રિયના ઉપયોગરૂપ

(१२९)

परिणाम तेमज कपाय, अवत तथा क्रियारूप
परिणाम ते सर्व जावाश्रव जाणवो, तथा योग
ते मन, वचन अने कायाना आधारभूत कर्म
लेवानुं कारण एवुं जे आत्म प्रदेशनुं कपनपणुं,
तेने जावाश्रव कहीए. तेमज ए जावाश्रवनुं नि-
मित्त पामीने तेणे करी जीवने अष्टविध कर्मनो
आश्रव थाय ठे, तेने डव्याश्रव कहीए

हवे पचीश क्रियाउ कहे ठे-

काइअ अहिगरणीया, पाउसिया पा-
रितावणी किरिया ॥ पाणाइवायारंजि-
अ, परिग्गहिया मायवत्तीआ ॥९९॥

गाथा २२ मीना लूटां शब्दना अर्थ.

काइअ-कायिकी.

अहिगरणीया-अधिकरणीकी.

पाउमिया-माद्वेषिकी.

पारितावणी-पारितापनिस्ती.

किरिया-क्रिया. (ए शब्द

वधाने लगावो)

पाणाइवाय-माणातिपातिकी

आरधिअ-आरधिकी

परिग्गहीआ-पारिग्रहिकी

मायवत्तीवअ-मायाप्रत्ययिकी

विस्तारार्थ—कायाने अजयणाए प्रवर्त्तावर्त्ता
 जे क्रिया लागे, ते पहेली (काडअ के०) कायिकी
 क्रिया ते वे प्रकारे ठे, एक मिथ्याद्रष्टि अथवा
 सम्यग्द्रष्टि अविरतिवन्तनी जठवा वेसवा आदि
 कर्मबंधना हेतुरूप सावभ क्रिया ते अनुपरत
 कायिकी क्रिया, अने बीजी अशुज योगवाळाने
 दृष्ट अनिष्ट विषय प्राप्त यतां रति अरति पासवा
 रूप इंद्रिय संबंधी तथा अर्निद्रिय ते अशुज
 मन संबंधी मोक्ष तरफ दुर्व्यवस्थित प्रमत्तमुनि-
 नी क्रिया, ते दुष्प्रयुक्त कायिकी क्रिया कहेवाय.
 खडगादिक अधिकरणे करी जे जीवोनं हनन
 थाय, अथवा जेनो वडे आत्मा नरकादि गति-
 नो अधिकारी थाय, ते बीजी (अहिगर्णीया
 के०) अधिकरणीकी क्रिया. तेमां प्रथम वनावी
 राखेलां खडगादिकनां अंगने परस्पर जोडी रा-
 ि, ते संयोजनाधिकरणिकी, अने शरूयी

नवांज अधिकरण (शस्त्र) वनाववां, ते निवर्तना-
 धिकरणीकी एम वे प्रकारे ठे. उत्कृष्ट कोधादि
 छेप करवाथी उत्पन्न थयेली क्रिया एटसे जीव
 तथा अजीव ते पोनाने पीना करतां कांटा प-
 थरा आदि उपर छेपनी चितवनो करवी, ते वे
 जेदे ब्रीजी (पाउसिया के०) प्राष्ठेपिकी क्रिया.
 पोनाने तथा परने जे परिताप उपजाववो, ते
 स्व अने पर एम वे जेदे चोथी (पारितावणी के०)
 पारितापनिकी क्रिया. एकेद्रियादिक जीवने-ह-
 णवो तथा जे हणाववो, ते पांचमी (पाणाइवाय
 के०) प्राणातिपातिकी क्रिया पण स्वहस्तिकी
 अने परहस्तिकी, एम वे जेदे ठे. कर्पण प्रमुख-
 नी जे उत्पत्ति करवी, अथवा कराववी, तथा
 चित्रकर्म तथा कोरणी आदि क्रियाथी जीव
 अजीवनो घात थाय, तेवी क्रिया ते ठही (आं-
 रंतिअ के०) आरंजिकी क्रिया जीवारंजिकी

તથા અર્જીવારંજિકી, એમ બે જોડે જાણવી. દાસ, દાસી, પશુ, ધન, ધાન્યાદિક નવવિધ પરિગ્રહ મેલવતાં તથા તેની ઉપર મોહ કરતાં જે ક્રિયા હાગે તે સાતમી (પરિગ્રહિયા કે०) પરિગ્રહિકી ક્રિયા જીવપારિગ્રહિકી તથા અર્જીવપારિગ્રહિકી, એમ બે જોડે છે. માયાએ કરી જે બીજાને ઠગવું, અંતર દુષ્ટ જાવને વહારથી શુદ્ધ દેખાવો, તથા જુઠી સાક્ષી છોટા લેખ લખી આપવારૂપ આત્મજાવવચનમાયા તથા પરજાવવંચનમાયા, એ જોડે આઠમી (માયાવત્તીશ્ય કે०) માયાપ્રત્યયિકી ક્રિયા. મૂલમાં જે (કિરિશ્યા કે०) ક્રિયા શબ્દ છે, તે ઉક્ત પ્રકારે સર્વ શબ્દોને જોડવો. આ ગાથા તથા આગલની બે ગાથામાં પ્રાકૃત પદોનાં સંસ્કૃત પદો પ્રગટ છે. તેજ ગ્રાહ્ય

मिह्वादंसणवत्ती, अप्पच्चस्काणी य
दिठ्ठि पुठ्ठि अ ॥ पामुच्चिअ सामंतो,
वणीअ नेसत्ति साह्वी ॥ ७३ ॥

गाथा २३ मीना नूटा शब्दना अर्थ.

मिह्वादमणवत्ती-मिह्वा	य-भने.
द्वर्जनमस्यपिकी	पाइमिअ-मातिग्रीक.
अपशमत्ताणी-अपस्यामवा	गामतांअणिअ-गामतोपती-
य-भने	निकी
पातिकी.	
दिठ्ठि-ट्रष्टिकी	नेमच्छि-नैमृष्टिकी.
पुठ्ठि-स्पृष्टिकी अथवा पृष्ठिकी	माहल्ली-भारमिकी

विस्तारार्थः—जिनप्रचन अणसद्धतो थको जे
विपरीत प्ररूपणा करतां क्रिया लागे, तेमा स
त्पदार्थने सत् माने, पण तेना केटखारु गुणप-
र्यायने न्यूनाधिक माने, जेमके देहव्यापी आ-
त्माने अंगुष्ठाना परंप्रमाण (न्युन) मानवुं, तथा
सर्वव्यापी (अधिक)पणे मानवु, ते अनातिरिक्त

तथा आत्मा तेज नहीं. एम सर्वथा विभेद माने, ते तद्व्यतिरिक्त मिथ्या एम वे जेदे नवमी (मि-
 ष्ठादंसणवत्ती के०) मिथ्यादर्शनप्रत्ययिकी क्रिया
 अविरतिए करी पञ्चस्काण कीधा विना जे सर्व
 वस्तुनी क्रिया लागे, ते दशमी (अप्पच्चस्काणीय
 के०) अप्रत्याख्यानिकी क्रिया जीव तथा अजीव
 जेदे वे प्रकारे ठे. (य के०) च, वली कीतुके करी
 अश्व, पापाण, प्रमुखने जोवुं, ते अग्यारमी
 (दिष्टि के०) दृष्टिकी क्रिया जीव तथा अजीव
 जेदे वे प्रकारनी ठे रागने वगे करीने जे पुरुष,
 स्त्री, गाय, बलद, वस्त्र प्रमुख सुकुमार वस्तुने
 स्पर्श करवो, तेथी जे क्रिया लागे, अथवा कोइ
 संदेह उत्पन्न थयाथी पूठवुं, तेथी जे क्रिया ला-
 गे, ते बारमी (पुष्टि के०) स्पृष्टिकी अथवा पृ-
 ष्टिकी क्रिया. जीव तथा अजीव जेदे वे प्रकार-
 नी ठे. (य के०) च, वली जीव तथा अजीव

आश्रयी जे राग छेप थाय ठे, एटले वीजाने
 घेर हस्ती, घोडा, बन्ध, चूपण प्रमुख देखी छेप
 धरे, जे ए वस्तु एनी पासे केम ? एवुं चितवी
 कर्मबंध करे, ते तरमी (पारुचिश्च के०) प्राति-
 त्यकी क्रिया जीव तथा अजीव जेदे वे प्रकारे
 ठे पोताना अश्व तथा बन्ध प्रमुखने जोवा माटे
 थावेला लोकोने प्रशमा अथवा निंदा करतां
 जोइने जे हर्ष अथवा छेप करवो, अथवा दूध,
 दधि, घृत, तेल प्रमुखनु जाजन उषाहुं मृग्याथी
 तेमां जे प्रस जीव थावी पडे, ते चांदमी (सा-
 मतोवणीश्च के०) सामंतोपनिपातिकी क्रिया
 जीव तथा अजीव जेदे वे प्रकारमी ठे राजादि-
 कोना आदेश थकी यंत्र, शस्त्रादिकतुं जे आक-
 र्षण करवुं, अथवा शस्त्र घमाववुं, वाद्य कृवानु
 चनन कराववुं, ते पदरमी (नेसत्रि के०) नैश
 म्रिकी (नैसृष्टिकी) क्रियापण जीव गबंधी तथा

तथा अजीव संबंधी, एम वे प्रकारे ठे.
पोताने हाथे अथवा श्वानादिक जीवथी तथा
शस्त्रादिक अजीवथी जे शशकादिक जीवने मा-
रवा, अथवा कोऽ पुरुष अत्यंत अजिमान करीने
क्रोधित चित्तवंत थको जे काम पोताना नोकरो
करी शके, ते काम पोताना हाथथी करे, ते
सोलमी (साहसुी के०) स्वाहस्तिकी क्रिया जीव
तथा अजीव जेदे वे प्रकारनी ठे

आणवणि विअरणीआ, अणभोगा
अणवकंखपच्चइआ ॥ अन्ना पणंग
समुदा,-ण पिज्जदोसेरिआवहिआ॥९४॥

गाथा १४ मीना वूटा शब्दना अर्थ.

आणवणि-आज्ञापनिकी,	अन्ना-अपरा, पोत्री
आनयनिकी.	पभोग-मयोगिकी
विआरणिआ-विदारणिका	समुदाण-समुदानकी.
अणभोगा-अनाभोगिकी	पिज्ज-प्रेमिकी
अणवकंखपच्चइआ-अनव-	दोस-द्वेषिकी.
कासामत्ययिकी	इरिआवहिआ-उपापयिकी.

विस्तारार्थ.—जीव तथा अजीवने कांश् आझा करवी, अथवा तेजुनी मारफते कांश् अणावबुं, तेथी जे क्रिया लागे, ते सत्तग्मी (आणवणि के०) आझापनि की आनयनिकी क्रिया जीव तथा अजीव जेदे वे प्रकारनी जाणवी.

जीव तथा अजीवुं जे विदारण करवुं, जांगवुं, ते अढारमी (विश्वारणिश्वा के०) वेदारणिकी क्रिया जीव तथा अजीव जेदे वे प्रकारनी जाणवी अथवा वेतारणिकी क्रिया (ठगवारूप क्रिया) पण एवीज रीते वे जेदे जाणवी उपयोग विना शून्यचित्ते करी कांश् वस्तु लेवी, अथवा मूकवी, तथा उठवुं, वेसवुं, गमनादिक करवुं ते उगणीशमी (अणजोगा के०) अनाजोगिकी क्रिया पण एक उपयोगरहित अप्रमार्जित वस्त्रादि लेवा मूकवारूप अनायुक्तादान क्रिया तथा उपयोगरहित प्रमार्जनादि करी लेवा मूकवारूप

अनायुक्तप्रमर्जिना क्रिया, एम वे जेदे ठे. पोताना
 तथा परना हितनी आकांक्षा रहित आ लोक
 तथा परलोकणी जे विरुद्ध कार्यनु आचरण क-
 रवुं, ते वीशमी (अणवकल्पपञ्चदश्या के०) अन-
 वकांक्षाप्रत्ययिकी क्रिया ते स्वअनवकांक्षा अने
 पर अनवकांक्षा, एम वे प्रकारे ठे हवे (अन्ना
 के०) अन्या, एटले पूर्वे वीश कह्नी, तेषी वीजी.
 मन, वचन, तथा कायाना शुभाशुभ व्यापार-
 रूप जे क्रिया, तेमां प्रवर्तन करवुं, पण निवर्तवुं
 नहीं, ते एकवीशमी (पञ्च के०) प्रायोगिकी
 क्रिया. कोइक एवु मोटुं पाप करे, के जेथकी
 आठे कर्मनु समुदायपणे ग्रहण थड जाय, ते
 वावीशमी (समुदाय के०) सामुदायिकी क्रिया
 अथवा जेना बडे विषय ग्रहण कराय, ते समा-
 दान क्रिया पण कहेवाय माया तथा लोभ बडे
 कां० करवुं, एटले प्रेमनां वचन एवां बोले,

के जेथकी रागनी अधिक वृद्धि थाय, ते त्रैवीश
 मी (पिऊ के०) प्रेमिकी क्रिया. क्रोध तथा मान
 बडे एवं गर्वित वचन बोले, के जेथकी आग-
 खाने छेप उपजे ते चोवीशमी (दोसे के०) छे-
 पिकी क्रिया अने केवल काययोगनुं जे प्रवर्त्ता-
 ववुं, तेणे करी जे क्रिया लागे, ते पचीशमी
 (इरियावहिया के०) इर्यापयिकी क्रिया कहिए
 ए इरियापयिकी क्रिया अप्रमत्त साधुने तथा
 केवलने पण होय, एटले केवलने केवल काय
 योगथी उपजे ठे, तथा समिति प्रमुख साचवतां
 पण साधुने दोषनुं परिक्रमवुं, ते पण इर्यापयि-
 की क्रिया था क्रिया वध्यमान तथा वेद्यमान
 एम् वे जेदे ठे, तेमां प्रथम समये वध्यमान
 अने बीजे समये वेद्यमान जाणवी ॥२४॥

ए पचीश क्रियानुं स्वरूप कहे ठे. १. कायाए
 करीने जे थाय, ते कायिकी क्रिया २. जीव

पोताना आत्माने नरकादिकमां जावाने वास्ते अधिकारी करे, ते अधिकरणिकी क्रिया. ३ जेमां प्रकर्षे अधिक दोष (द्वेष) होय, ते प्राद्वेषिकी क्रिया. ४ जीवने परिताप आपवाथी जे क्रिया उत्पन्न थाय, ते पारितापनिकी क्रिया. ५ प्राणीकी उने विनाश करवानी क्रिया, ते प्राणातिपातिक्रिया. ६ पृथिवी आदिक ठ कायने उपघात करवानु जे क्रियामां लक्षण होय, ते आरंजिकी क्रिया. ७ विविध उपाये करी धन उपार्जन करवामां तथा धन रक्षण करवामां जे मूर्खाना परिणाम, तेथी उत्पन्न थयेली जे क्रिया ते पारिग्रहिकी क्रिया. ८ मायाज ठे प्रत्यय एटले हेतु जेनी, एटले मायानी ज्यां प्रधान प्रवृत्ति ठे, ते मायाप्रत्ययिकी क्रिया. ९ मिथ्यात्वज ठे प्रत्यय एटले कारण जेनुं, ते मिथ्यादर्शनप्रत्ययिकी क्रिया. १० संयमना विघातकारक जे कपाय,

તેના ઉદયથી પ્રત્યારયાનનું ન કરવું, તે અપ્ર-
 ત્યારયાનિકી ક્રિયા. ૧૧ રાગાદિ કચ્છુપિત ચિત્તં
 કરી જે જીવ અજીવનું દેખવું તે દૃષ્ટિકી ક્રિયા.
 ૧૨ રાગ, દ્વેષ અહ મોહ સંયુક્ત ચિત્તે કરીને જે
 સ્ત્રી આદિકના શરીરનો સ્પર્શ કરવો, તે સ્પૃ-
 ણિકી ક્રિયા ૧૩ પૂર્વે અગીકાર કરેલાં પાપના
 ઉપાદાન કારણરૂપ જે અધિકરણ, તેની અપે-
 કાએ જે ક્રિયા ઉત્પન્ન થાય, તે પ્રાતિત્યકી
 ક્રિયા ૧૪ (સમતાત્કે૦) સર્વ દિશાઝંથી (ઉપનિ-
 પાત કે૦) આવવું ઘટલે જે સ્થાનમાં ઝોજના-
 દિકને લીધે સર્વ દિશાઝંથી સ્ત્રીઆદિક જીવો-
 નુ આવવું થાય, તે સમંતોપનિપાત, નેણે કરી
 જે ક્રિયા ઉત્પન્ન થાય, તે સામંતોપનિપાતિકી
 ક્રિયા. ૧૫ જે પરોપદિષ્ટ પાપમા ઘણોક કાલ
 પ્રવર્તવું, તે પાપની જાવથી અનુમોદના કરવી,
 તે નૈસૃષ્ટિકી ક્રિયા. ૧૬ પોતાતા હાથથી જે

ક્રિયા કરાય, તે સ્વાહમ્તિકી ક્રિયા. ૧૭ શ્રી
 અર્હત જગચંતની આજ્ઞા ઉદ્ધવન કરી પોતાની
 બુદ્ધિશ્રીજીવોજીવાદિ પદાર્થોની પ્રરૂપણા દ્વારાં
 જે ક્રિયા, તે આજ્ઞાપતિકી ક્રિયા. ૧૮ વીજાનાં
 અવતાં માઠાં આચરણને પ્રકાશ કરી તેની પૂ-
 જાનો નાશ કરવો, તેથી ઉત્પન્ન થયેલી જે ક્રિયા
 તે વેદારણિકી ક્રિયા. ૧૯ (આભોગ કે) ઉપ-
 યોગ તેથી જે વિપરીત હોય, તેને અનાજોગ
 કહીએ; તેણે કરીને ઉપલક્ષિત જે ક્રિયા, તે
 અનાર્જીગિકી ક્રિયા ૨૦ પોતાની તથા પારકી
 જે અપેક્ષા કરવી, તેનું નામ અવકાંક્ષા છે, તે
 થકી જે વિપરીત હોય, તેને અનવકાંક્ષા કહી
 એ, તેજ છે (પ્રત્યય કે) કારણે જેનું એટલે પર-
 મેશ્વરે કહેલી જે કરવા યોગ્ય વિધિ, તે વિ-
 ધિ માંહેલી કોઈ કોઈ પણ વિધિ પોતાને
 અથવા કોઈ પરજીવને દિતકારી છે, તે વિધિમાં

प्रमादना वशयकी अनादर करवा, ते अनव-
 कांक्षाप्रत्ययिकी क्रिया. २१ प्रयोग ते एक तो
 दोरुवुं, चालवुं इत्यादि कायानो व्यापार, धीजुं
 हिसाकारी कठोर जूठादिक बोधवुं, ते वचननो
 व्यापार, ग्रीजो पराजिझोह, ईर्ष्या, अजिमाना-
 दिक मननो व्यापार, ए व्रणनुं जे फगवु, ते
 प्रायो की क्रिया २२ जेणे करी विषय ग्रहण
 करीए, ते समादान इंद्रिय ठे, तेनो जे देशथी
 अथवा सर्वथी उपघातरूप व्यापार, ते समा-
 दान क्रिया अथवा सामुदायिकी क्रिया. २३
 (प्रेम के०) माया अने लोभ तेणे करी जे थाय,
 ते प्रेमिकी क्रिया २४ (छेप के०) क्रोध अने
 मान, तेणे करी जे थाय, ते छेपिकी क्रिया.
 २५ चालवाथी जे क्रिया थाय, ते ईर्ष्यायिकी
 क्रिया ए क्रियाउं माहेली केटखोएक क्रियाउं
 आपसमा देखाय ठे, तोण्ण सरखी सम-
 जवी नही

हवे आ पचीस क्रिया कोने कया गुणस्थान सुधी होय ते कहे ठे—

पेली कायिकी सामान्यपणे कपायोदयवंत सर्व काययोगी जीवोने होय, विशेषपणे अनुप-
रतकायिकी अविरत सुधी होय, अने दुष्प्रयुक्त कायिकी अनुपयोगी मुनिने पण होय, बीजी अधिकरणिकी दादर कपायोदयी जीवोने होय, साढे नवमा गुणठाणा सुधी होय, त्यां देहपण अधिकरण थाय ठे. त्रीजी प्राद्वेपिकी क्रोधक-
पायोदयीने (९ मा गु० सुधी) होय. चोथी पारि-
तापनिकी क्रिया दादर कपायोदयी जीवोने (९ मा गुण सुधी) होय. पांचमी प्राणातिपातिकी अविरत जीवोने (९ मा गु० सुधी) होय, आ क्रिया हणेलो जीव मरण पामे, तोज लागे, अन्यथा नही. उष्ठी आरंजिकी क्रिया सर्व प्रमादयोगी जीवोने (६ वा गु० सुधी) होय.

(१४५)

सातमी पारिमहिकी परिग्रहना अत्यागी जीव-
 ने (५ मा गु० सुधी) होय आठमी मायाप्रत्य-
 यिकी सातमा गुणठाणा सुधी होय. नवमी
 मिथ्यादर्शनप्रत्ययिकी समकित मोहनीय शिवा-
 य दर्शनवक्ता उदयथी (त्रीजा गु० सुधी) होय.
 दशमी अप्रत्यारयानिकी अविरतिवन्तने (चोथा
 गु० सुधी) होय. अग्यारमी दृष्टिकी सकपायी
 चक्षुरिन्द्रियवाळा जीवने १० मा गु० सुधी होय.
 ११ मी स्पृष्टिकी सरागी जीवने १० मा गु० सुधी
 होय चौदमी सामंतोपनिपातिकी आरंजादिक-
 ना अत्यागी जीवने पांचमा गु० सुधी होय
 पंदरमी नैसृष्टिकी पण पूर्ववत् पांचमा गु० सुधी
 होय. सोलमी स्वाहस्तिकी पण पूर्ववत् ५ मा
 गु० सुधी होय. सत्तरमी आज्ञापनिका पण ५
 मा गु० सुधी होय. अठारमी वेदारणिकी वादर
 कपायोदय सुधी होवार्थी नवमा गु० सुधी ठे.
 उगणीशमी अनाभोगिकी ज्ञानावरणीयता उ-
 दयथी सकपायी जीवने १० मा गु० सुधी होय.

वीसमी अनवकांक्षाप्रत्ययिकी वादर कपायोदय-
 प्रत्ययिक होवार्थी ए मा गु० सुधी होय. एक-
 वीसमा प्रायोगिकी शुजाशुज सावध योगवा-
 लाने ए मा गु० सुधी होय. बावीसमी समादान
 क्रिया इंद्रिय अव्रतवाळा जीवने ए मा गु० सुधी
 होय त्रेवीसमी प्रेमिकी खोजना उदयरूप हो-
 वार्थी १० मा गु० सुधी ठे चौवीसमी छेपिकी
 वादर कपायोदयवाळाने ए मा गु० सुधी ठे, अने
 पचीसमी इर्यापयिकी ११-१२ अने १३ मा गु०
 वाळा अकपायी जीवने योगमात्रथीज होय ठे.
 ए रीते १३ मा सिवाय २४ क्रिया कया जीवने
 कये गुणस्थाने होय, ते जाणवी.

ए पचीस क्रियाज कही, ते पूर्वे कहेला सत्तर
 जेदो साथे मेलवतां आश्रवतत्त्वना वेंतालीश
 जेद थाय ॥ इति आश्रवतत्त्वं समाप्त ॥

(૧૪૭)

॥ સંવરતત્ત્વના ૫૭ જોડ કહે છે ॥

સમિદ્ગુત્તિપરિસદ્ધા, જદ્ધમ્મો જાવ-
ણા ચરિત્તાણિ ॥ પણતિહવીસ દસ-
વાર, -પંચજોઈ સગવત્તા ॥-૨૫ ॥

ગાથા ૨૫ મીના તૂટા શબ્દના અર્થ.

સમિદ્-સમિતિ.	તિ-ત્રણ
ગુત્તિ-ગુત્તિ.	દુવીસ-બાવીશ
પરિસદ્ધા-પરિસદ્ધ.	દસ-દશ
જદ્ધમ્મો-ચતિધર્મ	સાર-સાર
ભાવણા-ભાવના	પચ-પાચ
ચરિત્તાણિ-ચારિત્ર.	મેઈઈ-મેદોષ કરીને.
પણ-પાચ.	સગવત્તા-મત્તાવન.

વિસ્તારાર્થ:-જોણે કરી નવાં કર્મો આવતાં
રોકાય તેને સંવર કહે છે. તેના બે જોડ છે. એક
દ્રવ્યસંવર, વીજો જાવસંવર. તેમાં નવાં કર્મનું
જે રોકાવું, તેને દ્રવ્યસંવર કહીએ, અને સમિતિ

वीसमी अनवकांक्षाप्रत्ययिकी वादर कपायोदय-
 प्रत्ययिक होवार्थी ए मा गु० सुधी होय. एक-
 वीसमा प्रायोगिकी शुजाशुज सावध योगवा-
 ल्लाने ए मा गु० सुधी होय वावीसमी समादान
 क्रिया इंद्रिय अव्रतवाला जीवने ए मा गु० सुधी
 होय त्रेवासमी प्रेमिकी लोचना उदयरूप हो-
 वार्थी १० मा गु० सुधी ठे चौवीशमी छेपिकी
 वादर कपायोदयवाळाने ए मा गु० सुधी ठे, अने
 पचीशमी इर्यापथिकी ११-१२ अने १३ मा गु०
 वाला अकपायी जीवने योगमात्रथीज होय ठे.
 ए रीते १३ मा सिवाय २४ क्रिया कया जीवने
 कये गुणस्थाने होय, ते जाणवो

ए पचीश क्रियाउं कही, ते पूर्वे कहेला सत्तर
 जेदो साथे मेखत्रतां आश्रवतत्त्वना वेतालीश
 जेद थाय ॥ इति आश्रवतत्त्वं समाप्त ॥

(૧૪૯)

જે સહન કરવું, તે પરિસહ કહેવાય, તે બાવીશ
 છે. યતિને જે શ્વશ્ય આચરવા યોગ્ય હોય, તે
 યતિધર્મ કહેવાય, તે દશ છે. મનની ધંચલતા
 નિવારણ કરવા સારુ જે જાવવું, તે જાવના ક-
 હેવાય, તે બાર છે. કર્મદાય થવાને અર્થે અહીં
 સાદિક પરિણામે કરી જે યત્વાદિકનું આચરણ,
 તે ચારિત્ર કહેવાય, તે પાંચ છે ત્રી રીતે સ-
 ત્તાવન જેદે કરી મંવરતત્ત્વ જાણીત ॥૨૫॥ હવે
 એ સમિતિ પ્રમુખના જેદ વિસ્તારે કહેના થકા
 પ્રથમ આ ગાથાએ કરી પાંચ સમિતિ તથા
 ગ્રણ ગુતિઈ કહે છે-

અનુષ્ટુપ વૃત્તં ॥ ઇરિયા જાસેસણા-
 દાણે, બચારે સમિઈસુ અ ॥ મણગુ-
 ત્તિ વયગુત્તિ, કાયગુત્તિ તહેવ ય ॥૭૬॥

પ્રમુખે કરી પરિણામને પામ્યું જે શુદ્ધ ઉપયોગ
 રૂપ દ્રવ્યપણું, તેથી જાવકર્મના રોધક આત્માનાં
 પરિણામ થાય છે, તેને જાવસંવર કહીએ તેમાં
 (સમિર્દ્યુત્તિપરિસહા કે०) સમિતિગુત્તિપરિસહાઃ,
 એટલે સમિતિ, ગુત્તિ અને પરિપહ, તથા (જદ્ધ-
 ધર્મો કે०) યતિધર્મઃ, એટલે સાધુધર્મ, તથા
 (જાવણા કે०) જાવના, તથા (ચરિતાણિ
 કે०) ચારિત્રાણિ, એટલે ચારિત્ર, તે સર્વ અનુ-
 ક્રમે (પણતિદુવીસદસવારપચ્ચેએહિ કે०) પચ-
 ત્રિઘ્તાવિંશતિદશઘ્તાદશપચ્ચેદેઃ, એટલે પાંચ,
 ત્રણ, બાવીશ, દશ, બાર, અને પાંચ જેદે કરી
 (સગવજ્ઞા કે०) સત્તપચાશત્, એટલે સત્તાવન જેદ
 સંવરના થાય. તે વિસ્તારથી કહે છે:—તેમાં સ-
 મ્યક પ્રકારે જે ચેષ્ટા કરવી તે સમિતિ કહેવાય,
 તે પાંચ છે. યોગનુ જે ગોપન કરવું, તે ગુત્તિ ક-
 હેવાય. તે ત્રણ છે. સર્વ પ્રકારે નિર્જરાને અર્થે

જે સહન કરવું, તે પરિસહ કહેવાય, તે વાઘીશ
 ઠે. યતિને જે અવશ્ય આચરવા યોગ્ય હોય, તે
 યતિધર્મ કહેવાય, તે દશ ઠે. મનની ધ્વંચલતા
 નિવારણ કરવા સારુ જે જાણવું, તે જાણના ક-
 હેવાય, તે ઘાર ઠે. કર્મફલ યજ્ઞને અર્થે અહીં
 સાદિક પરિણામે કરી જે યજ્ઞાદિકનું આચરણ,
 તે ચારિત્ર કહેવાય, તે પાંચ ઠે. ણ્વી રીતે સ-
 ત્તાવન જોદે કરી સંવરતત્ત્વ જાણીય ॥૨૫॥ દ્વે
 ણ સમિતિ પ્રમુખના જોદ વિસ્તારે કહેતા થકા
 પ્રથમ આ ગાથાણ કરી પાંચ સમિતિ તથા
 ઘ્રણ ગુણિઠ કહે ઠે—

અનુષ્ઠુપ વૃત્તં ॥ ઇરિયા જાસેસણા-
 દાણે, ઝચારે સમિર્સુ અ ॥ મણગુ-
 ત્તિ વયગુત્તિ, કાયગુત્તિ તદ્દેવ ય ॥૭૬॥

गाथा २६ मीना लुटा शब्दना अर्थ.

इरिया-इर्यासमिति	अ-अने, बली
भासा-भापासमिति	मणगुत्ति-मनगुत्ति.
इसणा-एपणासमिति.	वयगुत्ति-वननगुत्ति.
आदाणे-आदाननिक्षेपणा- समिति	कायगुत्ति-कायगुत्ति तहेव-तेमज
उचारे-पारिष्ठापनिनासमिति	य-अने.
सुसमिईसु-समितिओमा	

विस्तारार्थः—गाथाना पूर्वाञ्जे करी पांच समितितुं वर्णन करे ठे तेमां (समिईसु के०) समितिपु, एटले सम्यक चेष्टा. तेमां १ जयशा रोखी उपयोग सहित धुंसरा प्रमाण ३॥ हाथ जूमिका द्रष्टिए जोइने बीज, लोलोतरी, पाणी, अस जीवादिथी सचित्त जूमिने वर्जी जे चाल वानीं चेष्टा करवी, ते पहेली (इरिया के०) इर्या, एटले इर्यासमिति कहेवाय. तथा २ जे वचन सत्य होय, कहेवा योग्य होय, सत्य, असत्य,

मेश्र न होय, बुद्धि बढे विचारेल होय, मधुर
 होय, अल्प होय, प्रसगानुकूल गर्व रहित होय,
 कारादिथी होय, स्वपरहितकारी होय, मर्म
 हित होय, इत्यादि मोक्षानुकूल सम्यक प्रकारे
 नेरवद्य जापा घोखवारूप जे चेष्टा करवी, ते
 त्रीजी (जासा के०) जापा, एटखे जापासमिति
 कहेवाय. तथा सम्यक प्रकारे वेतालीश दोष
 रहित निदोष आहार (बख, पात्र, वसती) स-
 यधी जे जिकानी गवेपणा करवी, तेनी जे चेष्टा
 ते त्रीजी (एपणा के०) एपणा, एटखे एपणा
 समिति कहेवाय तथा ४ सम्यक प्रकारे पुजी
 प्रमार्जी, आसन प्रमुखना आदान एटखे ग्रहण
 करवानी जे चेष्टा करवी, तथा तेने निक्षेप ए-
 टखे त्याग करवानी जे चेष्टा करवी ते चोथी
 (आदाणे के०) आदान, एटखे आदाननिक्षेप
 समिति कहेवाय आनेमणे गुलमा

શબ્દ ઠે, તે કહેવાથી નિષ્કેપ શબ્દ પણ સાથે
 લેવો. કેની પેઠે ? તો કે જેમ જીમ શબ્દ કહે-
 વાથી જીમસેન સમજાય ઠે, તેમ અહીંયાં પણ
 જાણી લેવું અને ૫ પરઠવવા યોગ્ય જે મલ મૂ-
 ગ્રાદિક વસ્તુ, તેને સ્થંઘિલજ્ઞમિકાને વિષે ઉપ-
 યોગપૂર્વક જે મૂકવાની ચેષ્ટા કરવી, તથા સ-
 દ્વોષ તથા વધેલાં આહાર ઉપકરણાદિકને પર-
 ઠવવાની જે ચેષ્ટા કરવી, તે પાંચમી (ઉચ્ચારે
 કે૦) ઉચ્ચારઃ, ઇટલે ઉત્સર્ગ સમિતિ પારિષાપનિ-
 કાસમિતિ કહેવાય. એવી રીતે ૬ પાંચ સમિતિ
 તે જાણવી (અ કે૦) ચ, હવે ગાથાના ઉત્તરાર્ધ વહે
 વ્રણગુણિનું વર્ણન કરે ઠે—પ્રથમ (મણગુણિ કે ૦)
 મનોગુણિઃ, ઇટલે મનનું ગોપન કરવું, તેના વ્રણ
 જેદ ઠે—તેમાં અપધ્યાને કરી ઉત્પન્ન થયેલી
 કલ્પનાજાલનો જે વિયોગ, તે અકુશલનિવૃત્તિ-
 રૂપ પહેલો જેદ, ધર્મધ્યાને કરી મધ્યસ્થપણાની

जे परिणति ते कुदायप्रवृत्तिरूप बीजे जे, सर्व
 सर्वथा मनोयोग रोकायात्री तेम्मा दुष्टभावना
 अंतने त्रिपे जे आत्मारामता याव ते, ते वीज-
 निरोधरूप बीजो जेद जाणवो. बीजी (व्यगृति
 के०) वचनगुति. एतसे, वचननु मोहन करवुं
 तेना वे जेद ते-सर्वथा वचननो रोध करवाने
 अर्थे मोननो अतिग्रह धारण करीने हाथ प्र-
 मुखांनी संझा वडे कार्य करवुं, ते मोनावप्रविनी
 नामे पहेलो जेद. अने मोननो अतिग्रह धारण
 नहीं कल्या ठतां याचना प्रमुख कार्य करती
 वेवाए मुखे मुहपत्ति दहने जे जयणात्री शोखवुं,
 ते वाग्नियमिनी नामे बीजो जेद जाणवा. अहीं
 उपर जापासमितिमां तो केरव जयणा वीज-
 वानुंज कह्युं ते, अने आ वचनगुतिमां तो एक
 सर्वथा वचननो रोध करवा, अने बीजुं जयणा-
 ए वाखवुं, ठम जुदां जुदा वेसव देलाख्यां ते

या-
 रूप
 प्रण
 ते
 जन

१-
 १,

એ ઉપરથી વચનગુપ્તિ અને જાપાસમિતિ એ બે-
 ઝંમાં એટલું અંતર છે, એમ જાણવું; (ય કે०) ચ,
 અને (તદેવ કે०) તથૈવ, એટલે તેમજ ત્રીજી
 (કાયગુપ્તિ કે०) કાયગુપ્તિ એટલે કાયાનુ ગોપન
 કરવું, તેના પળે વે જ્ઞેદ છે—ઉપસર્ગ પરિસહ
 આદિ ઉત્પન્ન થયાર્થી પણ જે કાયા સ્થિર રા-
 खवी, અથવા ઘોડમે ગુણઠાણે યોગ નિરોધાવ-
 સ્થાપ સર્વથા શરીરની ચેષ્ટાનો ત્યાગ કરવો, તે
 ચેષ્ટાનિવૃત્તિરૂપ પહેલો જ્ઞેદ, અને જયન, આ-
 સન પ્રમુખને વિષે સૂત્રોક્ત વિધિએ કરી ચેષ્ટાનો
 નિયમ કરવો, એટલે માથા તલે હાથ ઘાડી
 ગોઠણ સંકોચી, કૂકમ્બીની પેટે પગ પસરીને
 સુવું, તે યથાસૂત્રચેષ્ટાનિયમિની નામે વીજો જ્ઞેદ
 જાણવો. એ સમિતિ અને ગુપ્તિના અર્થમાં એટલું
 વિશેષ છે, કે સમ્યક્ પ્રકારે ચેષ્ટારૂપ જે પ્ર-
 ત્તિ કરવી, એ સમિતિનું લક્ષણ છે, અને ગુન

स्थानने विषे प्रवृत्ति करवी, तथा अशुभ स्थान-
नथी निवर्तन थवुं, एम प्रवृत्ति तथा निवृत्तिरूप
शुतिनुं लक्षण ठे ए पांच समिति अने त्रण
शुति मली आठ प्रवचनमाता कहेवाय ठे ते
चारित्ररूप शरीरने उपजात्रवा तथा तेना पावन
पोषण करवा माटे माता समान ठे ॥ २६ ॥

इचे वागीश परिसह कहे ठे
खुदा पिवासा सी-जएहं, दंसा-चेला-
रड-ठिज ॥ चरिआ निसिहिया सिजा,
अक्रोस वह जायणा ॥ २७ ॥

गाथा २७ मीना वूटा शब्दनां अर्थ.

खुदा-शुभापरिमह, भुग्व.

पिवासा-पिपासा, तरस

सी-शीत, टाढ.

उण्ह-उष्ण, ताप.

दसा-दश

अचेल-अचेलक, चमरदितपण

अरड-अरति, पीडा

चिछओ-स्त्री

चरिआ-चर्या, चालपु

निसिहिया-नैपेधिया.

सिजा-शय्या.

अक्रोस-आक्रोश.

वह-उध

जायणा-याचना.

વિસ્તારાર્થઃ—તેમાં પ્રથમ પરિસહ શબ્દનો અર્થ કહે છે, જે જૈનમાર્ગને નહીં મૂકવાને અર્થે તથા કર્મની નિર્જરા કરવાને અર્થે દુઃખને (પરિ કે०) સમસ્ત પ્રકારે (સહ કે०) સહન કરવું પડે, તેને પરિસહ કહીએ વ્યાકરણમાં લખ્યું છે કે, “પરિસહ્યત્ત ઇતિ પરિસહઃ” તે પરિસહ સર્વ મહત્તી વાઘીશ છે, તેમાં એક દર્શનપરિસહ અને વીજો પ્રજ્ઞાપરિસહ, એ બે પરિસહ તો જૈનમાર્ગ ન મૂકવાને અર્થે છે, અને શેષ વીશ પરિસહ જે છે તે કર્મનિર્જરા કરવાને અર્થે છે એ વાઘી-શે પરિસહોનાં અર્થ સહિત નામ તથા એક પઠી વીજા પરિસહને અનુક્રમે કહેવાનાં કારણ કહે છે.

૧ (સુહા કે०) દુધા, પટલે દુધાપરિસહ છે, તે દુધા એવું જૂલવું નામ છે, એ જૂલવૃત્તિ ઉત્પન્ન થનારી વેદના વીજી સમસ્ત વેદનાર્થથી અધિક

ઠે, કારણ કે જૂઝ જે ઠે, તે આંતરમાં અને પેટ તેને વાલનારી ઠે. તેમાં ગમે તેવી જૂઝ લાગે, તોપણ સાધુ અનેપણીય આહાર લીધે નહીં, પોતાની પ્રતિજ્ઞાથી ચલાયમાન થાય નહીં, અને આર્તધ્યાન પણ ન કરે, પરંતુ રૂઢે પરિણામે ક્રુધા સહન કરે. એ ક્રુધા સહન કરવી અત્યંત દુર્લભ ઠે, માટે સર્વ પરિસહોમાં પ્રથમ એ ક્રુધા પરિસહ ગણ્યો ઠે.

૨ (પિપાસા કેળ) પિપાસા, એટલે પિપાસાપરિસહ ઠે, તે પૂર્વાંક ક્રુધાની પીના મટાડવા સારું ડંચાં નીચાં ઘરોને વિષે વિહાર કરવો પડે, તેના શ્રમે કરી તૃપ્તા ઉત્પન્ન થાય, માટે ક્રુધા પછી ધીજો પિપાસાપરિસહ ગણ્યો ઠે તેમાં સાધુ પ્રાસુક એપણીય જલને અજાણે તૃપાણ વ્યાકુલ થતો પણ અનેપણીય શીતલ જલાદિકની વાંઠા કરે નહીં, પરંતુ સમ્યક્ પરિણામે તૃપ્તા સહન કરે.

३ (सी के०) शीतं, एटले शीतपरिसह. ते
 द्रुधा तथा तृपाए पीनितने शीतपणुं थाय, माटे
 प्रीजो शीतपरिसह गण्यो ठे. तेमां शीत काल-
 ने विपे जे वारे अत्यत टाढ पडे, ते वारे कदप-
 नीय वस्त्रने अजावे गृहादिके रहित ठतो पण
 अकदपनीय वस्त्रनी बांठा न करे, तथा पोते
 अग्नि प्रदीप्त करी तापे नही, तेमज बीजाए प्र-
 दीप्त करेला अग्निथी पण तापे नही, परंतु अदप
 जीर्ण वस्त्र करी सम्यक् परिणामे शीत सहन करे.

४ (उएहं के०) उष्ण, एटले उष्णपरिसह.
 ते उष्ण ऋतु जे ठे, ते पूर्वोक्त शीत ऋतुनी वि-
 पक्षीभूत ठे, माटे शीत पठी ए चोथो उष्णपरि-
 सह गण्यो ठे तेमां उष्णे कालने विपे तप्त
 शिलाए रह्यो ठतो सूर्यनुं प्रतिविम माये आवे,
 एवा मप्यान्ह समये अत्यत आतापना थये थके
 पण ठत्रनी अथवा लूगमांनी ठायाने तथा

(१५ए)

त्रिजणा प्रमुखने वायुने अणवावततो थको तेमज
स्नान विक्षेपनादिकने वर्जतो थको सम्यक प-
रिणामे आतापना सहन करे.

५ (दसा के०) दशा., षट्से दंशपरिसह ते
पूर्वोक्त उष्णकाल पठी वर्षाकाल आवे, ते समये
कास, मधुरादिक घट्टु थाय, माटे उष्ण पठी
पांचमो दशपरिसह गण्यो ठे तेमां दंश, जु,
मांकरु इत्यादि छुड जीवो जेव्री रीते समाममां
शत्रु घाणनो प्रहार करे, तेवो रुख मारे, तोपण
तेजना उपद्रवथी ते म्यानक तजीने अन्य
स्थानके जवानी इष्टा न करे, अथवा तेने नि-
वारवा सारु पखो करवानी वांठा पण न करे,
तथा ते मांसादिक जीवो पोतानुं लोही पीण,
तोपण तेना उपर छेप करे नही, एस सम्यक
परिणामे दंशपरिसह सहन करे.

६ (अचेलरइत्थिओ के०) अचेलारतिस्त्रिय,
 एटले अचेल, अरति अने स्त्रीसंवंधी परिसह
 तेमां प्रथम अचेलकपरिसह. ते पूर्वोक्त दंशा-
 दिके पराजव पाम्यो थको पण वस्त्रने बाँटे नहीं,
 तेथी अचेलकपरिसहने ठठो गएको ठे. अचेल-
 क एटले शु? तो के (चेल के०) वस्त्र तेनो
 (अ के०) अजाव ते अचेलक जाणवो आ ठे-
 काणे सर्वथा वस्त्रोनो अजाव होय, तेनुंज नाम
 अचेलकपरिसह नथी, परंतु आगममां जे जे
 वस्त्र राखवानुं प्रमाण कह्युं ठे, ते प्रयाणे राखे,
 तो तेने अचेलकपरिसह कहेवो. हवे त्यां शंका
 करे ठे के, जो कांइ पण वस्त्र राखे, तोपण ते
 परिग्रहज कहेवाय. त्यां कहे ठे, के जो मूर्छा
 सहित वस्त्र राखे, तो परिग्रह कहेवाय, परंतु
 मूर्छा रहित अपरिग्रहपणाए शास्त्रोक्त रीते
 राखे, तो अचेलक जाणवो. तेमां साधुने फाटेहुं

અદ્યપ મૂઢ્યનું અને જૂનું વસ્ત્ર ઠતાં કઢપનીય
 વસ્ત્ર ન મલે, તથાપિ મનમાં દીનતા ન કરે,
 તથા એમ પણ ન વિચારે કે, આજ કાલ કોઈ
 નવા વસ્ત્રનો આપનાર પણ મલતો નથી, માટે
 હવે કેમ કરવું ? અથવા આ વસ્ત્રો તો સડેલાં
 તથા જૂનાં છે, માટે બીજાં નવાં પહેરું ? એવો
 વિચાર પણ ન કરે એમ રૂઢે પ્રકારે અચેલક-
 પરિસહ સહન કરે તથા ૭ અરતિપરિસહ તે
 પૂર્વોક્ત અચેલકઅપ્રતિવઢ્ઢવિહારી ઠતાં તેને
 શીતાદિકના સત્ત્વે કરી અરતિ ઉપજે, માટે
 અચેલક પઠી સાતમો અરતિપરિસહ ગણ્યો છે.
 તેમાં જે રમણ કરવું, તે રતિ અને તેથી વિપ-
 રીત જે અરમણિકતા, તે અરતિ જાણવી આ
 ઠેકાણે સાધુને સયમમાં વિહાર કરતાં અરતિ
 ઉપજવાનાં કારણ બને, તે વારે ધર્મને વિપે રત્ત
 થાય, ક્ષાંત્યાદિક દશ પ્રકારના યતિધર્મને

ધ્યાવે, શ્રી દશવેકાલિકની પ્રથમ ચૂલિકામાં
 અઢાર વસ્તુનું ચિત્રવન કરવાથી અરતિ ફર
 યાય છે, તે પ્રમાણે ચિત્રવન કરી અરતિ ફર
 કરે તથા ૭ સ્ત્રીપરિસહ તે પૂર્વોક્ત સંયમને
 વિષે અરતિ उत्पन्न થવાથી સ્ત્રી નિમત્રી તેની
 અજિલાપા કરે, માટે અરતિ પઠી આઠમો સ્ત્રી
 પરિસહ ગણ્યો છે. તેમાં સ્ત્રીઝને દીઠાં થકાં
 તેનાં અગ, પ્રત્યગ, સસ્થાન, મુરતિ, હસવું, મ-
 નોહરપણું, લલિત વિવ્રમ, વિલાસાદિક ચેષ્ટાઝને
 અણચિત્રવતો થકો રહે, સ્ત્રીઝને મોક્ષમાર્ગમાં
 અર્ગલા સમાન જાણી, તેણે કામચુદ્ધિ કરી
 દૃષ્ટિ સાથે દૃષ્ટિ મેલવી જૂવે નહીં, તથા પોતાની
 વિષયેહા પૂર્ણ કરવા માટે કરેલા ઉપદ્રવને સ-
 હન કરવા, તે સ્ત્રીપરિસહ.

૯ (ચરિત્રા કે૦) ચર્યા, ઇટલે ચર્યાપરિસહ.
 ચર્યા ઇટલે ચાલવાનું નામ છે. તેમાં એક સ્થલે

रहेतां मंद सत्त्वने पूर्वोक्त स्त्री उपर अनुराग
 थाय, ते साटे एक स्थानके न रहे, तेथी ए
 स्त्रीपरिसह पठी नवमो चर्यापरिसह गण्यो ठे
 तेमां आलस रहित थका ग्राम, नगर, कुला-
 दिकने विपे विहार करवो, तेने अव्ययी चर्या
 कहीए, अने जो एक स्थानके मास कटपादिके
 रहेतां पण अप्रतिवद्ध ममत्वरहितपणुं अंगी-
 कार करवुं, ते जावथी चर्या कहेवाय.

१० (निस्त्रिहिया के०) नैपेधिकी, एटले नैपे
 धिकीपरिसह. ते पूर्वोक्त ग्रामादिकने विपे जेम
 अप्रतिवद्ध विहार करवो, तेम देहादिकने विपे
 पण अप्रतिवद्ध स्वाध्यायने अर्थे नैपेधिकी कर-
 यी. ते साटे चर्या पठी दशमो नैपेधिकीपरिसह
 गण्यो ठे. जे निपेधीए, तेने नैपेधिकी कहीए
 तेमां एक पापकर्म, बीजु गमनागमन, तेहज
 निपेध . . ने प्रयोजन जेनु, तेने "

कहीए. अर्हीयां ग्रन्थ घर, स्मशानादिक सर्प-
विल, सिंहगुफादिकने विषे कायोत्सर्गे राखा
थका त्यां नाना प्रकारना उपसर्गेना सझावे पण
अशिष्ट चेष्टानो निषेध करवो अर्थात् माठी
चेष्टा न करवी, तेने नैपेधिकीपरिसह कहीए.
अथवा कोड ठेकाणे निपट्यापरिसह पण कह्यो
ठे, ते निपट्या एवुं रहेवाना स्थानकनु नाम ठे
त्यां म्नी, पशु, पंरुक वर्जित स्थानमा रहेतां थकां
जो इष्टानिष्ट उपसर्ग थाय, तोपण पोताना
चित्तमां चलायमान न थोय, परंतु ते सर्व उप
सर्गने ठेकेग रहितपणे सम्यक् रीते सहन करे,
ए नैपेधिकी अथवा निपट्यापरिसह.

११ (सिद्धा के०) शय्या, एटले शय्यापरि-
सह. ते पूर्वोक्त नैपेधिकीए स्वाध्याय करी श-
य्याए आवे, माटे अगीयारमो शय्यापरिसह
गण्यो ते तेने निषे समान करीए तेने शय्या

કહીએ તેમાં શય્યા તે વસતિ, ઝપાશ્રયે ઊંચી નીચી ઝૂમિ હોય, અથવા ઘણી ધૂલ, ઘણી ટાઢ, ઘણી ઝળજળતા અને છાંસા કાંકરાવાળી ઝૂમિ હોય, તેમાં સકોમલ અથવા કઠિન આસન પામીને તેને સામં અથવા માતૃ કહે નહીં, ઝડેગ કરે નહીં, પરંતુ સમ્યક્ પરિણામે તે દુઃખને સહન કરે, તે શય્યાપરિસહ.

૧૨ (અક્રોશ કે) આક્રોશઃ, એટલે આક્રોશપરિસહ. તે પૂર્વોક્ત શય્યાએ રહેલાને શય્યાતર એટલે શય્યાનો આપનાર અથવા વીજો કોઈ આક્રોશ કરે, માંદે શય્યા પઠી ધારમો આક્રોશપરિસહ ગણ્યો તે તે આત્મી રીતે કે-યતિને કોઈ અજ્ઞાની પુરુષ ક્રોધને વગ થઈ અનિષ્ટ તિરસ્કારના વચન બોલે, તેને દેખી તેની ઝપર દૃઢપ્રહારીની પેરે કોપ કરે નહીં, પરંતુ એવું વિચારે જે, આ પુરુષ ગગને વાસ્તે મને અનિષ્ટ

वचन कहे ठे, ए मारो उपकारी ठे, केमके मने
 आ प्रमाणे ए शिक्षा आपे ठे, तेथी फरी हुं
 एवं काम नहीं करीश, अथवा ए पुरुष जे कहे
 ठे, ते तो हुं करनो नथी, तथापि मारे एनी उ-
 पर जे कोप करवो ते युक्त नथी, एम चितवी
 क्रोध न करे, एम सम्यक् रीते आक्रोश सहन करे.

१३ (वह के०) वध., एटले वधपरिसह. ते
 पूर्वोक्त आक्रोशनो करनार जे होय, ते वध पण
 करे, माटे आक्रोश पठी तेरमो वधपरिसह ग-
 एयो ठे. तेमां कोऽ दुरात्मा आवीने साधुने
 ढीका, पाटु, चावक, कशादिकना आकरा प्र-
 हार करे, अथवा वध करे, तोपण स्कंदसूरिना
 शिष्योनी पेरे तेना उपर त्रिसकल रोष आणे
 नहीं, परंतु अकल्पित चित्तवंत थको एवी चि-
 तवना करे, के ए मारुं शरीर तो पुद्गलरूप ठे,
 ए तो अवश्य विध्वंस थवानु ठे, अने मारो

आत्मा तो ए यकी जूदोज ठे, कारण के आ-
 त्मानो तो कोइ विध्वंस करी शकेज नहीं, तो
 आ शरीरना संबंधी मने जे दुख थाय ठे,
 ते तो मोरां करेलां कर्म उदय आव्यां ठे, तेनुं
 ए फल ठे. एवी बुद्धि श्री वधपरिसहने सहन करे.

१४ (जायणा के०) याचना, एटले याचना
 परिसह ते पूर्वोक्त रीते हणायलाने औपधा-
 दिकनी याचना करवानुं प्रयोजन थाय, माटे
 वध पठी चोटमो परिसह गएयो ठे जे अनेग
 णसेथी याचीए तेने याचना कहीए ते यात्री
 रीते के—यनिए वस्त्र, पात्र, अन्न, पान, उपाश्रय
 प्रमुख कोइ पण चीज अर्थात् एक सळी जंटली
 चीज पण माग्धा बिना लेवी नहों. यद्यपि पो
 तानी शोजा राखवाने अर्थ भागे नहों, तथापि
 पोताने प्रयोजन परये थके लज्जा ठांकीने याच-

ना करे, परंतु एवं चिंतवे नहीं जे, रांधेला धान्यने अर्थे जला माणसने घेर जइ याचना करवी, ते करता तो गृहस्थावासमां रहेवुंज जलु, के ज्यां आपणा जुजदरुना पराक्रमथी ज-पजावुं जे अन्न, ते दीन हीनादिकने आपी पढी जमीए, एवी विचारणा करीने गृहस्थ-पणाने इछे नहीं, अथवा याचना करतां कोइ आपशे, किवा नहीं आपशे, तो हुं आ गृहस्थ-ने घेर जइ लाखनो मर्म गमावीने शी रीते याचना करुं ? इत्यादिक चिंतवना न करतां याचना करे ॥ २७ ॥

अलाज-रोग-तणफासा, मल-सक्कार-परीसदा ॥ पन्ना अन्नाण सम्मत्तं,
इअ वावीस परीसदा ॥ २८ ॥

ગાથા ૨૭ મીના તૂટા શબ્દના અર્થ.

અલાખ-અલાખ.	પન્ના-મણા
રોગ-રોગ	અન્નાણ-અજ્ઞાન.
તળફાસા-તૃણસ્પર્શ	સમ્મસ-સમ્યક્ત્વ
મલ-મલ	દમ-દ પ્રકારે
સઘાર-સત્કાર	યાત્રીસ-યાત્રીજ
પરીસદા-પરિસદ (એ શબ્દ રમાને લગાડ્યો)	પરીસદા-પરિ

વિસ્તારાર્થ.—(અલાજરોગતળફાસા કે०) અ-
લાજરોગતૃણસ્પર્શ, ઇટલે અલાજ, રોગ, અને
તૃણસ્પર્શ, એ ત્રણ પરિસદ, તેમાં ૧૫ અલાજ-
પરિસદ, તે પૂર્વોક્ત યાચના કહ્યા ઠતાં પણ લા-
જાંતરાયના ઉદયથી કોઈ વારે માગ્યા ઠતાં
પણ મલે નહીં, માટે યાચના પઠી પદરમો અ-
લાજપરિસદ ગણ્યો ઠે તે આવી રીતે કે-યતિ-
ને કોઈ વસ્તુની ઇચ્છા ઠે, અને તે વસ્તુ ઘૃહસ્થ-
ના ઘરમાં પણ ઘણી ઠે, તે સાધુ માગવા ગયા

ठतां तेने गृहस्थ आपे नहीं, ते वारे ढंढणकु-
मारनी पेठे चित्तमां उद्देग करे नहीं, विपाद
न करे, मुखराग फेरवे नहीं, तेमज न आपनार-
नुं मातुं पण चितवे नहीं, दुर्वचन पण बोले
नहीं, अने समता धारण करीने मनमां विचारे
जे, आजे नहीं मद्यु, तो काले मली जशे जे
वारे मलशे, ते वारे लक्ष्णु. ए रीते अलानप-
रिसह सहे

१६ रोगपरिसह ते पूर्वोक्त अलानथकी
आंतप्रांत भोजने करी रोगोत्पत्ति थाय, माटे
अलान पठी सोलमो रोगपरिसह गण्यो ठे. ते-
मा साधुने जे वारे कास, श्वास, ज्वर, अति-
सारादिक रोग उपजे, ते वारे जे गन्ध बाहिर
जिनकदपी साधु होय, ते तो चिकित्सा करवा-
नी इच्छा पण न करे, अने पोतानां कर्मनो वि-
पाक चितवे, परंतु जे स्थविरकदपी गन्धवासी

साधु होय, ते आंगमोक्त विधि करी निरव्य
चिकित्सा करावे, मनमांहे कर्मत्रिपाक चिंतवतो
रहे, पण हायबोय करे नहीं जो अत्यंत वेदना
थती होय, तोपण आर्तध्यान करे नहीं, परंतु
रुनकुमारनी पेरे सम्यक प्रकार वेदना सहन
करे

१७ तृणस्पर्शपरिसह. ॐ पुच्छेत्तु रोगीनि श-
ध्याए सूतां थकां तृणस्पर्शं याव, मांटे रोगप-
रिसह पठ। सत्तरमो तृणस्पर्शपरिसह गणयो
ठे तेमां गह्वनिर्गत साधुने तृणनां मंथारो
कहो ठे, छने गह्ववासी साधुने तो सापेक्षा सं-
यम थाय ठे, मांटे ते वस्त्र पण लीए ठे, परंतु सह
जे वारे जूमिका जीनी होय, थयवा वस्त्र पुरातु तत्त्व
ण थयुं होय, किंवा चोरी चोरी साधु होय । प्रज्ञा
वारे केवल मांजनो अशी हाथ प्रमाण जाण
ठे तेमां नगना थयुं गण तीव्रा राधन

शरीरने लागे, तेथी पीका उत्पन्न थाय, तोपण दुःख चिंतवे नहीं, समाधिनो त्याग करे नहीं.

(मलसत्कारपरिसह के०) मलसत्कारपरिसहो, एटले मलपरिसह अने सत्कारपरिसह, तेमां मलपरिसह. ते पूर्वोक्त तृणस्पर्श करी परसेवाने संयोगे मल उपजे, माटे तृण पठी अढारमो मलपरिसह गण्यो ठे. अहीयां परसेवाना पाणीष करी साधुना शरीरने विष रजनो कठिन मेल बंधाई जाय, ते घणो मेल उष्ण कालना तापने संयोगे परसेवार्थी जीजाइने दुर्गंधे गधाय, तोपण ते दुर्गंधने दूर करवा सारु स्नानादिकनी इच्छा करे नहीं. बली एथकी वयारे हुं बूटीश, एवी चिंतवना पण न करे.

१ए सत्कारपरिसह. ते पूर्वोक्त मलव्याप्त पुरुष कोऽ पवित्र श्रंगवालांनो सत्कार अतो देखी कांडक पोते पण सत्कारादिकनी वांछा करे, माटे

मल पठी उंगणीशमो सत्कारपरिसह गण्यो ठे. ते आवी रीते के-साधुने कोइए स्तवन, नमन, घरणस्पर्श, सन्मुख जवुं, उजु थवुं, आसन देवु, अशनादिकनु दान देवुं, अथवा मोटा कोइ राजादिके निमंत्रणादिकनु करवुं, एवो सत्कार पोताने यतो देखीने मनमां उत्कर्ष आणे नही, अने सत्कार न थवार्थी मनमां विपाद पण पामे नही

२० (पन्ना के०) प्रज्ञा, षट्छे प्रज्ञापरिसह ते पूर्वोक्त सत्कारना जयथी प्रज्ञाने धाहुदये गर्व न करवो, तेमज प्रज्ञाने अज्ञावे खेद पण न करवो, माटे सत्कार पठी वीशमो प्रज्ञापरिसह गण्यो ठे, ते आवी रीते-जेणे करी वस्तुनु तत्त्व (प्र के०) प्रकर्ष करी (ज्ञा के०) जणाय, ते प्रज्ञा कहेवाय. ते प्रज्ञावंत साधु घणा श्रुतनो जाण ठतां ~ विपे रुमी रीते ज्ञान आराधन

कखुं ठे, माटे हुं समस्त मनुष्योमां जाण तुं,
 सर्वना पूजेला प्रश्नोना उत्तर हुं आपुं तुं, एवो
 गर्व न करे, अने प्रज्ञाने अज्ञाने मनमां उछेग
 पण न करे, ते जेमके हुं मूर्ख तुं, कांइ पण
 जाणतो नथी, सर्वने पराजवनु स्थानक तुं, को-
 इए पूठया थका जीवादि पदार्थनां नाम पण
 जाणतो नथी, एवी दीनता मनमां न करे, परंतु
 पूर्वकृत कर्मनु स्वरूपचितवे, तो परिसह पीडे नही

२१ (अज्ञान के०) अज्ञान, एटले अज्ञान
 परिसह. ते पूर्वोक्त प्रज्ञानी पेरे अज्ञान पण स-
 हन करवुं माटे प्रज्ञा पठी एकवीशमो अज्ञान-
 परिसह गण्यो ठे वस्तुनु तत्त्व श्रुतज्ञाने ज-
 णाय ठे, तेनो जे अज्ञाव ते अज्ञानपरिसह
 कह्णीए. ते आवी रीते ठे—के साधु मनमां एम
 न जाणे, जे मे अव्रतिपणुं त्यागीने व्रतिपणुं अं-
 गीकार कीधु ठे, तोपण हुं कांइ जाणतो नथी,

તેમજ મેં જડ મહાજડાદિક તપ પન્નિવડ્યાં
 તથા ઉપાધાન જે આયવિલ પ્રમુલ્ય અને માસિ-
 ફી આદિક પ્રતિમા વહી, એવી રીતે ક્રિયાણ
 હું ચાલુ તું, તોપણ હું સારું માતું કાંડ જાણનો
 નથી, કેમકે હું આગમજ્ઞાન રહિત તું, માંડ
 નિરક્ષર કુર્કિંતર ણ્વાં મને ધિજ્ઞાર છે, એવી દી-
 નતા ન કરે, પરંતુ નિઃકેવલ જ્ઞાનાવરણીય ક-
 ર્મના ઉદયથી મારું આ સ્વરૂપ છે, તે યાવત્
 જોગવવાથી દૂર થશે, અથવા તપ અનુષ્ઠાનથી
 દૂર થશે તેમજ જો એકાદશાંગાદિનો પાઠી
 હોય, તોપણ હું જ્ઞાનનો સમુદ્ર તું, એવો ગર્વ ન
 કરે અહીંયાં પ્રજ્ઞાપરિસહ અને અજ્ઞાનપરિસહ
 તું ણટલું વિશેષ છે, કે પ્રજ્ઞાપરિસહ તો ધીજો
 કોડ પ્રજ્ઞાદિક પૂઠે તે વારે થાય છે, અને અ-
 જ્ઞાનપરિસહ તો મત્યાદિક જ્ઞાન મારામાં પૂર્ણ
 નથી, એમ વિચારવાથી થાય છે, અથવા શાસ્ત્રનું

પુરુષવેદના ઉદયથી શ્રીપરિસહ થાય છે, ચોથો
 નયમોહનીયના ઉદયથી નૈપેધિકીપરિસહ થાય
 છે, પાંચમા જુગુપ્સામોહનીયના ઉદયથી અચેલ-
 કપરિસહ થાય છે ઠઠો માનમોહનીયના ઉદય-
 થી યાચનાપરિસહ થાય છે, સાતમો લોજમોહ-
 નીયના ઉદયથી સત્કાર પુરસ્કારપરિસહ થાય
 છે. તથા ૧ ક્રુધા, ૨ પિપાસા, ૩ શીત, ૪ ઝામ,
 ૫ દંશ, ૬ ચર્યા, ૭ શય્યા, ૮ મલ, ૯ વધ, ૧૦
 રોગ, ૧૧ તૃણસ્પર્શ, ૧૨ અગીયાર પરિસહ વેદનીય
 કર્મના ઉદયથી થાય છે, શેષ કર્મોને વિષે પરિ-
 સહનો અવતાર નથી. ૧૩ પ્રકારે વાવીશ થયા.

હવે ચોદ ગુણગાણને વિષે પરિસહોને સમ-
 વતારી દેખાડે છે, તેમાં ૧૩ ક્રુધાદિક વાવીશે
 પરિસહ યાવત્ વાદરસંપરાય નામે નવમા ગુણ-
 ગાણા સુધી થાય છે, અને સૂક્ષ્મસંપરાય નામે
 દશમે ગુણગાણે તો પૂર્વોક્ત ચારિત્રમોહનીયના

દ્રવ્યોપશમના પ્રતિવંધથી તથા સાત પરિસહ
 તથા એક દર્શનમોહનીય પ્રતિવંધ મલીને આઠ
 પરિસહ ન થાય, શેષ ક્રુધાદિક અનુક્રમે પાંચ
 પરિસહ, ૬ ચર્યા, ૭ શય્યા, ૮ વધ, ૯ અલાત્ત,
 ૧૦ રોગ, ૧૧ તૃણસ્પર્શ, ૧૨ મલ્લ, ૧૩ પ્રજ્ઞા, ૧૪
 અજ્ઞાન એ ચોદ થાય છે. તથા અગીયારમા ઉપ-
 શાતમોહ અને વારમા ક્ષીણમોહ ગુણઠાણે પણ
 પૂર્વોક્ત આદ પરિસહ જ થાય છે. હવે તેરમે સયોગી
 અને ચોદમે અયોગી એ બે ગુણઠાણે તેા અનુક્રમે
 ક્રુધાદિક પાંચ, ૬ ચર્યા, ૭ વધ, ૮ મલ્લ, ૯ શય્યા
 ૧૦ રોગ, ૧૧ તૃણસ્પર્શ, એ અગીયાર પરિસહ
 માત્ર વેદનીય કર્મના પ્રતિવંધથી થાય છે

એ ઘાવીશ પરિસહ માંહેલા શીત અને ઉષ્ણ
 તથા ચર્યા (ચાલવું) અને નિપદ્યા (રહેવું) એ
 ચારે સમ કાલે વર્તે નહીં, પરંતુ એના પ્રતિપક્ષી
 બે પરિસહ સમ કાલે વર્તે, માટે ઉત્કૃષ્ટથી એ

પ્રાણાને વિષે સમ કાલે વીશ પરિસહનાં ઉદય થાય અને જઘન્યથી તો શીત અથવા ઉષ્ણ તથા ચર્યા અથવા નિપદ્યા, એ ચાર માંહેલા એકનોજ ઉદય થાય, કેમકે જ્યાં શીત હોય, ત્યાં ઉષ્ણ ન હોય, અને જ્યાં ચર્યા હોય, ત્યાં નિપદ્યા ન હોય, इत्यादिक માંહેલો એક થકાં વેનો અજાવ હોય, એ પરિસહ માંહેલા એક સ્ત્રી, વીજો પ્રહા, વીજો સત્કાર એ ત્રણ પરિસહ અનુકૂલ જાણવા, અને શેષ ઉગણીશ પરિસહ પ્રતિકૂલ જાણવા. વલી સ્ત્રી તથા સત્કાર એ વે જાવ શીતલપરિસહ છે, અને શેષ પરિસહ ઉષ્ણ છે. इति પરિસહ વિચાર સંપૂર્ણ ॥

હવે દશ પ્રકારે યતિધર્મનુ વર્ણન કરે છે.
 સ્વંતી મદ્વ અજાવ, મુત્તી તવ સંજ-
 મે અ વોદ્ધવે ॥ સચ્ચં સોચ્ચં આકિં,
 ચણં ચ વંજં ચ જઙ્ધમ્મો ॥ ૧૯ ॥

गाथा २ए मीना बूटी शब्दना अर्थ.

खती-क्षमा,	सच्च-सत्य
मदव-मार्दव,	सोअ-शौच.
अजव-आर्जव	आकिंचण-अकिंचन,
मुत्तो-मुक्ति.	च-अने
तव-तप.	बम-ब्रह्मचर्य.
सजमे-सयम	च-अने.
अ-अने,	अडधम्मो-यतिधर्म
बोद्धव्हे-जाणवा.	

विस्तारार्थ.—क्रोधनो जे अज्ञाव, ते पहेलो (खंती के०) क्षांति, एटले क्षमाधर्म, उपकार-क्षमा, अपकारक्षमा, विपाकक्षमा, वचनक्षमा अने धर्मक्षमा एम पांच प्रकारे क्षमा थाय ठे. माननो जे त्याग ते वीजो (मदव के०) मार्दव, एटले मार्दवधर्म सोयानो जे त्याग एटले कपट रहितपण, ते त्रीजो (अजव के०) आर्जवं, एटले आर्जवधर्म निलोचता ते चोथो (मुक्ति के०) मुक्ति, एटले मुक्तिधर्म छानानो जे निरोध ते

पांचमो (तत्र के०) तपः, एटले तपोधर्म. (य के०)
 च, वली प्राणातिपातादिक पांचनुं जे विरमण
 तथा पांच इंद्रियोनो निग्रह, चार कपायनो जय
 अने त्रण दंरुनी निवृत्ति, ए सत्तर जेदे ठठो
 (संजमे के०) संयमः, एटले सयमधर्म. सत्य जा-
 पण करवुं ते सातमो (सच्चं के०) सत्यं, एटले
 सत्यधर्म तथा शरीरना हाथ पग प्रमुख पवित्र
 राखवा अने जात पाणी प्रमुख बेतालीश दोष
 रहित आहार लेवो, ते सर्व द्रव्यथी शौच अने
 आत्मानो जे शुद्ध अध्यवसाय कपायादिके र-
 हित शुद्ध परिणामनी वृद्धि, ते जावशौच. अ-
 थवा मन, वचन अने कायाने शुद्ध राखवां,
 संयमने विषे निरतिचारपणुं तथा जीव अदत्त,
 स्वामी अदत्त, गुरु अदत्त अने तीर्थकर अदत्त,
 ए चार प्रकारनी चोरीनो त्याग करवो ते आठ-
 मो (सोअं के०) शौचं, एटले शौचधर्म. समस्त

परिमह त्यागरूप मूर्धारहित यहुं ते नवमो
 (आर्किचणं के०) आर्किचन्य, एटखे अर्किचन-
 धर्म नव प्रकारे औदारिक अने नव प्रकारे वे-
 क्रिय संधी मेथुननो जे त्याग करवो ते दशमो
 (धंजं के०) ब्रह्म, एटखे ब्रह्मचर्यधर्म एवी रीते
 (जडधम्मो के०) यतिधर्म, एटखे यतिनो धर्म ते
 कहेला दश प्रकारनो (गोळुवे के०) गोळुव्य,
 एटखे जाणवो ए दश गुण सहित होय ते यति
 जाणवो. आ आर्यामा व्रण चकार ठे, ते पाद-
 पूरणार्थ तथा उन्नयान्वयी अव्यय ठे ॥ २९ ॥

हवे वार जावनानुं वर्णन करे ठे-

पढममणिचमसरणं, ससारो एगया
 य अणत्तं ॥ असुइत्तं आसव सं-
 दरो अ तद्व णिज्जाग नवमी ॥ ३० ॥

गाथा ३० मीना वृटा शब्दना अर्थ.

पदम-प्रथम.

अणिच्च-अनित्य.

असरण-अशरण.

ससारो-ससार

एगया-एकता, एकत्व.

य-अने

अणत्त-अन्यत्त

असुइत्त-अशुचित्व.

आसव-आश्रव.

सररो-मवर.

य-अने

तह-तेमज.

णिजरा-निर्जरा.

नवमी-नवमी.

विस्तारार्थः.—लक्ष्मी, यौवन, कुटुंब, परिवार तथा आउखा प्रमुखने विषे जे अनित्यतानी जावना करवी, एटले संसारना सर्व पदार्थ ते कुशाग्रस्थ जलविंदुनी परे अनित्य अस्थिर जाणे, ते (पदमं के०) प्रथमं, एटले प्रथम (अणिच्च के०) अनित्यं, एटले अनित्य जावना. मरण आव्याना समये चक्रवर्ती, इंद्र अथवा तीर्थंकर प्रमुख गमे तेवो मोटो पुरुष होय, तेने पण धन कुटुंबादिक कोइनुं शरण मलतुं नथी, संसारमांहे

જન્મ, જરા અને મરણના ત્રયથી રાખવાને એક
 ધર્મ વિના વીજું કોઈ શરણ નથી, એવી જે જા-
 વના કરવી, તે વીજી (અસરણ કે) અશરણ,
 ઇટલે અશરણ જાવના. માતા તે સ્ત્રી થાય, સ્ત્રી
 તે માતા થાય, પિતા તે પુત્ર થાય, પુત્ર તે પિતા
 થાય, इत्यादिक આ જીવે સંસારને વિષે સર્વ
 જાવનો અનુભવ કયો છે, એવી જે જાવના કર-
 વી, તે ત્રીજી (સંસારો કે) સંસાર, ઇટલે સ-
 સાર જાવના આ જીવ સંસારમાં એકલો આવ્યો
 છે, એકલો જશે અને એકલો સુખ તથા દુઃખ
 જોગવશે, પરંતુ કોઈ સાથી થવાનો નથી, એવી
 જે જાવના કરવી, તે ચોથી (એગયા કે) એક-
 તા, ઇટલે એક જાવના આત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપ છે,
 અને શરીર જન્મ છે, માટે પરસ્પર તિન્ન છે, આ-
 ત્મા તે શરીર નથી, ને શરીર તે આત્મા નથી,
 આત્માથી શરીર અન્ય છે, તેમજ ધન તથા

स्वजनादिक पण अन्य ठे, एवी जे जावना करवी, ते पांचमी (अणत्तं के०) अन्यत्वं, एटले अन्यत्व जावना. रस, रुधिर, मांस, मेद, अस्थि मज्जा, वीर्य, परु तथा आंतरमां इत्यादिक अमेध्य वस्तुंथी शरीर जरेलुं ठे, अने जेनां नवे द्वारो सदा घरनी खालनी पेठे बहेतां रहे ठे, ए शरीर कोइ कासे पण पवित्र होतुं नथी, एवी जे जावना करवी, ते लछी (असुइत्तं के०) अशुचित्वं, एटले अशुचित्व जावना. मिथ्यात्व, अविरति, प्रमाद, कपाय, तथा योग, ए पांच प्रकारना आश्रवे करीने कर्म बंधाय ठे, अथवा दया दानादिके करी शुभ कर्म बंधाय ठे, अने विषय कपायादिके करी अशुभ कर्म बंधाय ठे, एवी जे जावना करवी ते सातमी (आसव के०) आश्रवः, एटले आश्रव जावना. जे जे संवरथकी जे जे आश्रव रोकाय, ते ते आश्रवनुं रोकवुं,

अने ते ते संवरनुं जे आदरवुं, एटखे जेम द-
मादिक संवर वडे क्रोधादि आश्रव रोकाय ठे,
इत्यादिक जे जावना करवी, ते आठमी (संवर-
रो के०) संवर, एटखे संवर जावना. (नवम
के०) तथा च, एटखे तेमज, संकीर्ण म्यानकने
योगे जेम आस्रफस पक थाय ठे, तेम धाट द-
कारनां तपे करीने कर्मने पचाववुं, अथांतु दुर्ग
सचेला कर्मनुं मारवुं, तेरूप निर्जरा. ~~मन्त्र~~
अने अकाम, ए वे जेदे ठे, एवी जे ~~मन्त्र~~
रवी, ते (नवमी के०) नवमी, एटखे ~~मन्त्र~~ नि-
जारा के०) निर्जरा, एटखे निर्जरा ~~मन्त्र~~ जा-
एवी आ गाथासांवे चकार ठे, ते ~~मन्त्र~~ गाय
तथा उजयान्वयी अव्यय ~~मन्त्र~~ ३३ ३३

लोगसहायो बोदी, शुद्ध धम्मस्म
सादगा अरिहा ॥ एआर्त जावण
जावेअवा पयतेण ॥ ३१ ॥

ગાથા ૩૧ મીના વૂટા શબ્દના અર્થ.

લોગસહાવો-લોકસ્વભાવ.

બોહો-બોધિ.

દુલ્હા-દુર્લભ.

ધમ્મસ્સ-ધર્મના

સાહગા-સાધક

અરિહા-અરિહંતાદિક.

एआओ-ए.

ભાવળાઓ-ભાવનાઓ.

માઘેભવ્યા-ભાવવી.

પયસેળ-મયત્ને કરીને.

વિસ્તારાર્થ.—કેમ ઉપર ઘે હાથ દફને તથા ઘડે પગ પસારી બજેલા પુરુષના જેવો જેનો સમ આકાર પરુ દ્રવ્યાત્મક છે, પૂર્વે પર્યાય વિણસે, નવા પર્યાય ઉત્પન્ન થાય, અને દ્રવ્યપણે નિશ્ચલ હોય, એમ ઉત્પાદ, વ્યય તથા ધ્રોવ્ય સ્વરૂપ ઘોદ રાજલોક છે. તેનું નીચેનું તલ્લીયું બંધા વાલેલા મદ્ધક (કોમીયા) સરખું છે, તથા મધ્ય જાગ કાલર સરખો છે, અને જીપરનો જાગ મૃદગ સરખો એવો શાશ્વત છે, શ્યાદિક જે લોકસ્વરૂપની જાવના કરવી, તે દશમી (લોગસહાવો કે) લોકસ્વજાવ ંટલે લોકસ્વજાવ જાવના જાણવી.

जीवने संसारमा त्रमण करतां अनन्ता पुद्गलप-
 रावर्त्त व्यतीत थया, तेमां अनन्ती वार चक्रव-
 र्त्यादिक जेवी कृद्धि प्राप्त थइ, तथा यथाप्रवृत्ति
 कारणेने योगे करी अकाम निर्जरा वडे पुण्यना
 प्रयोगथी मनुष्यजव, आर्य देश, नीरोगीपणुं
 तथा धर्मश्रवणादिकनी प्राप्ति थइ, तथापि स-
 म्यक्त्व प्राप्त थवुं अति दुर्लज ठे, एवी जे जाव
 ना करवी, ते अगीयारमी (बोही के०) बोधिः,
 एटले बोधिदुर्लज जावना अने जे दुस्तर सं-
 सारसमुद्रमाथी तारवाने प्रवहण समान ते श्री
 जिनप्रणीत दशविध कृमादिक शुद्ध धर्म, तथा
 ज्ञान, दर्शन, चारित्र, ए रत्नत्रयात्मक धर्म ते
 पामवो दुर्लज ठे तथा ते (धम्मस्स के०) धर्म-
 स्य, एटले धर्मना (साहगा के०) साधका, एटले
 साधक (अरिहा के०) अर्हंतः, एटले अरिहंता-
 दिक ते पण आ संसारने बिपे पामवा (बुद्धहा

(૧૯૦)

કે૦) દુર્લભાઃ, ઇટલે દુર્લભ છે, એવું જે વિંતવવું,
તે વારમી ધર્મની જાવના. એ રીતે સમ્યક્દષ્ટિએ
(પયત્તેણ કે૦) પ્રયત્નેન, ઇટલે ઉદ્યમે કરીને
(અશ્ચાત્ત કે૦) અતાઃ, ઇટલે એ કહેલી (જાવણા
ત્ત કે૦) જાવનાઃ, ઇટલે બાર જાવનાત્ત તેને પ્ર-
માદ રહિત થઇને શુદ્ધ મને કરી (જાવેશ્ચઘ્વા
કે૦) જાવિતઘ્વા, ઇટલે જાવવી તથા પાંચ મહા-
વ્રત માંહેલી એકેકા મહાવ્રતની પાંચ પાંચ જા-
વના મલીને પચીશ જાવના છે, તે પણ એમાં
અંતર્જાતિ છે, તથા મૈત્રી, પ્રમોદ, કારુણ્ય અને
ઉપેક્ષા, એ ચારની સાથે પૂર્વોક્ત બાર જાવના મે-
લવીએ, તે વારે સોલ જાવના થાય છે. તેનો
વિચાર ઉપાધ્યાય શ્રી વિનયવિજયજીકૃત શાંત-
સુધારસ ગ્રંથથકી વિસ્તારે જાણવો ॥ ૩૧ ॥

હવે પાંચ પ્રકારનાં ચારિત્રનું વર્ણન કરે છે—

(૧૯૧)

સામાઙ્ અઞ્ પઢમં, ઘેઞ્વઞ્ઞાવણં ન-
 વે વીઞ્ ॥ પરિહારવિસુદ્ધીઞ્, સુદુમં
 તદ્ સંપરાયં ચ ॥ ૩૬ ॥

ગાથા ૩૬ મીના તૂટા શબ્દના અર્થ.

સામાઙ્-સામાયિક.	પરિહારવિસુદ્ધીઞ્-પરિહાર- વિશુદ્ધિ
અઞ્-અહીં.	
પઢમ-પહેલું	સુદુમ-મૂઝમ
ઘેઞ્વઞ્ઞાવણ-ઘેઞ્વોપસ્થાપનોય	તદ્-તેમજ
મને-છે.	સપરાય-સપરાય
વીઞ્-વીજી.	ચ-અને

વિસ્તારાર્થ.-તેઞ્માં (અઞ્ કે०) અઞ્, પટલે
 અહીં (પઢમં કે०) પ્રથમ, પટલે પહેલું ચારિત્ર
 (સામાઙ્ કે०) સામાયિક, પટલે સામાયિક છે,
 તેનો અર્થ કરે છે મમ અને આયિક એ વે પદો-
 નો એક સામાયિક શબ્દ થયો છે. તેમાં મમ
 પટલે રાગ દ્વેષ રહિતપણાને માટે આય પટલે

જાણ, ને જેના વડે ધાય, તે સામાયિક, તથા
 રાષ્ટ્રી સુદ તે જ્ઞાન. દર્ગન તથા. ચારિત્ર, તેનો
 જ્ઞાપ કે જ્ઞાત, તે જ્યાં ધાય છે. એટલે જેણે કરી
 જ્ઞાન, દર્ગન તથા ચારિત્ર. એ ત્રણેની પ્રાપ્તિ થાય
 છે, તેને સર્વ સાધ્યયોગત્યાગરૂપ, અને નિરવધ-
 યોગનેવનરૂપ સામાયિક કહીએ. તે શ્રાવકને
 દેશવિરતિરૂપ સામાયિક અને સાધુને સર્વ સા-
 વધવિરતિરૂપ સામાયિક હોય. તેનો વે મેદ છે,
 તેમાં જરત એરવતાદિક દશ ક્ષેત્રને વિષે પહેલા
 તથા ઢેહા જિનના વારોમાં સર્વવિરતિ સામા-
 યિક વંચકનો ઉચ્ચાર કરાવે, તે સ્ત્વરિક ઊઠા
 મણ કહ્યો સુધી જે રહે, તે સ્ત્વરિક એટલે સ્વ-
 રૂપકાણ જાણી સામાયિક કહીએ અને વચલા
 વારીશ જિનોનો વારામાં તથા મહાવિદેહ ક્ષેત્ર-
 માં યાવત્કથિક એટલે સામાયિક ઊચ્ચાર્યા પછી
 નિરતિચારજ પામે છે, તેથી તેને ઊઠામણ નહીં

होवाने लीधे जावजीव लग्गे रहे, माटे यावत्क-
थिक चारित्र कह्णीए. एने सम्यक्चारित्र पण
कहे ठे ए सामायिक चारित्र जीवने प्राप्त थया
विना बीजां चारित्रोनो ताज्ज थाय नहीं, माटे
एने आदिमां कह्यु ठे

(बीयं के०) बीजुं (वेजवठावण के०) वेदोप-
स्थापनं, एटखे वेदोपस्थापनीय चारित्र (जवे के०)
जवेत्, एटखे ठे, ते पूर्वोक्त सर्वविरति सामायिक
चारित्रनेज ठेदादि विशेषपणे विशेषीए, ते वारे
शब्दश्री तथा अर्थश्री नाना प्रकारपणु जजे, ते
वारे वेदोपस्थापनीय चारित्र थाय. तेमां वेद
एटखे पूर्य पर्यायनो छेद करवो, अने उपस्थापन
एटखे गणाविषे आपेलु पंच महाव्रतरूपपणु जे
महाव्रतने विषे होय, ते वेदोपस्थापनीय कह्णी-
ए, एटखे ज्यां नवा पर्यायोनु स्थापन करवुं, तथा
पंच महाव्रतनो उच्चार कराववो ते पण वे जेदे.

એક સાતિચાર તે મૂલ્યગુણઘાતીને પ્રાયશ્ચિત્તરૂપ
 અને વીજો નિરતિચાર તે સ્ત્વર સામાયિકવંત
 નવ દીક્ષિત શિષ્યને ઠક્કીવળીયા અધ્યયન જ
 યા પઠી હોય, તથા વીજા તીર્થ આશ્રયી તે
 જેમ શ્રી પાર્શ્વનાથના તીર્થથી વર્તમાન સ્વામી-
 ના તીર્થે આવી ચાર મહાવ્રતરૂપ ધર્મ ત્યાંગીને
 પચ મહાવ્રતરૂપે ધર્મ આદરે, તેને હોય.

ત્રીજા (પરિહારવિસુદ્ધીશ્ચં કે૦) પરિહારવિ-
 શુદ્ધિક, એટલે પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્ર કહેવાય
 છે તેમાં (પરિહાર કે૦) તપોવિશેષ, તેણે કરી
 વિશુદ્ધિ એટલે કર્મની નિર્જરા જે ચારીત્રને વિપે
 હોય, તેને પરિહારવિશુદ્ધિક ચારિત્ર કહીએ તે
 બે જોડે છે. તેમાં પહેલું જે ચાર જણ વિવક્ષિત
 ચારિત્રના આસેવક એ કદ્દપમાં પ્રવર્તતા હોય,
 તેનું ચારિત્ર તે નિર્વિપમાનસિક પરિહાર વેશુ-
 દ્ધિ, જાણવું, અને વીજુ જે ચાર જણ

તેના અનુચારી હોય, તેને નિર્વિષ્ટકાયિક પરિ-
 હારવિશુદ્ધિક ચારિત્ર જાણવું તે આવી રીતે-
 નવ જણાનો ગઢ જૂદો નીકલે, તે તીર્થંકર પાસે
 અથવા પૂર્વે જેણે તીર્થંકર પાસેથી એ ચારિત્ર પ-
 ન્નિવજ્યું હોય, તેની પાસે એ ચારિત્ર પન્નિવજે.
 હવે તે નવ સાધુમાં ચાર જણ પરિહારક ઘટલે
 તપના કરનારા થાય, તે નિર્વિપમાનસિક જાણ-
 વા, અને ચાર તેના વૈયાવચ્ચના કરનારા થાય,
 તે નિર્વિષ્ટકાયિક જાણવા. તથા એકને વાચના-
 ચાર્ય ગુરુસ્થાનકે ઠરાવે પઠી તે ચાર પરિહારક
 ઠ માસ સુધી તપ કરે, તેમાં ગુણ કાલે જઘ-
 ન્યથી ચોથ, મધ્યમથી ઠઠ, અને ઉત્કૃષ્ટથી અ-
 ઠમ, એવું તપ કરે, અને શીતકાલે જઘન્યથી
 ઠઠ, મધ્યમથી અઠમ અને ઉત્કૃષ્ટથી દશમ કરે,
 તથા વર્ષાકાલે જઘન્યથી અઠમ, મધ્યમથી દશમ
 અને ઉત્કૃષ્ટથી દુવાલસ તપ કરે, પારણે આંવિહ

(१७६)

कदप स्थितपणे नित्य करे. एम ठ महीना तप करे, ते पठी फरी चार तपस्याना करनार, ते वैयावचीया थाय, अने वैयावच्च करनारा तपीया थाय, ते पण ठ मास लगे तप करे, ते पूर्ण थया पठी जे गुरु थया होय, ते ठ महीना तप करे, ते वारे ते आठ मांहेखो एक गुरु थाय, शेष बीजा वैयावच्च करे एम अठार महीना सुधी तप संपूर्ण करी, पठी जिनकदप आदरे, अथवा गढमां पण आवे तप जे प्रथम संघयणी, पूर्वधर लब्धिवंत होय, ते प्रचुर कर्मना परिपाकने अर्थे अंगीकार करे. ए चारित्र पांच जरत, पांच ऐरवतमां पहेला अने ठेव्हा तीर्थकरना तीर्थमां होय. ए परिहारविशुद्धि चारित्रनां १० द्वार ठे. ते नीचे प्रमाणे-क्षेत्र १, काळ २, चारित्र ३, तीर्थ ४, पर्याय ५, आगम ६, वेद कदप ७, लिंग ८,

१२, अजिग्रह १३, प्रवज्या १४, मुंमोपन १५, प्रायश्चित्तविधि १६, कारण १७, निष्प्रतिकर्मता १८, जिह्वा १९, अने वध २०. आ वीश द्वारानु विशेष विवरण नव तत्त्व विस्तारार्थी जाणवुं. ए परिहारविशुद्धिचारित्र वे प्रकारे ठे, एक तो कल्पविधि पूर्ण थया वाद तरत कल्प अथवा गद्य थंगीकार करे, ते इत्वरिक, तथा कल्पसमाप्ति पठी तरत जिनकल्पने थंगीकार करे, ते यावत्कथिक कहेवाय. ए परिहारविशुद्धि चारित्रिनो मंक्षेपथी विचार कश्यो

(तह के०) तथा, एटले तेमज चोथो (सुद्धमं संपराय के०) सूक्ष्म संपराय, एटले सूक्ष्मसंपराय कपाय ज्यां थाय, तेने सुद्धमसंपराय चारित्र कहीए. ते उपशमश्रेणीए कर्म उपशमावतां अथवा झपकश्रेणीए कर्म खपावता होय, तेमां नवमे गुननाणे खोजना सग्याना मंरु करी तेने

ઉપશમશ્રેણીવાલો જે હોય, તે ઉપશમાવે, તથા
 દુષ્પકશ્રેણીવાલો હોય, તે લખાવે તે સંરચાતા
 લંકા માંહેલો જે વારે ઠેઘો લંકા રહે, તેના અ-
 સંરચાતા સૂક્ષ્મ લંકા કરીને દશમે ગુણઠાળે ઉ-
 દયમાં આણી જોગવીને ઉપશમાવે, અથવા દુષ-
 પક હોય, તે લખાવે, તે દશમા ગુણઠાળાનું નામ
 સૂક્ષ્મસંપરાય, અને ચારિત્રનુ નામ પણ સૂક્ષ્મ-
 સંપરાય જાણવું એ ચારિત્ર વેજેદે ઠે, એક શ્રેણી
 અઢત્તાને વિશુદ્ધ માનસિક હોય, વીજું ઉપશમ-
 શ્રેણીથી પરત્તાને સંક્ષિપ્ત માનસિક જાણવું
 ઓપશમિકને એ ચારિત્ર આલ્યા સત્તારમાં પાંચ
 વાર અને એક જવમાં બે વાર આવે ॥ ૩૨ ॥

તત્તો અ અહસ્કાયં, લાયં સઘંમિ જી-
 વલોગંમિ ॥ જં ચરિત્તુણ સુવિહિત્તિ,
 વચ્છંતિ અયરામરં ઠાણં ॥ ૩૩ ॥

गाथा ३३ मीना वृटा शब्दना अर्थ.

तत्तो-ते चार पछी.

अ-अने

अहरकाय-यथारयात.

खाय-प्रमिट

सहामि-सामन

जीवलोममि-जीवलोमनेविष.

ज-जे

चरिऊण-आररीने

सुविहिआ-सुविहित साधु

रघति-पामे छे

अयरामर-अजरामर

ठाण-स्थानकने.

विस्तारार्थ -(तत्तो के०) ते चार पछी पांचमुं
(अहरकाय के०) यथारयात, एटखे यथारयात
चरित्र, ते ज्या (यथा के०) यथाविधे करीने अ-
कपायपणु अर्थात् ज्यां मंजुलनादिके करी स-
र्वथा रहितपणु (रयात के०) सिद्धांतमां कहेछु
छे, तेवी रीतनु सर्व विरति चाग्रि, ते यथारयात
चारित्र जाणवुं तेना वे जेद छे एक ठाद्यस्थिर
अने बीजो कैवलिक तेमां ठाद्यस्थिर ते ठान-
स्थ ओपशमिकने अगीयारमे गुणगणे होय,
अने दाप २ ॥ गुणगणे होय बीजुं जे के-

વલીને તેરમે અને ચોદમે ગુણગાળે હોય, તે કે-
 વલ્લિક જાણવું એ ચારિત્ર (સર્વંમિ કે) સર્વ-
 સ્મિન્, એટલે સમસ્ત એવા (જીવલોગમિ કે) જીવલોકે,
 એટલે જીવલોકને વિષે કેવું છે ? તો
 કે (લાયં કે) હયાત, એટલે પ્રસિદ્ધ છે. હવે તે
 કેવી રીતે પ્રસિદ્ધ છે ? તે કહે છે. (જં કે) યદ્,
 એટલે જે ચારિત્રને (ચરિજ્ઞ કે) ચરિત્વા, એ
 ટલે આચરીને (સુવિહિત્યા કે) સુવિહિતાઃ,
 એટલે સુવિહિત સાધુ, તે (અયરામરં ગાણ કે)
 અજરામરં સ્થાનં એટલે અજરામર સ્થાનકને
 (વ્રજંતિ કે) વ્રજંતિ, એટલે પામે છે, એટલે જન્મ,
 જરા અને મરણ તેણે રહિત એવું જે મોક્ષરૂપ
 સ્થાનક, તેને પામે છે ॥ ૩૩ ॥

॥ इति श्रीसंवरतत्त्वविचारः समाप्तः ॥ ६ ॥

(२०१)

अथ निर्जरातत्त्वविचारः प्रारब्धयते ॥
 वारसविहं तवो णि, - ज्जरा य वंधो चउ
 विगप्पो अ ॥ पयई-ठिइ-अणुजाग,
 पएस-जेएहिं नायवो ॥ ३४ ॥

गाथा ३४ मीना बूटा शब्दना अर्थ

वारस-वार
 विह-प्रकारे.
 तवो-तप
 णिजरा-निर्जरा
 य-अने
 वंधो-बन्धतत्त्व.
 चउ-चार
 विगप्पो-विकल्पो.

अ-अने
 पयई-प्रकृति.
 ठिइ-स्थिति
 अणुभाग-अणुभागरस.
 पएस-प्रदेश.
 जेएहिं-भेद बडे.
 नायवो-जाणवु.

विस्तारार्थः.-गाथाना पूर्वार्द्धमांता एक एक
 वाक्ये करी निर्जरातत्त्वानु वर्णन करे ठे-निर्जरा
 वे प्रकारे ठे. एक अव्यनिर्जरा, बीजी जावनि-
 जरा, तथा अकाम अने सकाम एवावे जेठे

પણ નિર્જરા છે, તે કહે છે—પુણ્યકર્મનું જે સા-
 રું, તે દ્રવ્યનિર્જરા અને આત્માના શુદ્ધ પરિ-
 ણામે કરી કર્મની સ્થિતિ જે પોતાની મેલે પાકે
 અથવા ધાર પ્રકારનાં તપે કરી નીરસ કસ્યા
 એવાં જે કર્મપરમાણુ, તે જેનાથી સડે, એવા જે
 આત્માનાં પરિણામ થાય, તે જાવનિર્જરા જા-
 ણવી તથા તિર્યંચાદિકની પેઠે ઇહા વિના કષ્ટ
 સહન કરતાં કર્મપુણ્યનું જે દ્વપણ થાય છે, તેને
 દ્રવ્યનિર્જરા અથવા અકામનિર્જરા કહીએ, અને
 વાર પ્રકારનાં તપે કરી સંયમી થકાં કષ્ટ સહન
 કસ્યાથી જે કર્મપરમાણુનું દ્વપણ કરવું, અથવા
 સારું, તેને જાવનિર્જરા અથવા સકામ નિર્જરા
 કહીએ એ વસ્ત્રે નિર્જરામા જાવનિર્જરા અથવા
 સકામનિર્જરા શ્રેષ્ઠ છે તે (ણિહારા કેળ) નિર્જા-
 રા, એટલે નિર્જરાતત્ત્વ (વારસવિહં કેળ) છાદશ
 ત્રિંશ્વ એટલે વાર પ્રકારનાં (તવો કેળ) તપ એટલે

તપ, તેના જોડે કરી કહ્યું છે એટલે ચાર પ્રકાર-
નું તપ કલ્યાણી અનાદિ સંવદ્ધ સર્વ કર્મોનું પ-
રિશાદન થાય છે. તેનેજ સાતમું નિર્જગતત્ત્વ
કહે છે.

હવે ગાથાના પૂર્વાર્કિમાંના “વંધો” એ શબ્દથી
વંધતત્ત્વ આરંભ થાય છે (વંધો કે૦) વંધ., તે
વંધતત્ત્વ એટલે કર્મનું વાંધનું, તે (ચડવિગપ્પો
કે૦) ચતુર્વિગપ્પ., એટલે ચાર જોડે છે તે આ
પ્રમાણે—(પચદ્વિદશશ્રુતિગણપણસજ્જેણ્હિ, પ્રકૃતિ-
સ્થિત્યનુજાગપ્રદેશજોડે.,) એટલે એક પ્રકૃતિ તે
પ્રકૃતિવંધ, એટલે કર્મનું સ્વજાતપરિણમનરૂપ છે
ત્રીજો સ્થિતિ એટલે સ્થિતિવંધ, તે કર્મનું કાલ-
પરિણામરૂપ છે ત્રીજો અણુજાગ એટલે અણુજા-
ગવંધ, તે કર્મનું તીવ્ર મંદાદિ રસ પરિણામરૂપ
છે, અને ચોથો પ્રદેશ એટલે પ્રદેશવંધ, તે કર્મ-
પુનરુત્થાન પ્રદેશપરિમાણરૂપ છે. એ ચાર જોડો

કરીને વંધતત્ત્વ સમ્યક્દૃષ્ટિ જીવે (નાયવો કે૦)
જ્ઞાતવ્યઃ, પટલે જાણવું ॥ ૩૪ ॥

અહીં કર્મના ચાર પ્રકારના વંધમાં સંક્ષેપથી
મોદકનું શાસ્ત્રપ્રસિદ્ધ દ્રષ્ટાંત આ પ્રમાણે છે—
જેમ શુભ્યાદિ ડ્રવ્યના સંયોગથી કોઈ ભાતુનો
સ્વજાવ વાતાદિકને દૂર કરવાનો હોય છે, તેમ
આઠ કર્મના સ્વજાવ જુદા જુદા હોય છે, પટલે
જે કર્મનો જે સ્વજાવ, તે સ્વજાવસહિતજ તે
કર્મ વંધાય, તે પ્રકૃતિવંધ કહેવાય છે. તથા જે
મ કોઈ મોદક અમુક મુદત સુધી સારો રહે,
ત્યાર પછી વિકાર પામે, તેમ કોઈક કર્મ આ
ત્માની સાથે અમુક કાલ સુધી સંવધથી વધાઈ
રહે, પછી આત્માથી અલગ થઈ તે તે સ્વજાવ
રહિત થઈ જાય, તે પ્રમાણે કર્મને કર્મપણે રહે-
વાનો કાલ પણ વંધમાં સમયેજ નિયમિત થાય
તે માટે કર્મના કાલનો નિયમ તે સ્થિતિવંધ

(૨૦૫)

કહેવાય તથા જેમ કોફક મોદકો મધુરાદિ
 જિન્ન જિન્ન રસવાળો હોય, તેમ કોફક શુજ
 (હર્ષ સુખ) રસવાળું, અથવા કોફક કર્મ અશુજ
 (શોક દુઃખ) રસવાળું હોય, તેમા પણ તીવ્ર તી-
 વ્રતર-તીવ્રતમ તથા મંદ-મંદતર-મંદતમ જેદે શુજ
 અશુજ રસાનુજવ થાય, એ રીતે શુજાશુજ વિ-
 પાકનો નિયમ પણ કર્મવંધ વલ્લતેજ થાય, તે
 રસવંધ કહેવાય વળી જેમ કોફક મોદકો ન્યૂ-
 નાધિક દ્રવ્ય મંયોગથી નાના મોટા હોય, તેમ
 કોફક કર્મ ન્યૂનાધિ પ્રદેશ (અણુ) વાળું હોય,
 તે પ્રદેશવંધ કહેવાય તે આગલ ૩૭ મી ગાથા-
 માં વિસ્તારથી કહેવામાં આવશે.

હવે વાર પ્રકારનાં તપ વડે કર્મોની નિર્જરા
 થાય છે, તેને નિર્જરાતત્ત્વ કહે છે તે તપના બે
 જેદ છે એકવાહ્ય તપ અને વીજું અન્યતર તપ. તે-
 માં પ્રથમ ઠ પ્રકારનાં વાહ્ય તપનું કથન કરે છે—

અણસણ-મૂળોઅરિયા, વિત્તીસંખે-
વણં રસચ્ચાઈ ॥ કાયકિલેસો સંલી,-
ણયા ય વજ્જો તવો હોઈ ॥ ૩૫ ॥

ગાથા ૩૫ મીના લૂટા શબ્દના અર્થ

અણસણ-અનશન	સલીણયા-સલીનતા
ઝૂળો અરિયા-ઝૂળોદરિકા	ય-અને.
વિત્તોસંખેવણ-વૃત્તિસંકેષ	વજ્જો-રાશ.
રસચ્ચાઓ-રસત્યાગ	તવો-તપ
કાયકિલેસો-કાયજેશ	હોઈ-છે

વિસ્તારાર્થ:-પહેલું (અણસણ કે) અનશન,
ઘટલે અનશન તપ, તે આહારનો ત્યાગ કરવો,
તેના બે જોડ છે-એક ઇત્વર, અને વીજો યાવત્ક-
થિક. તેમાં બેઢો તીર્થકરને વારે ઠઠ અઠમા-
દિકથી માંઝીને ઠમાસી પર્યત, અનેક વિધિએ
જે નિયમયુક્ત અશનનો ત્યાગ કરવો, તે ઇત્વર
અનશન કહીએ, અને યાવત્કથિક જે જાવજીવ

અનશન ગ્રહણરૂપ, તેના બે જોડ છે—એક પાદ-
 પોગમ, બીજું ચત્તપચ્ચસ્કાણ એ બન્નેના વચ્ચે નિ-
 હારિમ અને અનિહારિમ, એ બે બે જોડ છે તેમાં
 અનશન કીધા પઠી શરીરને વહાર કાઢવું પડે,
 તે નિહારિમ અને અનશન કીધા પઠી તેજ
 સ્થાનકે રહેવું, પરંતુ શરીરને ત્યાંથી વહાર કા-
 ઢવું ન પડે, ગુફાદિક માંહેજ રાખવું પડે, તે
 અનિહારિમ

બીજું (ઝળોશ્ચરિયા કે) ઝળોદરિકા, ઇટલે
 ઝળોદરિકા તપ તે અશન પ્રમુખની ન્યૂનતા ક-
 રવી, તેના બે જોડ છે. એક દ્રવ્યથી, બીજું જાવથી,
 તેજમાંના દ્રવ્યઝળોદરીના બે જોડ છે. એક ઉપ-
 કરણની ન્યૂનતા કરવી, બીજું જાત પાણીની ન્યૂ-
 નતા કરવી. તથા જાવથી ઝળોદરી તે રાગા-
 દિક ક્રોધાદિક અદ્ય કરવા, ઇટલે ક્રોધાદિ-
 કની ન્યૂનતા કરવી.

(१०८)

त्रीजुं (वित्तीसंखेवणं के०) वृत्तिसंक्षेपणं, एटले
वृत्तिसंक्षेप तप, तेना चार जेद ठे. एक द्रव्यथी,
वीजुं क्षेत्रथी, त्रीजुं कालथी अने चोथुं जावथी.
ए चार प्रकारे वृत्ति एटले आजीविका तेनो सं-
क्षेप करवो, एटले अजिग्रह करवा, नियमादिक
धारवा, ते वृत्तिसंक्षेप

चोथुं (रसञ्चाजं के०) रसत्यागः, एटले रस-
त्याग तप, ते नीवी तथा आंखिल प्रमुखनुं कर-
वुं, विगयोदिक रसनो त्याग करवो.

पांचमुं (कायकिलेसो के०) कायक्लेशः, एटले
कायक्लेश तप, ते लोचादिक कण्ठनुं सहन करवुं,
कायोत्सर्ग करवो, तथा उत्कटादिक आसननुं
करवुं.

ठहुं (संखीणया के०) संलीनता, एटले संली-
नता तप, ते अंगोपांगादिकनुं संवरवुं, गोपन

(૨૦૯)

કરવું. તેના ધાર જ્ઞેદ છે. પહેલું ઇન્દ્રિયસંલીનતા,
 ઘીજું કપાયસંલીનતા, ત્રીજું યોગસંલીનતા અને
 ચોથું વિવિક્તચર્યાસંલીનતા, ઇટલે એકાંત વસ્તી.
 એ રહેવું

એ રીતે એ ઠ પ્રકારનું વાહ્ય તપ, તે સર્વથી
 તથા દેશથી એવા બે જ્ઞેદે જાણવું જે કષ્ટને મિ-
 થ્યાત્વીર્જ પણ તપ કરી માને છે, જેને લોક પણ
 દેખી શકે છે, જેથી કષ્ટ ઘણું ને લાજ અહ્ય-
 થાય, અને વાહ્ય શરીરને તપાવે, તેથી એ ઠ પ્ર-
 કારનું (ઘજ્ઞો કે૦) વાહ્ય, ઇટલે વાહ્ય (તવો કે૦)
 તપઃ, ઇટલે તપ (હોઈ કે૦) જવતિ, ઇટલે છે ॥૩૫॥

ઠ પ્રકારનાં આજ્યંતર તપનું કથન કરે છે-
 પાયઞ્ચિત્તં વિણર્જ, વેયાવચ્ચં તદેવ
 સઘ્યાર્જ ॥ જાણં ઝસ્સગ્ગો વિ અ,
 અપ્પિતરર્જ ॥ ૩૬ ॥

गाथा ३६ मीना वृटा शब्दना अर्थ. '

पायच्छित्त-प्रायश्चित्त	ज्ञान-ज्ञान
विणओ-विनय	उस्मग्गोपिअ-कायोत्तर्गपण.
वैयास-वैयास्य,	अप्पितरओ-अभ्यतर,
तहेव-तेमज	तवो-तप.
सग्गाओ-स्वा-याय.	होई-छे.

विस्तारार्थ.-पहेलुं (पायश्चित्तं के०) प्रायश्चित्तं
 एट्ठे प्रायश्चित्त ते तप, कीधेला अपराधनी शु-
 द्धि करवी, कपटरहितपणे लागेला दोषने गुरु
 आगल प्रकाश करी तेनी गुरुमुखे आलोचना
 लेवी तेना दश जेद ठे मात्र गुरुनी आगल पो-
 ताना करेला अपराधनुं कथन करवुं, तथा गो-
 चरी प्रमुखनु जे आलोचवुं, ते पहेलुं आलोचन
 प्रायश्चित्त. फरी पापने न करवाना हेतुथी तथा
 पुंज्या विना पातरुं प्रमुख परठववाथी मिठ्ठामि
 पुक्कम देवुं, ते बीजुं प्रतिक्रमण प्रायश्चित्त शब्दा-
 ५५ विषय उपर रागादिक कस्यथी अथवा

વીજી હરકોઈ રીતે જે પાપ લાગે, તેનું આલો-
 ચન કરવું, થને વીજું મિહામિ દુઝનં પણ દેવું,
 પટલે વન્ને વાનાં કરવાં તે ત્રીજું મિશ્ર પ્રાયશ્ચિત્ત.
 અશુદ્ધ જ્ઞાત પાણી પ્રમુખનો જે ત્યાગ કરવો, તે
 ચોથું વિવેક પ્રાયશ્ચિત્ત. કુલ્લપ્રાદિક દીઠાથી
 કાયોત્સર્ગ કરવો, તે પાંચમું કાયોત્સર્ગ પ્રાય-
 શ્ચિત્ત પૃથ્વીકાય પ્રમુખનો સંઘટ્ટ થવાથી નીચી
 પ્રમુલ જે ઠમાસી પર્યંત તપ કરવું, તે ઠહું તપ
 પ્રાયશ્ચિત્ત પૃથિવી આદિકનો સંઘટ્ટ થવાથી કાં-
 ઇક દીક્ષાપર્યાયની ન્યૂનતા થડ હોય, તે અપ-
 રાધનું નિવારણ કરવાને જે દુર્દમ તપ કરવું, તે
 સાતમું ઠેદ પ્રાયશ્ચિત્ત મૂલગુણ જંગ થવાને લી-
 ઘે સર્વથા વ્રત પર્યાયનું ઠેદન થવાથી ફરી જે
 મહાવ્રત લેવાં, તે આઠમું મૂલ પ્રાયશ્ચિત્ત અતિ
 સક્ષિપ્ત પરિણામે કરી-કોશ્નો ઘાત પાત થડ
 ગયો હોય, તો સૂત્રોક્ત વિધિ કરી તપ કરવું,

(૨૧૨)

અને ત્યાર પછી ફરી મહાવ્રતનો જે આરોપ કરવો, અથવા કરેલા દોષનો જે તપરૂપ દંડ આવ્યો હોય, તે જ્યાં સુધી ન કરે ત્યાં સુધી મહાવ્રતમાં ન સ્થાપવો, તે નવમું અનવસ્થાપ્ય પ્રાયશ્ચિત્ત. સાધ્વી અથવા રાજાની રાણી પ્રમુખ સ્ત્રીને વિષે સંજોગ થઈ ગયાર્થી વાર વર્ષે પર્યંત ક્રિયા સહિત અને લિંગાદિક જોડે રહિત તીર્થ પ્રજાવના કરી, ફરી દીક્ષા લઈને જે ગઘમાં આવવું, તે દશમું પારાંચિત પ્રાયશ્ચિત્ત. ૬ દશ પ્રકારે પ્રાયશ્ચિત્ત તપ કહ્યું.

ધીજું (વિણર્લ કેળ) વિનયઃ, એટલે વિનય તપ, એટલે ગુણવંતાદિકની જાતિ કરવી, તથા અશાંતના ટાલવી, ઇત્યાદિક એના સાત જોડે છે.

તેમાં પ્રથમ જ્ઞાનનો વિનય પાંચ જોડે છે. ત્યાં મત્યાદિ પાંચ પ્રકારનાં જ્ઞાનની બાહ્યથી સેવા કરવી, તે પહેલો જાતિ વિનય. પાંચ જ્ઞાનનું અંતરંગ

(૨૧૩)

પ્રીતિ સહિત વહુમાન કરવું, તે વીજો વહુમાન વિનય. પાંચે જ્ઞાને કરી દીતેલા જાણેલા પદાર્થોની સમ્યક્ પ્રકારે જે અનુજવથી જાવના કરવી, તે વીજો જાવના વિનય. પાંચે જ્ઞાનનું વિધિષ્ કરી પ્રદ્ધન કરવું, તે ચોથો વિધિપ્રદ્ધન વિનય. થને પાંચે જ્ઞાનનો જે અજ્યાસ કરવો, તે પાંચમો અજ્યાસ વિનય.

વીજો દર્શનનો વિનય બે જેદે છે, પહેલો શુશ્રૂષા વિનય એટલે ઠચિત ક્રિયાનું સાચવવું, વીજો અનાશાતના વિનય, એટલે અનુચિત ક્રિયાથી નિવર્તવું, અથવા આશાતના કરવી નહીં. એવી રીતે દર્શનનો વિનય બે પ્રકારે છે એ પ્રકારનો વિનય કોને વિષે કરવો ? તે કહે છે. જે સાધુ અથવા સાધર્મી પોતાથી દર્શનગુણે કરી અધિક હોય, તેને વિષે શુશ્રૂષા વિનય કરવો, તે શુશ્રૂષાનું સ્વરૂપ અનેક પ્રકારે છે. તે કહે છે.

१ सत्कार एटले स्तवन तथा वंदनादिक करवां.
 २ अन्युद्यान एटले आसनथी जठवुं. ३ सन्मान
 एटले वस्त्र तथा पात्रादिके करी पूजा करवी.
 ४ आसन परिग्रहण एटले अति आदरे करी
 आसन लावी आपीने स्वामी । आ आसन उ-
 पर बेसो, एम मुखथी कहेवुं तेमज ५ आसन-
 नुं प्रदान एटले मात्र मुखथी कहेवुं एटलुंज
 नहीं, पण ते प्रमाणे आसन देवुं. ६ कृतिकर्म एटले
 वंदना करवी. ए साधु प्रमुखनी अपेक्षाए जा-
 णवु. ७ अंजलिग्रहण एटले हाथ जोरुवा. ८
 आवतानी सामे जवुं, तेमज ९ बेठेलानी (पर्यु-
 पासना) सेवा करवी. १० जनाराने बोलाववा जवुं.
 ए दश प्रकारे शुश्रूषारूप पहेलो विनय थाय ठे.

बीजा अनाशातना विनयना पिस्तालीश जेद
 ठे, ते कहे ठे—१ रूपजादिक चोवीश तीर्थकर,
 तथा २ जिनंप्ररूपित धर्म, ३ धर्माचार्य अथवा

(२१५)

प्रवज्याचार्य, ४ व्याख्यान करनार, वाचनाना
 दातार-वाचक, ५ वय, पर्याय तथा श्रुत, ए त्रण
 प्रकारना स्थविर, ६ कुल, ते चांद्रादिक एक आ-
 चार्यनी मंतति, ७ गण, ते पोते पोतामां सापेक्ष
 कुलनो समुदाय कोटिकादिक, ८ संग्र, ते ज्ञानादि-
 क गुण सहित साधुसमुदाय, अथवा गणसमुदा-
 यरूप ए सांभोगिक, ते एक मन्त्रीमा जे साथे
 व्यवहार होय ते, १० क्रियामां जे पोताना सर-
 खी क्रियावाला होय ते एमनी साथे मतिझा-
 नाटिक पांच ज्ञान मेखवतां पदर थया. तने विषे
 १ अनाशातनानो त्याग करवो, तेमज २ जक्ति स-
 हित बहुमान करवुं, तथा ३ ठता गुण वर्णवीने
 यश कीर्ति दीपाववी एवी रीते पूर्वोक्त पन्नरने
 ए त्रणे गुणतां अनाशातना विनयना पीस्ता-
 लीश जेद थाय ठे ए अनाशातनारूप चीजो
 विनय कह्यो

ત્રીજો ચારિત્રનો વિનય પાંચ જેદે છે, તે કહે છે—સામાયિક પ્રમુખ પાંચ ચારિત્રોની સદ્દેશ કરવી, તેમજ કાયાળ કરી પરસવું, આદરવું, પાલવું, તેમજ જન્ય પ્રાણીની આગલ પ્રરૂપણા કરવી.

ત્રણ પ્રકારના યોગનો વિનય કહે છે—આચાર્યાદિકોનો સર્વ કાલને વિષે મન, વચન તથા કાયાળ કરી વિનય કરવો. ણટલે મને કરી માતું ચિત્તવું નહીં, વચને કરી માતું બોલવું નહીં. તથા કાયાળ કરી માઠી પ્રવૃત્તિ કરવી નહીં. તેવી રીતેજ તે આચાર્યાદિકને વિષે મન, વચન અને કાયાને શુદ્ધ પ્રવૃત્તિમાં બંધીરવાં, પ્રવર્ત્તાશ્રવાં. એ રીતે ત્રણ પ્રકારે યોગનો વિનય તે પૂર્વોક્ત ત્રણ વિનયની સાથે જોડતાં ઠ જેદ વિનયના થયા.

સાતમો લોકોપચાર વિનય સાત જેદે છે, તે કહે છે—ગુરુ પ્રમુખ જે શ્રેષ્ઠ પુરુષ હોય, તેઠની પે વસવું, ૨ આરાધવા યોગ્ય પુરુષની ઇચ્છા

'પ્રવર્તવું, ૩ પોતાની ઉપર ઉપકાર કરે, તેની ઉપર
 પાઠો પ્રત્યુકાર કરવો, ૪ ઇટલે ગુરુને જો હું વિનયે
 કરી પ્રસન્ન કરીશ, તો તે મને શાસ્ત્રદાન દેશે,
 ૫ અથવા અન્નપ્રાપ્તિ કરી ગુરુને જ્ઞાત પાળી પ્રમુખ
 લાભી દેવું, ૬ તેમજ જ્ઞાનાદિક જે કાર્ય તેનું
 કારણ જે જ્ઞાત પાળી પ્રમુખ, તેનું કરવું ઇટલે
 દેવું, ૭ તથા દુઃખે કરી પીઠાયેલા જે ગ્લાન,
 તેની ઓપધાદિકે કરી ગવેપણા કરવી, ૮ તેમજ
 દેશ તથા કાલનું જાણવું, જે અવસરે જે યોગ્ય
 હોય, તે અવસરે તે કરવું, ૯ વર્તિલો સંબંધી
 સર્વ કાર્યોને વિષે અનુકૂળપણુ ઇટલે તેમનાં કાર્ય
 કરવામા યજમાનપણુ રાખવું હિતિ જાવ. ૧૦
 રીતે લોકોપચાર વિનય સાત પ્રકારે છે ૧મ
 વિનયના સાત જોડે કરી વીજું વિનય તપ જાણવું.
 યદ્યપિ વિનય તો એકજ છે, તથાપિ જ્ઞાન, દર્શન
 ચારિત્ર, મન, વચન, કાયા અને લોકોપચાર, ૧૧

સાત વિષયે કરી વિનય કરીએ, તેથી એ વીજું
વિનય તપ પણ સાત પ્રકારનું કહ્યું છે.

ગ્રીજું (વિધાવચ્ચં કે૦) વૈયાવૃત્ય, એટલે વૈયાવૃ-
ત્ય તપ, તે આચાર્યાદિકને જ્ઞાન, પાણી પ્રમુખ
સંપાદવારૂપ ઉપદ્રંજ (આધાર) દઢાવે, તે દશ
જેદે છે યથા—“આયરિયં ઉવજ્ઞાણં ચેરં તવસ્સી
ગિલાણં સેહાણં ॥ સાહમ્મી કુલં ગણં સં, - ધં વે-
યાવચ્ચં હવહ્ દસહા ॥૧॥ (આયરિય) આચાર્ય,
છે જેની પાસેથી ધર્મ પ્રાપ્ત થાય છે તે (ઉવજ્ઞાણ)
ઉપાધ્યાય, તે જે વિદ્યાન્યાસ કરાવે છે તે.
(ચેર) સ્થવિર, તે જ્ઞાન, પર્યાય તથા વય, એ ત્રણ
પ્રકારે (તવસ્સી) તપસ્વી તે અઠમ પ્રમુખ તપ
કરનાર હોય તે (ગિલાણ) ગ્લાન, એટલે રોગી
હોય તે. (સેહાણ) શિષ્ય, નવી દીક્ષા લીધેલો
હોય તે. સાહમ્મી, તે સમાન ધર્મવાન હોય તે.
કુલ, તે ચંદ્રાદિક કુલવાન હોય તે ગણ, તે

(२१९)

कोटिक प्रमुख. सघ, ते समुदायरूप होय ते पवी रीते ए दशनी अशन, पान, वस्त्र, पात्र तथा ओषध प्रमुखे करी यथायोग्य सेवा करवी, तेने ग्रीजुं वैय्यावृत्य तप कहे ठे.

(तद्देव के०) तथैव, एटले तेमज चोथुं (स-ज्जाळ के०) स्वाध्याय., एटले स्वाध्याय ए नाम-नुं तप, ते पांच जेदे ठे यथा “वायणां पुत्रणां चैव, तद्वा य परिअट्ठणां, अणुप्पेहां, धम्मकहां, सज्जाळ होइ पचहा ’ (वायणा के०) वाचना, ते पोते जणवुं, शिष्यादिकने जणावुं तथा [वांचवुं (चैव के०) चैव, तेमज (पुत्रणां के०) पुत्रना, ते जे सूत्रार्थमां, सदेह पड्याथी गुर्वादिकने पूठवुं ते. (तद्वाय के०) तथा च, अने वली तेवी रीते-ज (परिअट्ठणा के०) परिचर्त्तना, ते पूर्वे शीखेलो जे अर्थ, तेने फरी संजारवां ते (अणुप्पेहा के०)

ते पूर्वे धारेखा अर्थनुं चितवन करवुं

તે. (ધર્મકહા કે૦) ધર્મકથા, તે ધર્મસંવંધી કથા કહેવી અથવા ધર્મોપદેશ કરવા તે. એ પ્રકારે (સજ્જાઓ હોઈ પચહા કે૦) સ્વાધ્યાયો જન્મતિ પચધા, એટલે સ્વાધ્યાય તપ પાંચ જોડે થાય છે, તે કહ્યું.

પાંચમું (જાણ કે૦) ધ્યાનં, એટલે ધ્યાન, તે મનનું જે એકાગ્રતાએ અવલંબન તે ધ્યાન તપ, તે ચાર જોડે છે.

તેમા પહેલું આર્તધ્યાન, એના વલી ચાર જોડે-ત્રાતા, મિત્ર, સ્વજન, માતા, પિતા, સુહૃદ્, પુત્ર તથા પશુ પ્રમુખ જે પોતાને દ્રષ્ટ એટલે અતિ પ્રિય હોય તેમનું, તથા શાતાવેદનીય, તેડુંનો વિયોગ થયાથી જે ચિતા, શોક અથવા વિલાપ કરવો, તે પહેલું દ્રષ્ટવિયોગ આર્તધ્યાન. મનને અણગમતા જે વિષય, અને તેના આધારજૂત જે રાસજ કોટી પ્રમુખ અશુભનો સંયોગ થયાથી

(૨૨૧)

તેને વિપે દેપે કરા જે વિયોગનું ચિંતવન કર-
વું, તે ધીજું અનિષ્ટસંયોગ આર્તધ્યાન. શરીરને
વિપે કોઈ રોગની उत्पत्ति થયાથી તદ્વિપયક જે
ચિતાદિકનું કરવું, તે ધીજું રોગચિંતા આર્તધ્યાન
અમુક સમય આહ્વાયી હું આ કાર્ય કરીશ, હ
ત્યાદિક જાવિપ્યકાલને વિપે જે શોચના કરવી
તથા દાન, શીલ, તપ પ્રમુલે કરીને પઠી, તેના
ફલની જે ઇચ્છા કરવી, અથવા આ જવને વિપે
મેં ઇવાં ઉમ્મ તપ કરયાં છે, માટે આવતા જવમાં
મને અમુક વસ્તુની પ્રાપ્તિ થજો, ઇવું જે નિયાણું
વાંધવું, તે ઓથુ અમ્મશોચ આર્તધ્યાન કહીલ.

ધીજું “રોડ્ર” ઇ નામનું ધ્યાન, તેના ચાર જ્ઞેદ
ઠે—દેપે કરી પ્રાણીને મારવાની અથવા વંધના-
દિક કરવાની જે ચિંતવના કરવી, તે પહેલું હિ-
સાનુવંધી રોડ્રધ્યાન પેશુન્યાદિક અસત્ય અસ-
દ્ભૂત વચન બોલવાના તથા ઠઢાદિક કરવાના

જે અધ્યવસાય તે વીજું મૃપાનુવંધી રોડ્ધ્યાન. ક્રોધ તથા લોજાદિકને વશ થઈને વીજાનું દ્રવ્ય હરણ કરવાની જે ચિતવના કરવી, તે ત્રીજુ સ્તે-
યાનુવંધી રોડ્ધ્યાન. શબ્દાદિક વિષયનું સાધન-
મૃત જે ધન, તેના રક્ષણ કરવાને અર્થે સર્વે સ્વ-
સવંધીનને વિષે દુષ્ટ ચિતવન કરવું તે, જેમકે
જો આ સર્વ જીવતાં હશે, તો મારું ધન લઈ
લેશે, માટે જો તે મરી જાય, તો સારું થાય, એ-
વી જે દુષ્ટ ચિતવના કરવી, તે ચોથુ સંરક્ષણ-
નુવંધી રોડ્ધ્યાન કહીએ. એ આર્ત અને રોડ્ધ
બેહુ ધ્યાન સંસાર સંવંધી ફલનાં દેનારાં છે.

ત્રીજા ધર્મધ્યાનના ચાર જોડ છે—જ્ઞાન, દર્શન
ચારિત્ર તથા વેરાગ્યજાવનાં કરી વીતરાગનાં
વચન ઉપર જે સદ્દેહના, ઇટલે શ્રદ્ધા ન રાખવી.
આપણી મતિ તુઠ્ઠ છે, પણ કેવલિજાપિત સર્વ
સત્યજ છે, એવી જે ચિતવના કરવી, તે પહેલું

આજ્ઞાત્રિચય ધર્મધ્યાન. રાગ દ્વેષાદિક જે આ-
શ્રવ ઠે, તે ડહલોક પરલોકને વિષે અપાયજૂત,
ઘટલે અનર્થરૂપ ઠે, એવી જે ચિંતવના કરવી,
તે વીજું અપાયત્રિચય ધર્મધ્યાન સુલ્પદુઃખાદિક
નો વિપાક આવી પ્રાપ્ત થયાથી તેનો હર્ષ શોક
ન કરતાં તેને માત્ર પૂર્વકૃત કર્મનું ફલ જાણવું,
તે ત્રીજું વિપાકત્રિચય ધર્મધ્યાન. જિનોક્ત પર
દ્રવ્યનાં લક્ષણ સંસ્થાનાદિકની જે ચિતવના ક-
રવી, તે ચોથું સંસ્થાનત્રિચય ધર્મધ્યાન કહીએ

ચોથા શુદ્ધધ્યાનના ચાર જોડ ઠે—પ્રત્યેક ડ્ર-
વ્યને વિષે ઉત્પાદાદિ પર્યાયના જોડપણાનું ચિંત-
વન કરવું, શબ્દથી શબ્દાંતરે તથા અર્થથી અ-
ર્થાંતરે અને દ્રવ્યથી દ્રવ્યાંતરે સંક્રમણ કરવું,
તથા એક યોગથી વીજા યોગને વિષે ઘટલે મનો-
યોગથી વચનયોગને વિષે, વચનયોગથી કાયયો-
ગને વિષે સંક્રમણ કરવું, इत्यादિક તે પહેલું પ-

अथर्व वितर्क सविचार शुक्लध्यान. ए ध्यान जांगिक श्रुतपाठीने त्रणे योग ठतां थाय ठे. ए प्रथम ज्ञेद.

२ उत्पादादिक एक पर्याये करी निर्वात स्थानरुना दीपकनी पेठे निष्प्रकप चित्तवान् यश्ने पूर्वलाश्री विपरीत ग्हेवुं, ते वीजुं एकत्वपृथक्त्व अविचार शुक्लध्यान. ए ध्यान गमे ते एक योग थातां थाय ठे. ए वे ध्यान यद्यपि पूर्वगत श्रुतावलंबीने होय ठे, तथापि मरुदेव्यादिकने श्रुत विना पण थयां हतां, ए विशेषतां ठे.

३ तेरमा गुणठाणाने अंते मनोयोग तथा वचनयोग रुंध्या पठी काययोग रुंधतां होय, ते त्रीजुं सूक्ष्मक्रिया अनिदृति नामे शुक्लध्यान. आ ध्यान एकला मात्र काययोगेज थाय ठे.

४ ईक्षेशीगुणठाणे गये थके क्रियाविच्छेद यश्ने जे पातुं परुतुं नहीं, ते चोथुं व्युत्थिन्नक्रिया

(૨૨૫)

અપ્રતિપાતિ શુક્લધ્યાન કહીએ એ ધ્યાન યોગના
છત્રાવે થાય છે. ધ્યાનપણું પૂર્વે પ્રયોગ વહે થાય
છે, જેમ દરુ વહે ચક્ર ફેરવીને તે દરુ કાઢી લી-
ધા પઠી પણ પૂર્વના પ્રયોગથી ચક્ર ફરતુંજ રહે
છે, તેમ જાણવું. એ ચાર ધ્યાન કહ્યાં, પણ અ-
ન્યતર તપમાં માત્ર ધર્મધ્યાન અને શુક્લધ્યાન એ
વે ઉપયોગી છે, કેમકે એ વે મોક્ષના કારણ-
નૃત છે.

ઠઠું (ઉત્સર્ગો વિશ્વ કેઠ) ઉત્સર્ગોઽપિ ચ, એ-
ટલે ઉત્સર્ગ તે કાયોત્સર્ગ તપ પણ દ્રવ્યથી તથા
જ્ઞાવથી વે જ્ઞેદ છે. તેમાં દ્રવ્યોત્સર્ગના ચાર જ્ઞેદ
છે, અને જ્ઞાવોત્સર્ગના ત્રણ જ્ઞેદ છે, તેમાં પ્રથમ
દ્રવ્યોત્સર્ગ કહે છે

૧ ગદ્ધનો ત્યાગ કરી જિનકલ્પાદિક જે આ-
દરવો, તે પહેલો ગણોત્સર્ગ, ૨ અણસણાદિક વ્રત
છઠ્ઠને શરીરને જ્ઞે ત્યાગ કરવો, તે વીજો દેહોત્સર્ગ

૩ કલ્પવિશેષે ઉપવિનો જે ત્યાગ કરવો, તે ત્રી-
જો ઉપધ્યુત્સર્ગ, ૪ અધિક અશનાદિક લેવાનો
ત્યાગ કરવો તથા અશુદ્ધ જાત પાણી પટલે અ-
શનાદિક ચારને લેવાનો જે ત્યાગ કરવો, તે
ચોથો અશુદ્ધજત્તપોણ ઉત્સર્ગ એ ચાર પ્રકારે
દ્રવ્યથી ઉત્સર્ગ જાણવો. ઉત્સર્ગ પટલે ત્યાગ ક-
રવો, એ અર્થ સમજવો.

હવે જાવોત્સર્ગના ત્રણ જેદ કહે છે ૧ ક્રો-
ધાદિક ચારનો જે ત્યાગ કરવો, તે પહેલો કપા-
યોત્સર્ગ. ૨ નરકાદિકના જવતું આઠલું બાંધવા-
નાં કારણ, જે મિથ્યાત્વાદિક છે, તેનો જે ત્યાગ,
તે વીજો જવોત્સર્ગ, અર્થાત્ સંસારોત્સર્ગ ૩ ઘં-
ધના હેતુ જે જ્ઞાનાવરણીયાદિક કર્મ જ્ઞાનપ્ર-
ત્યનીકપણાદિક છે, તેનો જે ત્યાગ, તેને ત્રીજો
કર્મોત્સર્ગ કહીએ એ જાવથી ઉત્સર્ગ ત્રણ જેદે
કહ્યો, એથી કર્મની નિર્જરા થાય છે એ રીતે એ
ત્ર પ્રકારે (અજિતરત્ત તવો કે૦) આજ્યતરં તપઃ,

(११७)

एटले आच्यतर तप (होई के०) जवति, एटले
ठे, ए ठ जेदने सम्यक्दृष्टि जीव तप करी
माने. एम ए वार प्रकारनां तपे करी निर्जरा-
तत्त्व कह्यु ॥ ३६ ॥

॥ इति श्री निर्जरातत्त्वविचारः समाप्तः ॥ ७ ॥

पूर्वोक्त बधतत्त्वना वार प्रकारनुं वर्णन करे ठे—

पयइ सहावो वुत्तो, ठिइ कालाव-
हारणं ॥ अणुजागो रसो णेज,
पएसो दलसंचळ ॥ ३७ ॥

गाथा ३७ मीना बूटी शब्दना अर्थ.

पयइ—प्रकृति
सहावो—स्वभाव.
वुत्तो—फह्यो छे,
ठिइ—स्थिति

कालावहारण—कालनु अव-

अणुभागो—अनुभाग.

रसो—रस.

णेओ—जाणवो.

पएसो—प्रदेश.

दळ—दळ.

सचओ—सचय

विस्तारार्थः—अर्हीयां चार प्रकारनो बंध, ते मोदकने दृष्टांते जाणवो. जेम सुंठ प्रमुख पदार्थ नाखीने मोदक करयो होय, ते वायुरोगनु हरण करे ठे, जीरं प्रमुख टाढी वस्तु नाखीने मोदक करयो होय, ते पित्तरोगनु हरण करे ठे, इत्यादिक जे द्रव्यना संयोगे करी मोदक नीपन्यो होय, ते मोदक द्रव्यगुणानुसारे वात, पित्त तथा कफादिक रोगोनं हरण करे ठे, ते तेनो स्वज्ञाव जाणवो. तेम ज्ञानावरणीय कर्मनो ज्ञान अपहारक स्वज्ञाव ठे, सामान्य उपयोगरूप जे दर्शन, तेने नाश करवानो दर्शनावरणीय कर्मनो स्वज्ञाव ठे, अनंत अव्यावाध सुखने टालवानो वेदनीय कर्मनो स्वज्ञाव ठे, सम्यक्त्व तथा चारित्रने टालवानो मोहनीय कर्मनो स्वज्ञाव ठे, अक्षय स्थितिने टालवानो आयुःकर्मनो स्वज्ञाव ठे, शुद्ध अवगाहनाने टालवानो नाम कर्मनो स्वज्ञाव ठे,

(૨૨૯)

આત્માના અગુરુલઘુ ગુણને ટાલવાનો ગોઝ કર્મ-
નો સ્વજાત્ર છે, અને અનંત દાન, અનંત લાજ,
અનંત ભોગ, અનંત ઉપજોગ તથા અનંત વીર્ય,
તેને ટાલવાનો અંતરાય કર્મનો સ્વજાત્ર છે

તેમ ડહાં પ્રથમ (પચડ કેળ) પ્રકૃતિ, એટલે
પ્રકૃતિવંધ, તે કર્મના (સહાવો કેળ) સ્વજાત્ર,
એટલે સ્વજાત્ર (ચુત્તો કેળ) કહેલો છે

૧ જેમ તે મોઢકનુ પદ્મ, માસ, બે માસ, ત્રણ
માસ તથા ચાર માસ સુધી રહેવાનું કાલમાન
હોય, તેને સ્થિતિ કહીએ, તેમ કોડક કર્મ પણ
જઘન્યથી અંતર્મુહૂર્ત સ્થિતિ રહે, અને ઉત્કૃષ્ટ-
તાએ સીત્તેર કોમાકોમી સાગરોપમ પ્રમાણ સ્થિ-
તિ રહે, તે સ્થિતિની વચમાં જે કર્મ જેટલી ર-
હેવાની સ્થિતિએ વાંધ્યું હોય, તે કર્મ તેટલો કા-
લ રહે, તેને (કાલાવહારણ કેળ) કાલાવધારણ,
એટલે કાલને અવધારણ-ફાંસના નિશ્ચય કરવા

રૂપ (વિદ્ય કે) સ્થિતિઃ, એટલે સ્થિતિવંધ
કહેવાય.

૩ તે મોદક કોઈ મીઠો હોય છે, કોઈ કરુવો
હોય છે, અને કોઈ તીવ્રો હોય છે, તેમજ કોઈ
મોદકનો એકઠાણીયો રસ હોય છે, કોઈકનો બે-
ઠાણીયો રસ હોય છે, ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારે
અલ્પ વિશેષત્વ હોય છે, તેમ કોઈ કર્મનો શુદ્ધ
તીવ્ર, મંદ, ત્રિપાક હોય છે, અને કોઈ કર્મનો
અશુદ્ધ, તીવ્ર, મંદ ત્રિપાક હોય છે. જેમ શાતા-
વેદનીયાદિક કર્મમાં કોઈકનો શુદ્ધ રસ અલ્પ
હોય, અને કોઈકનો શુદ્ધ રસ ઘણો હોય, તેને
પ્રીતિ (અણુજાગો રસ) કહેવાય. એટલે
રસ-રસ-

(२३१)

थयो होय, अने कोडक बहुतर दलथी नीपन्यो
होय एवी रीते मोदकनु जे दलपरिमाण तेने
प्रदेश कहीए तेम कोडक कर्मपुद्गलनां दल योर्मा
होय ठे, कोडनां वधारे होय ठे, तेनुं परिमाण
ते (दलमघर्त के०) दलसंचय., एटले दलसंच-
यरूप चोथो (पणसो के०) प्रदेश., एटले प्रदेश-
बंध जाणवो ए रीते कर्मवध चार जेदे कळो.
तेमां पण कर्मवधना मुख्य चार हेतु ठे, १ अ-
ज्ञान, २ अव्रत, ३ कपाय अने ४ योग, ए चार-
माथी पण प्रकृति अने प्रदेशवधनुं कारण योग
ठे, स्थितिवंध अने अनुज्ञावधनुं कारण क-
पाय, अज्ञान अने अव्रत छे ॥ ३७ ॥

हवे आठे कर्मोनो स्वज्ञाव द्रष्टांते करी देखाडे छे
परुपनिहारसिमव्य,—दमचित्तकुलाल-
जंमगारीणं ॥ जह एणसिं जावा,
। . . . . एण तह जावा ॥ ३८ ॥

गाथा ३७ मीना वूटा शब्दना अर्थ.

पट-पाटो	जह-जेम
पटिहार-प्रतिहार, पोळीओ.	एएसि-ए (वस्तुओ).
असि-खड्ग, तरवार.	भावा-स्वभाव
मद्य-मदिरा	कम्माणवि-कर्मनो पण
इह-इह	जाण-समज
चित्त-चितारो	तह-तेमज
कुळाल-कुमार.	भावा-स्वभावा.
भङ्गारीण-भटारी.	

विस्तारार्थ.- (परुपनिहारसिमज्झइरुचित्तकु-
 लाखजंमगारीणं के०) पटप्रतिहारासिमद्यइरु-
 चित्रककुलाखजंमगारीणां, एटले पाटो १, प्रति-
 हार २, खड्ग ३, मदिरा ४, इरु ५, चितारो ६,
 कुंजार ७ अने भंकारी ८, (एएसि के०) एतेपां,
 एटले वस्तुजना (जह के०) यथा, एटले जे प्र-
 माणे (जावा के०) जावा., एटले जावो ठे. (तह
 के०) तथा, ते प्रमाणे (कम्माणवि के०) कर्मणा-

(१३३)

मपि, एटले आठ कर्मोंना जावोने (जाण के०)
जानीहि, एटले (गुरु कहे ठे के, हे शिष्य !)
तुं जाण—समज ते विस्तारथी कहे ठे—
पहेलु ज्ञानावरणीय कर्म, तेनो स्वभाव आंख-
ना पाटा समान ठे तेना पांच जेद ठे तेमा १
जेना उदयथी ओत्पातिकी, वेनयिकी, कर्मणि-
की, पारिणामिकी ए चार प्रकारनी बुद्धि न
उपजे, ते प्रथम मतिज्ञानावरणीय कर्म १ जेना
उदयथी जणवुं, गणवुं न आवडे, अथवा वाचवा
तथा सांनखवा उपर रुचि उत्पन्न न थाय, ते
वीजु श्रुतज्ञानावरणीय कर्म ३ जेना उदयथी
अवधिज्ञान न उपजे, ते त्रीजु अवधिज्ञानावर-
णीय कर्म ४ जेना उदयथी मन पर्यवज्ञान न
उपजे, ते चोथुं मन पर्यवज्ञानावरणीय कर्म ते-
मज ५ जेना उदयथी केवलज्ञान न
न , ीय कर्म कह्ये

નાવરણીય કર્મ તે જીવના અનંત જ્ઞાનગુણને રોકે છે.

ઘીજું દર્શનાવરણીય કર્મ, તે પોલીયા (ઠમી-દાર) સમાન છે. જેમ કોઈ એક જીવ રાજાનું દર્શન કરવા વાંટે, પણ પોલીયો દર્શન કરવા ન આપે, તેમ જીવનો સામાન્યપણે સર્વ વસ્તુ દેખવાનો સ્વજાવ છે, પણ દર્શનાવરણીય કર્મના ઉદયથી ન દેખે, તે દર્શનાવરણીય કર્મ ચાર પ્રકારે છે ૧ ચક્ષુર્દર્શનાવરણીય, ૨ અચક્ષુર્દર્શનાવરણીય, ૩ અવધિદર્શનાવરણીય, અને ૪ કેવલ-દર્શનાવરણીય તથા ૫ કર્મના ઉદયથી ૧ નિદ્રા, ૨ નિદ્રાનિદ્રા, ૩ પ્રચલા, ૪ પ્રચલાપ્રચલા, અને ૫ શ્રીણ્છી, ૬ પાંચ પ્રકારની નિદ્રા પણ હોય. ૬ સર્વ મલી નવ પ્રકારનાં દર્શનાવરણીય કર્મ જીવનો અનંત દર્શનગુણ રોક્યો છે

(૨૩૫)

ત્રીજુ વેદનીય કર્મ, તે મધુલિસ તીક્ષ્ણ સ્વદ્ધ-
ની ધારાનું જે ચોટવું, તે સમાન છે જેમ તે લ્વ-
ઙ્ગધારાને ચાટતાં તો મીઠાશ ડપજે, પણ જે વારે
જીજ કપાય, તે વારે અશાતા થાય. એમ શાતા-
વેદનીયનો વિપાક મધ ચાટવા સરખો છે, અને
અશાતાવેદનીયનો વિપાક સ્વદ્ધધારા ચાટવા સ-
રખો છે સત્સારમાં શાતા તે અશાનાળ મિશ્રિત
જાણવી એ વે પ્રકારનાં વેદનીય કર્મનો સ્વજાત્ર
જીવના અવ્યાયાધ ગુણને રોકવાનો છે

ચોથુ મોહનીય કર્મ, તે મદિરાની ઠાક સમાન
છે જેમ મદિરા પીધે થકે જીવ વિકલ્પ થાય છે,
હિત અહિત કાંઈ જાણતો નથી, તેમ મોહનીય-
નો હૃદયથી પણ જીવ પરવશ થઈ જાય, ધર્મા-
ધર્મને ન જાણે. એ કર્મનો જીવના સમ્યક્ત્વદર્શન-
ગુણ તથા અનંતચારિત્રગુણ રોકવાનો સ્વજાત્ર છે.

(૨૩૬)

પાંચમું આયુઃ કર્મ, તે હ્રુ સમાન છે. જેમ હ્રુમાં પડેલો પ્રાણી નીકલવા ધાંટે, પણ રાજાના હુકમ વિના નીકલી ન શકે, તેમ એ આયુઃ કર્મ પણ યદ્યપિ સુખદુઃખ કાંઈ પણ પોતે ઉપ જાવતું નથી, તથાપિ ચાર ગતિને વિષે સુખદુઃખ નુ આધારજૂત જે શરીર, તેમાંહે હ્રુની પેરે જીવને રાખે છે જેમ અશુન નરકાદિકની ગતિનું આગ્રહું જોગવતો ઠતો જીવ ત્યાંથી નીકલવા ધાંટે, પણ આયુ પૂર્ણ કીધા વિના નીકલી ન શકે એ કર્મનો જીવના અવિનાશી ગુણ રોકવાનો સ્વજાત છે

ઠહુ નામ કર્મ, તે ચિતારા સમાન છે, જેન નિપુણ ચિત્રકાર સારાં તથા નરસાં, કાલા ધોલા રંગનાં, નાનાં મોટાં અનેક પ્રકારના રૂપ આલેખે, તેમ એ કર્મના ઉદયથી જીવ પણ ચિત્રરૂપ સંસારમાં દેવ તથા મનુષ્યાદિકનાં રુપ રૂપ

અનેક પ્રકારનાં કરે, અને નરક તથા એકેન્દ્રિ-
યાદિકનાં માઠાં રૂપ પણ અનેક પ્રકારનાં કરે. એ
કર્મનો જીવના અરૂપા ગુણ રોકવાનો સ્વજાવ છે.

સાતમું ગોત્ર કર્મ, તે કુંજાર સમાન છે. જેમ
કુંજાર ઘૃતાદિકનો ઘડો ઘડે, તે પૂજનીય કહે-
વાય, અને મઘાદિકનો ઘટ ઘનાવે, તે નિંદનીય
કહેવાય, તેમ જીવ પણ એ કર્મના હૃદયથી ઉચ્ચ
ગોત્રે ઉપજે, તો પૂજનીય થાય અને તે નાચ
ગોત્રે ઉપજે, તો નિંદનીય થાય. એ કર્મનો જીવ-
ના અગુરુલઘુ ગુણ રોકવાનો સ્વજાવ છે.

આઠમું અંતરાય કર્મ, તે જંઘારી સમાન છે.
જેમ રાજા દાન દેવરાવે, પણ જંઘારી વિપરીત
થકો ન આપે, તેમ એ કર્મના હૃદયથી જીવ દા-
નાદિક કરી શકે નહીં. એ કર્મનો અનંત દાન,
અનંત લાજ, અનંત જોગ, અનંત ઉપભોગ અને
અનંત વીર્ય, ઈવી અનંત શક્તિના ગુણને રોકવા-
નો સ્વજાવ છે. જેમ એ આઠ પદ્ધતિ વસ્તુનો

(३३७)

स्वज्ञाव ठे, तेम आठ कर्मनो पण तेमज स्वज्ञा-
व ठे. ए आठ कर्मप्रकृतिनो स्वज्ञाव कह्यो. ३७

ए आठे कर्मनी प्रत्येके उत्तरप्रकृतिनी
संख्या कहे छे.

इह नाणदंसणावर,—एवेयमोहाउ-
नामगोआणि ॥ विग्धं च पणनवड-
अ,—छवीसचउतिसयडपणविहं ॥३९॥

गाथा ३९मीना ठुटा शब्दना अर्थ.

इह—अहींयो

नाण—ज्ञानावरणीय

दसणावरण—दर्शनावरणीय

वेय—वेदनीय

मोह—मोहनीय

आउ—आयु

नाम—नाम.

गोआणि—गोत्र.

विग्ध—अतराय.

च—अने.

पण—पांच.

नव—नव

दु—दो

अठ्ठवीस—अठ्ठावीस.

चड—चार.

तिसय—एकसो अण.

दु—दो.

पच—पांच

विह—मकारे, भेदे.

(१३९)

विस्तारार्थः—(इह के०) आ शास्त्रने विपे
 (नाणदसणावरण के०) ज्ञानदर्शनावरणे, एटले
 ज्ञानावरणीय अने दर्शनावरणाय, (वेय के०)
 वेदः, एटले वेदनीय, (मोह के०) मोहः, एटले
 मोहनीय, (आयु के०) आयुः, एटले आयु, (नाम
 के०) नाम, एटले नाम, (गोत्राणि के०) गोत्रा-
 णि एटले गोत्र, पूर्वोक्त ठ पदोनो व्याकरणनी
 रीतिए छंछ समास करतां एक पद थाय. तथा
 ज्ञान अने दर्शन ए वे पदोनो छंछ समास क-
 र्या पठी आवरणे पदनी साथे पछी तत्पुरुष स
 मास करतां एक पद थाय. (विघ्न के०) विघ्नः,
 एटले विघ्न ते अंतराय ए आठ कर्मनां नाम
 कएओ ए आठ कर्मनी (च के०) चली उत्तरप्रकृ-
 ति अनुक्रमे कहे ठे, तेमां ज्ञानावरणीय कर्मनी
 (पण के०) पच, एटले पाच प्रकृति, दर्शनावर-
 णीय कर्मनी (नव के०) नव, एटले नव प्रकृति
 वेदनीय कर्मनी (दु के०) दु, एटले वे प्रकृति,

मोहनीय कर्मनी (अष्टवीस के०) अष्टाविंशति,
 एटले अष्टावीश प्रकृति, आयु कर्मनी (चउ
 के०) चतस्र, एटले चार प्रकृति, नाम कर्मनी
 (तिसय के०) त्रिशतं, एटले एकसो घण प्रकृति,
 गोत्र कर्मनी (दु के०) द्वे, एटले वे प्रकृति, अं-
 तराय कर्मनी (पण के०) पञ्च, एटले पांच प्रकृ-
 ति, अहीं पण सख्यावाचक आठ पढोना छठ
 समास करी प्रकार अर्थमां वा शब्दनी साथे
 अव्ययीभाव समास करवाथी एक पद थाय ठे.
 (विह के०) विधं, एटले ए प्रकारे करीने, आठ
 कर्मनां नाम अने तेनी उत्तरप्रकृति एकसो
 अठावन संख्याए जाणवी ए प्रथम प्रकृतिबंध
 कह्यो ॥ ३९ ॥

हवे आठे कर्मोनी उत्कृष्ट स्थितिवंध कहे ठे.

नाणे अ दंमणावरणे, वेअणिए चेव
 अंतराए अ ॥ तीसं कोमाकोमी, अ-
 यराणं ठिइ अ उक्कोसा ॥ ४० ॥

(२४१)

सत्तरि कोडाकोडी, मोहणि ए वीस
नामगोएसु ॥ तित्तीसं अयराइं,
आउठिइवध उक्कोसा ॥ ४१ ॥

गाथा ४० मीना वूटा शब्दना अर्थ.

नाणे-दानावरणीय

अ-अने.

दसणावरणे-दर्शनावरणीय

वेअणि ए-वेदनीय.

वेव-निश्चे

अतराए-अतराय.

अ-अने

तीस-त्रीश

कोडाकोडी-कोडाकोडी

अयराण-सागरोपमनी

ठिइ-स्थिति.

अ-अने.

उक्कोसा-उत्कृष्टी.

गाथा ४१ मीना वूटा शब्दना अर्थ.

सत्तरि-सीत्तर

कोडाकोडी-कोडाकोडी

मोहणि ए-मोहनीय.

वीस-वीश

नाम-नाम

गोएसु-गोत्रने विषे

तित्तीस-तेजेश

अयराइ-सागरोपमनी.

आउ-आयु.

ठिइ-स्थिति

वध-उध.

उक्कोसा-उत्कृष्टो.

विस्तारार्थः—(नाणे के०) ज्ञाने, एटले ज्ञाना
 वरणीय, (अ के०) च, एटले अने (दंसणावरणे
 के०) दर्शनावरणे, एटले दर्शनावरणीय, (विश्व-
 णिण के०) वेदनीये, एटले वेदनीय (चैव के०)
 चैव, एटले निश्चे (अंतराण के०) अंतराये एटले
 अंतराय, ए चारे कर्ममां (अयराण तीसं कोमा-
 कोमी के०) अतराणां त्रयस्त्रिंशत्कोटिकोव्यः, ए-
 टले त्रींश कोमाकोमी, सागरोपम (विद् के०)
 स्थितिः, एटले स्थिति (उक्कोसा के०) उत्कृष्टा,
 एटले उत्कृष्टी जाणवी अने (सत्तरि कोमाकोमी
 के०) सप्ततिः कोटिकोव्यः, एटले सीत्तेर कोमा-
 कोमी सागरोपम (मोहणिण के०) मोहनीये, ए-
 टले मोहनीय कर्मने विपे स्थिति जाणवी. तथा
 बीस नामगोणसु के०) त्रिंशतिर्नामगोत्रयोः, ए-
 टले त्रींश कोमाकोमी सागरोपम नामकर्म अने
 गोत्रकर्मने विपे स्थिति जाणवी तथा (तित्तीस

(१४३)

अयराडं के०) त्रयस्त्रिंशदक्षरा , एटले तेत्रीश सा-
गरोपमनी (आठह्निडबंध के०) आयु.स्थितिबंध.
एटले आयुः कर्मनी स्थितिनो बंध (उकोसा के०)
उत्कृष्ट , एटले उत्कृष्टो जाणवो ॥ ४० ॥ ४१ ॥

हवे आठे कर्मोनो जघन्य स्थितिबंध कहे ठे-

वारसमुहुत्त जहन्ना, वेयणिए अठ
नामगोएसु ॥ सेसाणंतमुहुत्तं, एयं
बंधठिईमाण ॥ ४२ ॥

गाथा ४२ मीना वूटा शब्दना अर्थ.

वारस-वार
मुहुत्त-मुहुत्त
जहन्ना-जघन्य
वेयणिए-वेदनीयने विषे
अठ-आठ
नाम-नाम कर्म
गोएसु-गोत्र कर्मने विषे

सेसाण-शेष, बाकी रहेलामा
अतमुहुत्त-अतर्मुहुत्त.
एय-ए.
बंध-बंध
ठिई-स्थिति.
माण-मान, प्रमाण.

विस्तारार्थः—(वारसमुद्भूत के०) छादश मुहूर्त एटले चार मुहूर्तनी (जहन्ना के०) जघन्या, एटले जघन्य स्थिति (वेयणिए के०) वेदनीये, वेदनीय कर्मने विपे जाणवी अने (अष्ट के०) अष्ट एटले आठ मुहूर्तनी (नामगोएसु के०) नाम गोत्रयोः, एटले नाम कर्म अने गोत्र कर्मने विपे जघन्य स्थिति जाणवी. (सेसाण के०) शेषाणां, एटले शेष वाकी रक्षां जे झानावरणीय, दर्शनावरणीय, मोहनीय आर्यु अने अंतराय ए पांचे कर्मनी (अंतमुद्भूत के०) अंतमुहूर्त, एटले अंतमुहूर्तनी जघन्य स्थिति जाणवी अर्हीयां जघन्य शब्द सर्वत्र जोरुवो. (एय के०) एतद्, एटले ए (वधविर्हमाणं के०) स्थितिवंधमानं, एटले कर्मना वधनी स्थितिनुं मान, एटले प्रमाण सद्धेपथी कह्यु, अने विस्तार रुचिवंत जीवे पंचम कर्मग्रंथादिकोथकी सविस्तरपणे जोइ

(१४५)

लेवुं ॥ ४२ ॥ इति द्वितीय स्थितिवधस्वरूप
समाप्तम् ॥

■ मूलकर्मनी स्थिति अने अवाधा

कर्म	उ० स्थि०	ज स्थि,	उ० भवा	ज भ
ज्ञानाय०	३० को को	१ अतर्मु०	३००० वर्ष	अतर्मु०
	सा०			

दर्शना०	"	"	"	"
वेदनीय	"	१२ मुहूर्त्त	"	"
मोह०	७० को को	१ अतर्मु०	७००० वर्ष	"
	सा०			

आयु	३३ सा०	अतर्मु	साधिव पूर्ण होइ	
			वर्षनो ग्रीनो भाग	"
नाम	२० को, को	८ मुहूर्त्त	२००० वर्ष	"
	सा०			

गोत्र	"	"	"	"
अतराय	३० को को	१ अतर्मु	३००० वर्ष	"

इवे त्रीजु रसबंधनुं स्वरूप सक्षेपथी कहीए
छीए त्यां रागादिके अस्त जीव अजन्म जीवनी

રાશિથી અનંત ગુણા અને સિદ્ધના જીવોની રા-
 શિને અનંતમે જાગે એટલે પરમાણુ નિષ્પન્ન ક-
 મસ્કંધ સમય સમય પ્રત્યે ગ્રહણ કરે છે. તે દ-
 લીયાંને વિષે પરમાણુ દીઠ કપાયના વશથી
 સર્વ જીવની રાશિથી અનંત ગુણા રસ વિજાગના
 પરિવેદ હોય. તે રસ તીવ્ર, તીવ્રતર, તીવ્રતમ
 તથા મંદ, મંદતર, મંદતમાદિક અનેક પ્રકારે
 હોય તેમાં અશુભ વ્યાપી પાપપ્રકૃતિનો તીવ્ર
 રસ સંક્લેશ પરિણામે કરી વંધાય, અને શુભ વેં-
 તાલીશ પુણ્યપ્રકૃતિનો તીવ્ર રસ વિશુદ્ધિ કરી
 વંધાય, તથા મંદ રસનો તેથી વિપરીત હોય
 તે આવી રીતે-શુભ પ્રકૃતિનો મંદ રસ સંક્લેશ
 પરિણામે કરી વંધાય, અને અશુભ પ્રકૃતિનો
 મંદ રસ વિશુદ્ધિ કરી વંધાય.

હવે પ્રકૃતિના એકઠાણીયા પ્રમુખ રસ જેણે
 કરી વંધાય, તે કહે છે-અશુભ પ્રકૃતિનો ચોઠા-

णीयो रस अनतानुबंधी या कपाये करी बंधाय,
 त्रिठाणीयो रस अप्रत्याग्यानी या कपाये करी
 बंधाय, वेठाणीयो रस प्रत्याग्यानी या कपाये करी
 बंधाय, अने एकठाणीयो रस संज्वलन कपाये
 करी बंधाय, तथा शुद्ध प्रकृतिनो रस तेथकी
 विपरीतपणे जाणवो ते आवी रीते-शुद्ध
 प्रकृतिनो चोठाणीयो रस संज्वलन कपाये करी
 बंधाय, तथा त्रिठाणीयो रस प्रत्याग्यानावरण
 अने अप्रत्याग्यानावरण कपाये करी बंधाय, वे-
 ठाणीयो रस अनतानुबंधीया कपाये करी
 बंधाय, अने एकठाणीयो रस तो शुद्ध
 प्रकृतिनो ठेज नही, अंतरायनी पाच प्रकृति देश
 घाती ठे, तथा एक केवलज्ञानावरण विना घा-
 कीनी चार प्रकृति ज्ञानावरणीयनी तथा एक
 केवलदर्शनावरण विना त्रण प्रकृति दर्शनावर-
 णीयनी तथा संज्वलन कपायनी चार प्रकृति,

(७४८)

एवं सोल थइ, अने सत्तगमो पुरुष वेद. ए स
त्तर प्रकृतिनो एकठाणीयो, वेठाणीयो, त्रिठा
णीयो अने चौठाणीयो रस पण बंधाय, अने शे
सर्व शुज अशुज प्रकृतिनो वेठाणीयो, त्रिठाणी
यो तथा चौठाणीयो रस बंधाय, पण एकठाणी
यो रस न बंधाय.

हवे शुजाशुज रसनुं स्वरूप कह्ने ठे. अशुज
पापप्रकृतिनो रस निबना रसनी परे कटुक जा
णवो, अने शुज पुण्यप्रकृतिनो रस शैलमीन
रसनी परे मिष्ट जाणवो. जेम निबनो रस अण
कट्यो ते एकठाणीयो कटुक कह्नीए, तथा अमि
उपर थर्ड कट्यो, अने थर्ड राख्यो, ते वेठा
णीयो कटुकतर कह्नीए, तथा ते रसना त्रण
जाग करी वे जाग अमि उपर अवटावीए, अने
एक जाग रहे, ते चौठाणीयो अत्यंत कटुकतम
कह्नीए. गज रीते शुज प्रकृतिने विषे शैलमीन

(૭૪૯)

મધુર રસ પણ જાણી લેતો હતો રસવંધસ્વરૂપં
તૃતીયં સમાસમ્ ॥

હવે ચોથા પ્રદેશવંધનું સ્વરૂપ કહે છે જોર
ને વિષે ૧ શ્વેદારિક, ૨ વૈક્રિય, ૩ આહારક,
૪ તૈજસ, ૫ જાપા, ૬ શ્વાસોર્દ્ધાસ, ૭ મન અને
૮ કાર્મણ, ૯ આઠ જાતિની કર્મવર્ગણા છે. તે
એકેકી વર્ગણા જીવને ગ્રહણ યોગ્ય તથા અગ્ર-
હણ યોગ્ય એવી બે બે પ્રકારે છે તેમાં પ્રથમ બે
પ્રદેશથી માંનીને અજવ્યથી અનંતગુણાધિક પ્ર-
દેશ લગે શ્વેદારિક વર્ગણા, તે થોડા પ્રદેશ અને
સ્થૂલ માટે જીવને અગ્રહણ યોગ્ય વર્ગણા જા-
ણવી તે ચાર પઠી વીજી શ્વેદારિક ગ્રહણ યોગ્ય
તે પણ અનંતી વર્ગણા જાણવી. તે ચાર પઠી ઘ-
ણા પ્રદેશ અને સૂક્ષ્મ પરિણામ, માટે શ્વેદારિક-
કને અગ્રહણ યોગ્ય તથા વૈક્રિયની અપેક્ષા
થોડા પ્રદેશ અને સ્થૂલ પરિણામ, માટે વૈક્રિયને

(૨૫૦)

પણ અગ્રહણ યોગ્ય એમ વેગને ગ્રહણ કરવાને અ-
યોગ્ય, તે પણ અજવ્યથી અનંતગુણાદિક વર્ગણા
જાણવી. તે વાર પત્રી વેક્રિયને ગ્રહણ યોગ્ય વ
ર્ગણા જાણવી. એમ સર્વે આઠ જાતિની વર્ગણાને
વિષે ગ્રહણ યોગ્ય અને અગ્રહણ યોગ્ય વર્ગણા
જાણવી

સમાન પ્રાદેશિક સ્કંધ અનંતાં મક્ષે, ને વારે
એક વર્ગણા થાય તેવી સર્વ જાતિની સમય સ-
મયને વિષે જીવ અનંતી વર્ગણા લીધે છે એ આઠે
વર્ગણામાંહેલી ઊપલી ઊપલી વર્ગણા અનુક્રમે
એક વીજાથી સૂદમ સૂદમ જાણવી અને અનંતે
અનંતે પ્રદેશે અધિક જાણવી તેની ક્ષેત્રાવગાહના
અદ્વપ અદ્વપ જાણવી. સર્વને અવગાહના અંગુ-
લનો અસંસ્થાતમો જાગ હોય, પણ પહેલીથી
વીજી વર્ગણાને અસંસ્થાતમો જાગ લેતો જાણવો.

(૨૫૧)

• એ આઠમાંદેલી પ્રથમની ચાર વર્ગના આઠ
 ફરસ યુક્ત હોય, દૃષ્ટિએ ગોચર આવે, અને આ
 ગલી ચાર દૃષ્ટિ અગોચર સૂક્ષ્મ પરિણામ, માટે
 તેને ઠેલ્લા ૧ શીત, ૨ ગુણ, ૩ રૂક્ષ, ૪ લિગ્ધ
 એ ચાર ફરસ હોય વંધ વે પ્રકારેઠે તેમાં આત્મા
 ના પ્રદેશ સાથે કર્મપુઞ્જનુ માંહોમાંદે જે ક્ષીર-
 નીરની પેઠે મલબું, તે દ્રવ્યવંધ, અને જે આત્મા-
 નાં શુદ્ધોશુદ્ધ પરિણામે કરી અષ્ટ પ્રકારે કર્મ
 વધાય, તે જાત્રવંધ જાણવો इत्यादિક પ્રદેશવધ-
 નો અધિકાર અલ્પ માત્ર લરયો વિસ્તારે પાચ-
 મા કર્મઘય મધ્યે પ્રદેશવધાવિકારે જોવું ॥

॥ इति वधतत्त्वविचार. समाप्त. ॥ ૮ ॥

॥ હવે નવમા મોક્ષતત્ત્વને કહેતા થકા પ્ર-
 થમ મોક્ષતત્ત્વના નવ ખેદ કહે ઠે—

(२५२)

संतपयपरूवणया, द्रव्यपमाणं च खित्त
फुसणा य ॥ कालो अ अंतर जाग,
भावे अप्पावहु चव ॥ ४३ ॥

गाथा ४३ मीना ब्रुटा शब्दना अर्थ.

संतपय-उता पदनी

परूवणया-प्ररूपणाद्वार

द्रव्यपमाण-द्रव्यपमाणद्वार

खित्त-क्षेत्रद्वार

फुसणा-स्पर्शनाद्वार

य-अने

कालो-कालद्वार.

य-अने,

अतर-अंतरद्वार.

भाग-भागद्वार.

भावे-भावद्वार.

अप्पावहु-अल्पगुह्यत्वद्वार

चव-निधे.

विस्तारार्थ.-मोक्षने विषे उता पदनी प्ररू-
पणा ते गति प्रमुख मार्गणाद्वारने विषे सिद्धनी
सत्तानुं निरूपण करवुं, एटले चौद मार्गणामां
सिद्धपद कइ मार्गणाए ठे ? एवी प्ररूपणा कर-
वी, ते पहेछु (संतपयपरूवणया के०) सत्पद-

(१५३)

प्ररूपणता, एटले ठता पदनी प्ररूपणानुं छार. सिद्धनां जीवद्रव्यनुं प्रमाण करवुं, एटले सिद्धनां जीवद्रव्य केटलां ठे ? ते विचारवुं, ए वीजु (द्वयप्रमाणं के०) द्रव्यप्रमाण, एटले द्रव्यप्रमाण-छार (च के०) वली सिद्धने अवगाहना क्षेत्र केटलुं ठे ? ते विचारवुं, ए त्रीजुं (खित्त के०) क्षेत्र, एटले क्षेत्रछार केटला आकाशप्रदेशने सिद्धना जीव फरसे ? एम जे विचारवुं, ते चोथुं (फुसणा के०) स्पर्शना, एटले स्पर्शनाछार. अही जे क्षेत्र अवगाहीने रहे, ते अवगाहना, अने त्यां अवगाही रहेतां जेटलुं क्षेत्र फरसे, ते स्पर्शना जाणवी जेम परमाणुने एक प्रदेश अवगाहना-रूप क्षेत्रने सात प्रदेशनी स्पर्शना होय (य के०) च, अने काल आश्रयी सिद्धने सादि अनंत रूप कहेवुं, ते पांचमुं (काशो के०) कालः, एटले कालनुं छार (अ के०) च, तथा सिद्धना जीवने

(१५४)

त्रिपे जे आंतरं कहेवुं, ते ठहुं (अंतर के०) अंतरं, एटले अंतरद्वार. ते सिद्धना जीव संसारी जीवोने कंटलामे जागे ठे ? एम जे विचारवुं, ते सातमुं (जाग के०) जाग, एटले जागद्वार. जाव ते द्वायिकादिक पांच जाव ठे, तेमां सिद्धना जीव कया जावे ठे ? एम जे विचारवुं ते आठ-मु (जावे के०) जाव, एटले जावद्वार अही जगतना दरेक पदार्थ ए जावमांथी कोइपण एकादि जावमां अंतर्गत होय ठे तेमां मोहनीय कर्मना उपशमथी उत्पन्न थयो जे जाव, ते औपशमिक जाव, (उशधम समकित थने उपशम चारित्र, एम वे प्रकारनो आ जाव मात्र सकर्मक जीवनेज होय.) तथा कर्मना द्वयोपशमथी थयेलो जे जाव, ते द्वयोपशमिक जाव, (दान-त्वोग-जोग-उपजोग-वीर्य द्वयोपशम-सम्बन्ध-देश

(૨૫૫)

વિરતિ-સર્વવિરતિ-મતિજ્ઞાન-શ્રુતજ્ઞાન-અવવિ
મન પર્યવ-ચક્ષુર્દર્શન-અચક્ષુર્દર્શન, અવવિદર્શન-
મતિઅજ્ઞાન-શ્રુતઅજ્ઞાન-વિભગજ્ઞાન એમ અઢાર
જેદે આ જાવ સકર્મક જીવને હોય) તથા ક-
ર્મના ક્ષયથી થયેલો જે જાવ, તે ક્ષાયિકજાવ,
(વેવલજ્ઞાન કેવલદર્શન ૫ દાનોદિ લઘ્વિ યથા
રયાત ચારિત્ર ને ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ એમ નવ
પ્રકારનો આ જાવ જીવનેજ હોય) તથા
કર્મના ઉદયથી થયેલો જે જાવ, તે ઔદયિક-
જાવ, (અજ્ઞાન અસિદ્ધત્વ અવિરતિ ૬ લેખ્યા
૪ કપાય ૪ ગતિ ૩ વેદ અને મિથ્યાત્વ, એમ
૨૧ પ્રકારનો આ જાવ સકર્મક જીવને હોય)
તથા જીવ અને અજીવને અનાદિ સ્વજાવપરિ-
ણમનરૂપ જે જાવ, તે પારિણામિક જાવ, (જીવને
જવ્યત્વ અજવ્યત્વ અને જીવત્વ એમ ત્રણ પ્રકાર

(१५६)

अने जीव अजीवने पोतपोताना स्वभावरूप
अनेक प्रकार ठे) ए प्रमाणे पांच जीवतुं स्वरूप
कह्यु अद्वयवहुत्व जे सिद्धने कहेवुं, एटले पदर
जेदे सिद्ध ठे, तेसांहेला कया सिद्धना जेदना
जीव थोला अने कया सिद्धना जेदना जीव धणा ?
एस जे विचारवुं, ते नवमुं (अप्पावहू के०) अ-
द्वयवहुत्वं, एटले अद्वयवहुत्व नामे छार. (चैव
के०) चैव, एटले निश्चे ए नव छार मोक्षतत्त्व
नां विचारवां ॥ ४३ ॥

हवे अनुक्रमे नव जेदोना अर्थ कहेता थका
प्रथम सत्पदप्ररूपणाछार कहे ठे—

संतं सुखपयत्ता, विजंतं खकुसुमध
न असंतं ॥ मुस्कति पयं तस उ,
परूवणा मग्गणाईहिं ॥ ४४ ॥

(૨૫૭)

ગાથા ૪૪ મીના તૂટી શબ્દના અર્થ

સત-છતુ છે	મુગ્ધવત્તિ-મોષાદિતિ.
મુદ્ધપયતા-શુદ્ધપદપણુ	પય-પદ
વિજ્ઞત-વિગ્રમાન	તસ-તેની
લલુપ્તમધ્વ-આકાશના ફુલની	ત-ચલી.
ન-ન ગો	(પરે) પરુવણા-પરુવણા
અસત-અજ્ઞત	મગ્ગનાર્થિ-મ ગંગાએ કરી

વિસ્તારાર્થ:-મોદ્ધપદ તે (સંતં કે) સત, એટલે ઠતું છે, (મુદ્ધપયતા કે) શુદ્ધપદત્વાત, એટલે શુદ્ધ પદપણાર્થી એટલે એક પદપણાર્થી ઠતું છે, કેમકે જગતમાં જેટલા એકપદવાંચી ઘટપટાદિક પદોર્થ છે, તે સર્વે અવશ્ય ઠતા છે, અને જે જે વે વે પદના પદાર્થ છે, તે તે પદાર્થ ઠતપણ છે, ને અઠતા પણ છે ત્યાં દ્રષ્ટાંત કહે છે જેમ અશ્વશૃંગ, વંધ્યાપુત્ર, એ વે પદનાં નામ છે તે અઠતાં છે, તેમજ ગોશૃંગ, મહિષશૃંગ, રાજપુત્ર એ વે પદોનાં નામ છે. તે ઠતાં પણ છે. માટે

(२५७)

मोक्षपद ते (विज्ञांत के०) विद्यमान, एटखे वि-
द्यमान ठे, पण (खकुसुमव के०) खकुसुमत, ए-
टखे आकाशना फुलनी परे (न असंतं के०) न
असत्, एटखे अवतुं नथी, एटखे अविद्यमान
नथी. (मुक्कत्ति पय के०) मोक्ष इति पदं, ते मो-
क्षपद ठे. (तस्यत्तु के०) तस्य तु एटखे तेनी
(परुवणा के०) प्ररूपणा, एटखे प्ररूपणा ते
(मार्गणाईहि के०) मार्गणाजि, एटखे गत्यादिक
१४ मार्गणाछारे करी करवी.

त्यां नव छारमांहेखा प्रथम सत्पदप्ररूपणा-
छारने मार्गणाछारे प्ररूपतां प्रथम मूल चोद
मार्गणा ठे, तेनी उत्तर वासठ मार्गणा थाय
ठे, तेना नाम कहे ठे. जेणे करी सर्व जीव-
ज्वयने मार्गीए एटखे विवारीए, तेने मार्गणा

(१५९)

गइ इंद्रीएअ काए जोए वेए कसाय
नाणे य ॥ संजम दंसण खेसा, जव
सम्मे सन्नि आहारे ॥ ४५ ॥

गाथा ४५ मीना वूटा शब्दना अर्थ.

गइ-गति.
इंद्रीए-इंद्रिय.
अ-अने.
काए-काय.
जोए-योग.
वेए-वेद.
कसाय-कषाय.
नाणे-ज्ञान.

य-अने.
संजम-सपम.
दंसण-दर्शन.
खेसा-खेदया.
भव-भग्न
सम्मे-सम्यक्त्व.
सन्नि-संज्ञी.
आहारे-आहार.

विस्तारार्थः—मनुष्य, देवता, नारकी अने
तिर्यंच ए रीते प्रथम (गइ के०) गतिः, एटले
गतिमार्गणा चार प्रकारे ठे. एकेंद्रिय, वेन्द्रिय,
तेंद्रिय, चोर्दिन्द्रिय अने पंचेंद्रिय, ए रीते बीजी

(હંદીએ કે૦) ઇન્દ્રિયં, એટલે ઇન્દ્રિયમાર્ગણા પાંચ પ્રકારે છે પૃથ્વી, અપ, તેજ, વાયુ, વનસ્પતિ અને ત્રસ, એ રીતે ત્રીજી (કાણ કે૦) કાયઃ, એટલે કાયમાર્ગણા ઠ પ્રકારે છે મન, વચન અને કા-
 યા એ રીતે ચોથી (જોણ કે૦) યોગઃ, એટલે યો-
 ગમાર્ગણા ત્રણ પ્રકારે છે પુરુષ, સ્ત્રી ને નપુંસક
 એ રીતે પાંચમી (વિણ કે૦) વેદઃ, એટલે વેદમા-
 ર્ગણા ત્રણ પ્રકારે છે ક્રોધ, માન, માયા ને લોભ,
 એ રીતે ઠઠી (કસાય કે૦) કપાયઃ, એટલે કપા-
 યમાર્ગણા ચાર પ્રકારે છે મતિ, શ્રુત, અવધિ,
 મન. પર્યંવ અને કેવલ એ પાંચ જ્ઞાન તથા મતિ-
 અજ્ઞાન, શ્રુતઅજ્ઞાન ને વિજંગજ્ઞાન, એ ત્રણ અ-
 જ્ઞાન, એવી રીતે સાતમી (નાણે કે૦) જ્ઞાનં,
 એટલે જ્ઞાનમાર્ગણા આઠ પ્રકારે છે પાંચ ચા-
 રિત્રનાં નામ પ્રથમ સંવરતત્ત્વમાં કહ્યાં છે, અને
 ઠહું દેશવિરતિ તથા સાનમુ અવિરતિ, એ રીતે

ધ્યાનમી (સજમ કે૦) ગયમ , ઇટલે સંયમમાર્ગ-
 ણા, સાત પ્રકારે છે ચક્રુ, અચક્રુ, અવત્રિ અને
 કેવલ, એ રીતે નવમી (દસણ કે૦) દર્શન, ઇટલે
 દર્શનમાર્ગણા ચાર પ્રકારે છે. કૃશ્ન, નીલ, કા-
 પોત, તેજો, પદ્મ અને શુદ્ધ, એ રીતે દશમી (લે-
 સા કે૦) લેડ્યા, ઇટલે લેડ્યામાર્ગણા ૪ પ્રકારે
 છે જવસિદ્ધિ ને અનવસિદ્ધિ, એ રીતે અગ્યારમી
 (નવ કે૦) જલ્ય., ઇટલે મુક્તિગમન યોગ્યાયોગ્ય
 ની અપેક્ષાજવસિદ્ધાદિ માર્ગણા ૬ પ્રકારે છે.
 ઔપશમિક, સાસ્ત્રાદન, ક્ષાયોપશમિક, ક્ષાયિક,
 મિશ્ર અને મિત્યાત્વ, એ રીતે બારમી (સમ્મે કે૦)
 સમ્યક્ત્વ, ઇટલે સમ્યક્ત્વમાર્ગણા ૪ પ્રકારે છે.
 સંઙ્ઘી ને અસંઙ્ઘી, એ રીતે ત્રેસમી (સદ્ધિ કે૦)
 સંઙ્ઘી, ઇટલે મઙ્ઘીમાર્ગણા ૬ પ્રકારે છે આદ્વા-
 રી ને અણાદ્વારી, એ રીતે ચોદમી (ચાહારે કે૦)
 ચાહાર, ઇટલે ચાહારમાર્ગણા ૬ પ્રકારે છે

एम सर्व मखी मूख चौद मार्गणानी उत्तरमार्ग-
णा वासठ ठे ॥ ४५ ॥

वासठ मार्गणास्थानमांथ्री जे मार्गणाए अ-
तीतकाखे सिद्ध थाय ते स्थाननां नाम कहे ठे-

नरगडपाणिंदितसजव,-सन्निअहकाय-
खइअसम्मत्ते ॥ सुखोऽणाहारकेव-
ल,-दंसणनाणे न सेसेसु ॥ ४६ ॥

गाथा ४६ मीना वृटा शब्दना अर्थ.

नरगड-मनुष्यगति
पाणिदि-पंचेद्रियजाति.

तस-तसवाय
भव-भवमिद्विक
सन्नि-सङ्गी.

अहरकाय-यथाग्यान.
खइअ-क्षायिक.
सम्मत्त-सम्भक्तरत्त

सुखको-मोक्ष.
अणाहार-अणाहारी.

नेअअ-नेअअ
दमण-दर्शन.
नाणे-ज्ञान.

न-नथो.
मेसेसु-चाकी रहेलाने विषे,

વિસ્તારાર્થઃ-નરગડ્ડપર્ણિદિતમત્તપસદ્વિશ્વદ-
 સ્કાયત્વદ્વિશ્વસમ્મત્તે કેઽ) નરગતિપચ્ચેદ્વિયત્રસ-
 જવ્યસદ્વિશ્વાયિકસમ્યગ્ત્વે, ષટ્ત્વે પહેલી ગતિ-
 માર્ગણા ચાર છે, તેમાં મનુષ્યગતિમાં મોક્ષપ્રાપ્તિ
 થાય છે. પણ શેષ ત્રણ ગતિમાં મોક્ષ હોય નહીં.
 કારણ કે સર્વવિરતિ ચારિત્ર વિના મોક્ષજ નથી,
 નારક તથા દેવને નમકિત હોય, પણ ચારિત્ર
 ન હોય, ગ૦ તિ૦ પચ્ચેદ્વિયને દેશવિરતિ ચારિ-
 ત્રજ હોય તો હોય. માટે મનુષ્ય વિના ત્રણ ગ-
 તિમા મોક્ષ નથી ધીજી ઇન્દ્રિયમાર્ગણા પાંચ છે,
 તેમાં પચ્ચેદ્વિયમાં મોક્ષ પ્રાપ્તિ થાય છે, શેષ ચારે
 ઇન્દ્રિયમાં મોક્ષપ્રાપ્તિ ન થાય. કારણ કે પૂ-
 વોક્ત રીતે મનુષ્યગતિમાંજ મોક્ષપ્રાપ્તિ છે, અને
 તે મનુષ્યગતિ પચ્ચેદ્વિય માર્ગણામાં શ્રંતર્ગત છે
 ત્રીજી કાયમાર્ગણા છે, તેમાં ત્રસકાયમાં મો-
 ક્ષપ્રાપ્તિ થાય છે, પણ મનુષ્યત્વ વિના શેષ પાંચે

कायमां मोक्षप्राप्ति न थाय. चोथी जव्यमार्गणा
 वे ठे, तेमां जव्य मोक्षे जाय ठे, पण अजव्यमां
 कोइ मोक्षे जाय नहीं. पांचमी संझीमार्गणा वे
 ठे, तेमां संझीमांथी मोक्षे जाय ठे, पण असं-
 झीमांथी कोइ मोक्षे जाय नाह कारण के वि-
 शिष्ट मनोविज्ञानवाळा संझीज होय, ते विशि-
 ष्ट मनोविज्ञान विना चारित्र न होय, अने चा-
 रित्रना अजावे मोक्ष पण न होय. ठठी चारित्र
 मार्गणा सात ठे, तेमांथी यथाख्यात चारित्र-
 वाला मोक्षे जाय ठे, शेष ठ चारित्रवाला कोइ
 मोक्षे जता नहीं कारण के सर्वांशे शुद्ध एवा
 चारित्रथी मोक्ष थाय, ने तेवुं सर्वांशे शुद्ध द्वा-
 यिक यथाख्यात चारित्रज ठे. सातमी सम्यक्त्व
 मार्गणा ठ ठे, तेमांथी द्वायिक सम्यक्त्ववंत
 मोक्षे जाय ठे, शेष पांच सम्यक्त्ववंत मोक्षे ज-
 ता नहीं. कारण के पूर्वोक्त रीते द्वायिक यथा-

રૂપાત ચારિત્રથીજ મોક્ષ થાય, અને તે ચારિત્ર
 પણ ક્ષાયિક સન્યસ્ત્વ વિના હોય નહીં. માટે
 પૂર્વોક્ત સાત પદોનો વ્યાકરણ પ્રમાણે છંદ્ર સ-
 માસ કરતાં એક પદ થાય છે તથા (અણાહાર
 કેવલદંતણનાણે કે०) અનાહારકેવલદર્શનજ્ઞાને,
 એટલે આઠમી આહારમાર્ગણા વે છે, તેમાં અ-
 ણાહારી જીવ મોક્ષે જાય છે, પરંતુ આહારી
 મોક્ષે જતા નથી, કારણ કે આહાર સયોગી
 જીવને હોય, સયોગી જીવને મોક્ષ નથી, માટે
 અણાહારીને મોક્ષપ્રાપ્તિ કહી નવમી દર્શનમા-
 ર્ગણા ચાર છે, તથા દશમી જ્ઞાનમાર્ગણા આઠ
 છે, તેમાંથી કેવલદર્શન અને કેવલજ્ઞાન એ વે
 માર્ગણાસ્થાનવાલામાં (મુસ્કો કે०) મોક્ષ, એટ-
 લે મોક્ષપ્રાપ્તિ થાય છે, પરંતુ શેષ ત્રણ દર્શન-
 વાલો તથા ચાર જ્ઞાનવાલામાં મોક્ષ નથી
 કારણ કે શેષ ત્રણ દર્શન અને ચાર જ્ઞાન

क्षयोपशम जाववाळां ठे, अने क्षयोपशम जावे
 मोक्ष नथी, पण क्षायिक जावेज मोक्ष होय,
 माटे ए रीते ए दश मार्गणास्थानमार्थी मोक्ष
 जाय ठे, अने (मिसेसु के०) शेषेषु, षट्छे शेष
 रद्देली जे १ कपायमार्गणा, २ वेदमार्गणा, ३
 योगमार्गणा अने ४ लेख्यामार्गणा, ए चार मा-
 र्गणास्थानने विषे वर्तनारा जीवो (न के०) मो-
 क्षने पामता नथी कारण के मोक्ष ए स्थिर प-
 रिणामे-स्थिर जावे होय, ने योग तथा लेख्या
 अस्थिर परिणामरूप ठे ण वे बढे जीवनी अस्थि-
 रतार्थी मोक्ष न थाय, बळी ए वेनो अन्वय
 व्यतिरेक संबंध ठे णट्छे योग त्यांछेइया होय,
 अने योगाजावे लेख्यानोपणअजाव होय, तथा
 वेद तथा कपायना उदयमां उपशम यथाख्यात
 चारित्र न थाय, तो मोक्षना कारणरूप क्षायिक
 यथाख्यातनी वातज शी ? ते क्षा य. चा विना

मोक्ष नथी माटे पूर्वोक्त रीते सयोगी, सलेशी,
संवेदी अने सकपारी ए चारने मोक्षप्राप्ति नथी.
ए सत्पदप्ररूपणा नामे प्रथम द्वार कह्यु ॥४६॥

हवे द्रव्यप्रमाणादि वे द्वार कहे ठे-
द्रव्यप्रमाणे सिद्धा, - एं जीव द्रव्याणि
हुंति एंताणि ॥ लोगस्स असंखि-
जे, जागे इक्को य सधेवि ॥ ४७ ॥

गाथा ४७ मीना लूटा शब्दना अर्थ

द्रव्यप्रमाणे-द्रव्यप्रमाणद्वार-	लोगस्स-लोकना.
ने विपे	असंखिजे-असंख्यातमे
सिद्धाण-मिदना	भागे-भागने विपे
जीवद्रव्याणि-जीवद्रव्य	इक्को-एक पण
हुंति-छे, हाय छे.	य-अने
णताणि-अनतां.	सधेवि-सर्व पण

विस्तारार्थ -(द्रव्यप्रमाणे के०) द्रव्यप्रमाणे,
एतत्ते द्रव्यप्रमाणद्वारने विपे विचारतां (सिद्धाण

के०) सिद्धानां, एतत्ते सिद्धनां (जीवद्व्याणि के०) जीवद्रव्य (हुंति के०) ठे, (एताणि के०) अनन्ता नि, एतत्ते सिद्धनां जीवद्रव्य अनन्तां ठे. ए वी-
 जु द्वार कथ्यु. हवे त्रीजु क्षेत्रद्वार कहे ठे-लोग-
 स्स असंख्ये जागे के०) लोकस्य असंख्याते
 जागे, एतत्ते चौद राजलोकने असंख्यातमे जागे
 (इहो य सर्वेवि के०) एकश्च सर्वेऽपि, एतत्ते एक
 सिद्ध पण त्यां रहे ठे, अने सर्व सिद्ध पण त्यां
 रहे ठे, पण एक सिद्ध व्यासक्षेत्रापेक्षाए सर्व
 सिद्ध व्यासक्षेत्रानुं प्रमाण अधिक जाणवुं, परंतु
 ते क्षेत्रमान सर्व लोकने असंख्यातमे जागे जा
 णवुं, केमके उत्कृष्टी अवगाहनावालातुं एक
 गाउना ठछा जाग जेटवुं शरीर होय, ते पण
 लोकनो असंख्यातमो जाग थयो, अने लघु अ-
 वगाहनावालानो पण लोकनो असंख्यातमो
 जाग थयो, तथा सर्व सिद्ध पण त्रणसो तेत्रीस

(१६९)

धनुः, एक हाथ ने आठ अंगुल जामी तथा
पीस्तालीश लाख योजनप्रमाण लांबी सिद्धशि-
खामां रहे थे, माटे ते पण चोद राजलोकनो अ-
सरयात्तमो जाग ययो. ए त्रीजुं छार कह्यु. ॥ ४७ ॥

हवे स्पर्शनादि त्रय छार कहे थे—

फुसणा अहिआ काळो, इग सिद्ध
पहुच साइजणतो ॥ पन्निवायाजावाज
सिद्धाणं अंतरं नच्चि ॥ ४८ ॥

गाथा ४८ मीना वृटा शब्दना अर्थ.

फुसणा—स्पर्शना

अहिआ—अधिक.

काळो—काल,

इग—एक

सिद्ध—सिद्ध.

पहुच—प्रतीत्य, आधिस्य

साइओ—सादि

णतो—अनतो.

पन्निवाय—पदवानो

अमावाओ—अभार

सिद्धाण—सिद्धने.

अनर—अतर

नच्चि—नधी.

विस्तारार्थः—हवे स्पर्शनाद्धार कहे ठे—पूर्वोक्त क्षेत्रयकी सिद्धना जीवोनी (फुसणा अहिश्वा के०) स्पर्शनाऽधिका, एटखे स्पर्शना अधिक ठे, केमके जेटला क्षेत्रमां सिद्ध जगवान रखा ठे, तेनी चारे वाजुनी तथा नीचे अने उपरनी सर्व दिशाजना आकाशप्रदेश स्पर्श्या ठे. जेम एक आकाशप्रदेशे रह्यो जे पुनलपरमाणु, तेने सात आकाशप्रदेशनी स्पर्शना होय ठे, माटे स्पर्शना अधिक जाणवी. तथा बली एक सिद्धना जीव-नी अवगाहना क्षेत्रना एकेका आकाशप्रदेश प्रत्ये संक्रमीने प्रत्येके प्रत्येके अनंता सिद्ध रखा ठे. एम द्वि, त्रि, चतुः, पंचादि अंशनी अजि-वृद्धि जाणवी. तथा तेवीज सिद्धावगाहना क्षेत्रना एकेका प्रदेश प्रत्ये ठांमीने पण अनंता सिद्ध रखा ठे. एम मध्यादि प्रदेश प्रत्ये जाणवुं. एम प्रदेशनी वृद्धि हानि करतां जे अवगाढ ठे,

ते पण अनंत ठे, पूर्ण क्षेत्रावगाढ सिद्धी प्रदेशावगाढ सिद्ध असंख्यगुणाधिक ठे, ते माटे एक सिद्ध ते परस्परे अवगाढ एवा पोताना प्रदेशो करी अनंता सिद्ध प्रत्ये फरसे, अने क्षेत्रावगाढनानी जेद प्रदेश प्रदेशो करी असंख्यगुणाधिक सिद्ध प्रत्ये फरसे, ते माटे क्षेत्रयकी स्पर्शना अधिक जाणवी इत्यादि संक्षेपयकी कहु ठे. ए चोथुं स्पर्शनाछार कहु हवे पाचमुं काळछार कहे ठे (कालो के०) काळ., एटसे काळ, ते सिद्धना जीवने केटखो होय? (इग सिद्ध पुरुष के०) एक सिद्ध प्रतीत्य, एटसे एक सिद्धने आश्रित्य (साश्चर्यंतो के०) साधनंत., एटसे सादि अनतो काळ होय. एटसे जे समये जे जीव मोझे गयो ते वारे तेनी आदि थइ, अने फरी त्यांची तेने (परिवायाजावार्ड के०) प्रतिपाताजावतः, एटसे परवानो अजाव ठे,

एटले त्यांथी पातुं चवतुं नथी, माटे अथवा ते मोक्षनो अंत न होवार्थी अनंत ठे तेमज सर्व सिद्ध आश्रित्य विचारीए, तो प्रथम सिद्ध कोण थयो ? एवी आदि नथी, माटे अनादि पण ठे. ए रीते अनादि अनंत जाणवो ए कालद्वार वहु. हवे ठहुं अंतरद्वार कहे ठे ज्यां सिद्धपणानो जाव प्राप्त थयो, त्यांथी पातुं (पन्निवाया-जावार्त के०) प्रतिपाताजावतः, एटले पकवानो अजाव ठे, माटे (सिद्धाण के०) सिद्धानां, एटले सिद्धना जीवोने (अंतरं नस्ति के०) अंतरं नास्ति, एटले अंतर नथी, केमके सिद्धपणाथकी चवीने संसारमां आवी वीजो जव करी फरी सिद्धपणु पामतुं नथी. एटले जे पदवी पाम्या, ते पदवी जती रहे, फरी ते पदवी पामे, तेना वधगालाना कालने अंतर कहीए. माटे ते अंतर सिद्धने नथी, अथवा सिद्धने मांहोमांहे

अंतर नथी ज्यां एक सिद्ध ठे, त्यां अनेक
 सिद्ध रहा ठे, माटे एकमां अनेक सिद्ध ठे,
 एम एक चीजामां क्षेत्रने विषे आवाधारूप अं-
 तर नथी. ए क्षेत्र आश्रयी सिद्धने मांहोमांहे
 अंतर नथी. ए अंतरद्वार कह्युं ॥ ४८ ॥

सातमुं जागद्वार तथा आवमुं जावद्वार कहे ठे
 सवजियाणमणंते, जागे ते तेसिं
 दंसणं नाणं ॥ खइए जावे परिणा,—
 मिए अ पुण होइ जीवत्तं ॥ ४९ ॥

गाथा ४९ मीनां वृटा शब्दना अर्थ.

सध-सर्ग	नाण-केवलज्ञान
जियाण-जीवना.	खइए भावे-सायिक भावे.
अणते-अनतमे.	परिणामिण-पारिणामिक
भागे-भागने विषे.	अ-अने (भावे)
ते-ते (सिद्धना जीव).	पुण-वली,
तेसिं-तेमना (सिद्धना जीवनां)	होइ-होय.
दसण-केवलदर्शन	जीवत्त-जीवितपण.

વિસ્તાર થી —(સર્વજિયાણમણતે જાગે કે૦)
 સર્વજીવાનામનંતે જાગે, ઇટલે સર્વ સંસારી જી-
 વોને અનંતમે જાગે (તે કે૦) તે, ઇટલે તે સિ-
 ઝ્ઘના જીવ ઠે, કેમકે અતીત, અનાગત અને
 વર્તમાન એવા ત્રણ કાલમાં જે કાલે જ્ઞાનીને પૃથ્ઠા
 થાય, તે કાલે જ્ઞાની એમ કહે, જે અસંખ્યાતી
 નિગોદ ઠે, તે પ્રત્યેક નિગોદમાં અનંતા જીવ ઠે
 તેમાંહેલો એક નિગોદનો અનંતમો જાગ મોદે
 ગયોછે, એહીજ ઉત્તર દેવાશે એ સાતમું જાગ-
 ઢાર કહ્યું હવે આઠમું જાવઢાર કહે ઠે. (તેસિ
 કે૦) તેપા, ઇટલે તે સિઝ્ઘના જીવોનાં (દસણ
 કે૦) દર્શનં, ઇટલે કેવલદર્શન અને (નાણં કે૦)
 જ્ઞાનં, ઇટલે કેવલજ્ઞાન તે (સ્વરૂપ જાવે કે૦)
 દ્વાયિકે જાવે, ઇટલે દ્વાયિક જાવે વર્તે ઠે, (અ
 પુણ કે૦) ચ પુનઃ, ઇટલે અને બલી (પરિણામિ-
 ૫ કે૦) પારિણામિક જાવે (જીવત્તં કે૦) જીવત્ત્વં;

(૭૭૫)

એટલે જીવિતપણું (હોઈ કે) જીવતિ, હોય છે
 એટલે સિદ્ધના જીવને બે જાવ વર્તે છે ત્યાં દ્વા-
 યિક જાવ નવ જેદે છે તેમાં દાનાદિક પાંચ
 લબ્ધિ, તથા ઠંઠું સમ્યક્ત્વ, અને સાતમું ચારિત્ર
 એ સાત તો સિદ્ધમાં ન સજવે શેષ એક જ્ઞાન,
 વીજુ દર્શન, એ બે દ્વાયિક જાવે વર્તે છે, અને
 પારિણામિક જાવના ત્રણ જેદ છે, તેમાં એક જ-
 વ્યત્વ વીજો અજવ્યત્વ. એ બે જાવ સિદ્ધમાં ન
 સજવે શેષ એક જીવિતપણું તે પારિણામિક
 જાવે સિદ્ધમાં વર્તે છે. યદ્યપિ સિદ્ધના જીવોને
 દ્રવ્યરૂપ પ્રાણદશક નથી, તથાપિ જ્ઞાનાદિ ચ-
 તુષ્ટય જાવ પ્રાણ છે, માટે એને જાવ જીવિતપણું
 કહીએ એ આઠમું જાવદ્વાર કહ્યું ॥ ૪૯ ॥

હવે નવમું અલ્પવદ્વત્ત્વદ્વાર કહે છે—
 યોવા નપુંસસિદ્ધા, ઘીનરસિદ્ધા કમેણ
 સંસ્વગુણા ॥ ઇચ્છા સંસ્કૃતતત્તમેચ્છાં, નવ
 તત્તા ત્રિસર્ગ જણિયા ॥ ૫૦ ॥

(१७६)

गाथा ५० मीना नूटा शब्दना अर्थ.

थोवा-थोडा	इअ ए
नपुस-नपुसक	मुरक-मोअ
सिद्धा-सिद्ध.	तत्त-तत्त
छी-स्त्री.	पअ-ए
नर-पुरुष	नव तत्ता-नव तत्तो
सिद्धा-मोक्ष गया.	लेसओ-लेस भाअ
कमेण-अनुक्रमे.	मणिआ-कदा
सखगुणा-मंग्यात गुणा.	

विस्तारार्थ—(थोवानपुंससिद्धा के०) स्तोका.
नपुंसकसिद्धा., एटले सर्वथकी थोवा नपुंसक
सिद्ध थाय ठे, केमके जन्मनपुंसकने तो चारित्र
प्राप्त न थाय, तेथी ते मोक्षे पण न जाय, अने
जे पाठलथी कृत्रिम नपुंसक थया होय, ते ल-
त्कृष्टा एक समयमां दश मोक्षे जाय, माटे स-
र्वथी थोवा कहा. ते नपुंसकथकी (छीथीनर-
सिद्धा के०) स्त्रीनरसिद्धा., एटले स्त्री, पुरुष तथा

મોક્ષે જાય તે (કમેણ કે૦) ક્રમેણ, ઇટલે અનુ-
ક્રમે (સંખગુણા કે૦) સંખ્યાતગુણા, ઇટલે સં-
ખ્યાત ગુણા જાણવા ઇટલે નપુસકથી સ્ત્રી સં-
ખ્યાત ગુણી ઉત્કૃષ્ટી એક સમયમાં વીશ મોક્ષે
જાય છે, અને સ્ત્રીયકી વલી પુરુષ સંખ્યાત ગુણા
ઉત્કૃષ્ટા એક સમયમાં એકસો ને આઠ મોક્ષે
જાય છે. એ પ્રમાણે પૂર્વે જવના લિંગ આશ્રી સિ-
દ્ધ જીવોનુ અદ્વપવદ્વત્વદ્વાર કહ્યું (ઇચ્છ કે૦)
એતદ્ ઇટલે એ નવમું (મુક્તતત્ત કે૦) મોક્ષતત્ત્વ,
ઇટલે મોક્ષતત્ત્વ કહ્યું, તે પણ દ્રવ્યથી અને
જાવથી એવા બે જોડે છે. ત્યાં આઠ કર્મનુ આ-
ત્મપ્રદેશથી જૂઠું થવું, તે દ્રવ્યમોક્ષ, અને આઠ
કર્મના ક્ષયનો જે આત્મપરિણામ તે જાવમોક્ષ
જાણવો (અચ્છં કે૦) એવં, ઇટલે એ રીતે એ જી-
વાદિક (નવ તત્તા કે૦) નવ તત્ત્વાનિ, ઇટલે નવ
તત્ત્વો, તે (લેસર્થ કે૦) લેશત, ઇટલે લેશ માત્ર

संक्षेपे करी (जणिआ के०) जणितानि, एटले
कहां ॥ ५० ॥

हवे ए नव तत्त्वने जाणवानुं फल कहे ठे-
जीवाइनवपयठे, जो जाणइ तस्स
होइ सम्मत्तं ॥ जावेण सद्वहंतो,
अयाणमाणेवि सम्मत्तं ॥ ५१ ॥

गाथा ५१ मीना वृत्ता शब्दना अर्थ.

जीवाइ-जीवादि.

नव-नव.

पयठे-प्रदार्थ

जो-जे.

जाणइ-जाणे ठे.

तस्स-तेने.

होइ-होय.

सम्मत्त-सम्यक्त्व

भावेण-भावे करी.

सद्वहंतो-सद्वहणा (श्रद्धा) राखे.

अयाणमाणेवि-अजाण होय

तेने पण

सम्मत्त-सम्यक्त्व.

विस्तारार्थः-ए (जीवाइ नवपयत्ये, के०) जी-
वादि नव पदार्थानु, एटले जीवादिक-जे-नव

(१७७)

पदार्थ छे, तेने (जो के०) यः, एटले जे प्राणी
(जाणइ के०) जोनाति, एटले जाणे ठे, (तस्मिन्
के०) तस्य, एटले ते प्राणीने (सम्मत के०) स
म्यस्त्वं, एटले सम्यस्त्व (होइ के०) जवति, ए-
टले होय, अने अपवादपदे तो जे “तमेव सञ्जं
निस्संकं जं जिणेहिं पवेइय इत्यादि” शुभ्र आ-
त्मपरिणामरूप (जावेण के०) जावन, एटले
जावे करी उ जीवादिक नव पदार्थने बिषे जे
(सद्वृत्तो के०) श्रद्धात्, एटले सद्वृत्ता राखतो
होय, ते (अयाणमाणवि के०) अजानन्नपि, ए-
टले जीवादिक नव पदार्थना झानथी अजाण
एटले रहित होय, तोपण तेने (सम्मत के०) स-
म्यस्त्व, एटले सम्यस्त्व ठे, एम जाणवुं ॥ ५१ ॥

इवे ते सम्यस्त्वने स्वरूप तथा ते केवी

(५१)

ने दांय ? ते कहे ठे—

संक्षेपे करी (जणिश्चा के०) जणितानि, एट्से
कथां ॥ ५० ॥

द्वे ए नव तत्त्वने जाणवानुं फल कहे ठे-
जीवाइनवपयठे, जो जाणइ तस्स
होइ सम्मत्तं ॥ जावेण सद्वहंतो,
अयाणमाणेवि सम्मत्तं ॥ ५१ ॥

गाथा ५१ मीना नृटा शब्दना अर्थ.

जीवाइ-जीवादि.

नव-नव.

पयच्छे-पदार्थ

जो-जे.

जाणइ-जाणे छे.

तस्म-तेने.

होइ-होय.

सम्मत्त-सम्यक्त्व.

भावेण-भावे करी.

सद्वहंतो-सद्वहणा (श्रद्धा) राखे.

अयाणमाणेवि-भ्रमाण होय
तेने वण.

सम्यक्त्व-सम्यक्त्व.

विस्तारार्थः-ए (जीवाइ नवपयत्थे, के०) जी-
वादि नव पदार्थान्, एट्से जीवादिक-जे-नव

(२७९)

पदार्थ छे, तेने (जो के०) यः, एटले जे प्राणी
 (जोण्ड के०) जोनाति, एटले जाणं ठे, (तस्स
 के०) तस्य, एटले ते प्राणीने (सम्मत्तं के०) स-
 म्यम्भं, एटले सम्यम्भ (होइ के०) ज्वति, ए-
 टले होय, अने अपवादपदे तो जे “तमेव सच्चं
 निस्सरु ज जिणेहिं पवेइय इत्यादि” गुणं थ्या.
 समपरिणामरूप (जावेण के०) जावन, एटले
 जावे करी ए जीवादिक नव पदार्थने बिषे जे
 (सद्वृत्तो के०) अदधत्, एटले सद्वृत्ता राखतो
 होय, ते (अयाणमाणेवि के०) अजानन्नपि, ए-
 टले जीवादिक नव पदार्थना ज्ञानथी अजाण
 एटले रहित होय, तोपण तेने (सम्मत्त के०) स-
 म्यम्भ, एटले सम्यम्भ ठे, एम जाणवुं ॥ ५१ ॥

इवे ते सम्यक्त्वलुं स्वरूप तथा ते केवी

वृत्तिगळाने दाय ? ते कहे ठे—

(૭૬૦)

સઘાઈ જિણેસરજા, - સિઝાઈં વયણા-
દ નન્નહા હુંતિ ॥ ઈઝ્ઝ 'બુદ્ધિ' જસ્સ
મણે, સમ્મત્તં નિચ્છલં તસ્સ ॥ ૫૭ ॥

ગાથા ૫૨ મીના ત્રુટા શબ્દના અર્થ.

સઘાઈ-સઘે.	ઈમ-પચી.
જિણેસર-જિનેશ્વરોષ	બુદ્ધી-બુદ્ધિ
મામિખાઈ-માલેહાં.	મમ્મા-મેના.
વયણાઈ-વયનો	મણે-મનને વિષે
ન-ન.	મમ્મજ-મમ્મજત્ત.
અન્નહા-અન્યથા	નિચ્છલ-નિચ્છલ.
હુંતિ-હોય	તસ્મ-તેને

ત્રિસ્તારાર્થ:-અસત્ય જાપણના ચાર કપોય,
જય, હાસ્ય, અજ્ઞાન અને અનાભોગ એ આઠ
કારણ છે, એ આઠ કારણમાંથી એકપણ કારણ
શ્રી જિનેશ્વરને અસત્ય ધોલવામાં સંજવતું નથી.
એમ સમજીને (સઘાઈ જિણેસરજાસિઝાઈં કેં૦)

(२८१)

सर्वाणि जिनेश्वरजापितानि, एटले सर्वे तीर्थंकर
 देवे जाखेलां जे (वयणाइ के०) वचनानि, एटले
 वचनो, ते (नन्नहा हुंति के०) नान्यथा जवन्ति
 एटले अन्यथा न होय, (इत्थ बुद्धी जस्स मणे
 के०) इति बुद्धिर्यस्य मनसि, एटले एवी बुद्धि
 जेना मनने विपे होय, तस्स के०) तस्य, एटले
 तेनुं (सम्मत्तं निच्चलं के०) सम्यक्त्वं निश्चल,
 एटले सम्यक्त्वं निश्चल ठे, एम जाणवुं ए स
 मकित ते श्री वीतरागप्रणीत तत्त्वश्रद्धानलक्षण
 रागद्वेष रहित एवं निर्मल जे आत्मानुं परि-
 णाम, तेने जाणवुं ॥ ५२ ॥

इवे सम्यक्त्वं पाम्यानुं फल कहे ठे—

अंतोमुहुत्तमित्तं,—पि फासिअं हुज्जा
 जेहिं सम्मत्तं ॥ तेसिं अवहुपुग्गल,—
 परिअट्ठो चेव संसारो ॥ ५३ ॥

गाय्या ५३ मीना वृटा शब्दना अर्थ.

अतोमुहुत्त-अंतर्मुहुत्त	तेसि-तेने.
मित्तपि-मात्र पण	अवहु-अर्द्ध.
फासिअ-फरस्यु,	पुगल-पुङ्गव
हुज्ज-होय	परिअटो-परावर्त्त
जेहिं-जेणे	चैव-निश्च
सम्मत्त-समकित	मसारा-मसार

विस्तारार्थः—(अंतोमुहुत्तमित्तपि के०) अंत-
 मुहुत्तमात्रमपि, एटले एक अंतर्मुहुत्त मात्र पण
 एटले नव समयथी सांकीने एक समये न्यून वं
 घनी यावत्काल मात्र पण ग्रंथिजेद करी अन्नः
 तानुबंधीयानी चोकनी खपावीने (फासिअं हुज्ज
 जेहिं सम्मत्तं के०) स्पष्टं जवेथे, सम्यक्त्वं, ए-
 टले जे जीवोए समकित फरस्युं होय, (तेसिं के०)
 तेषां, एटले ते जीवोनो, (अवहुपुगलपरिअटो
 के०) अपार्धपुङ्गलपरावर्त्तः, एटले अर्द्ध पुङ्गलप-
 रावर्त्त (चैव के०) चैव, एटले निश्चये (ससारो

के०) संसार., एटले संसार वाकी जाणवो, पण ते प्रचुर आशातनावंत आश्रयी एटलो काल जाणवो, परंतु शुद्ध सम्यक्त्व आराधनार तो कोइक तेहीज जवे, कोइक त्रीजे जवे, कोइक सातमे जवे, कोइक आठमे जवे, एम तुरतज सिद्धपणाने पामे ॥ ५३ ॥

हवे ते पुगलपरावर्त्तनुं मान कहे ठे-

उत्सर्पिणी अणंता, पुगलपरिअ-
ट्टुं मुणेअवो ॥ तेणंतातीअ-
अणागयअ अणंतगुणा ॥ ५४ ॥

गाथा ५४ मीना वृत्ती शब्दना अर्थ.

उत्सर्पिणी-उत्सर्पिणी
अणता-अनेती
पुगल-पुदगल.
परिअट्टु-परिवर्त्त.
मुणेअवो-जाणवो

तेणना-तेत्रा अनता
अतीअदा-अतीत काले
अणागयदा-अनागत काले
अणतगुणा-अनत गुणा

विस्तारार्थः—(उत्सर्पिणी अणता के०) उ-
त्सर्पिण्योऽनंताः, एटखे अनंती उत्सर्पिणी अने
अनंती अवसर्पिणी एटलो काख जे वारे जाय,
ते वारे (पुद्गलपरिच्छिन्न के०) पुद्गलपरावर्त्तः,
एटखे एक पुद्गलपरावर्त्त (मुणेश्वो के०) हात-
व्यः, एटखे जाणवो (तेणंना के०) तेऽनंताः, ए-
टखे तेवा अनंता पुद्गलपरावर्त्त (अतीश्रद्धा के०)
अतीताद्धा, एटखे अतीत काखे गया, अने तेथी
पण (अणतगुणा के०) अनंतगुणाः, एटखे अनं-
त गुणा पुद्गलपरावर्त्त (अणागयद्धा के०) अना-
गताद्धा, एटखे अनागत काखे जशे ए पुद्गल-
परावर्त्तनु मान कह्यु ॥ ५४ ॥

॥ हवे सिद्ध जीवोना पन्नर चेद कहे ठे—
जिण-अजिण-तिष्ठ-तिष्ठा, गिहि-अन्न-
सलिंग-थी-नर-नपुंसा ॥ पत्तेअ-सयं-

(૨૦૫)

બુદ્ધા, બુદ્ધવોદિ ક્ષણિકસિદ્ધા ય (ય-
સિદ્ધ ણિક્કાય ॥ ૫૫ ॥

ગાથા ૫૫ મીના વૂટા શબ્દના અર્થ.

જિણ-જિનસિદ્ધ.	નર-પુરુષલિંગસિદ્ધ
અજિણ-અજિનસિદ્ધ	નપુસા-નપુમકલિંગસિદ્ધ.
તિચ્છ-તીર્થસિદ્ધ	પત્તેઅ-મત્યેકપુદ્ધસિદ્ધ
અતિચ્છા-અતીર્થસિદ્ધ	સયપુટા-સ્વયપુદ્ધસિદ્ધ.
ગિદિ-ગૃહસ્પર્શિંગમિદ્ધ	બુદ્ધવોદિ-બુદ્ધવોધિતસિદ્ધ.
અન્ન-અન્યલિંગસિદ્ધ	ઈક-૬કસિદ્ધ
સલ્લિગ-સ્વલ્લિંગસિદ્ધ.	ગિફસિદ્ધા-અનેફસિદ્ધ.
પી-છીલ્લિંગસિદ્ધ	ય-અને

વિસ્તારાર્થ:-પહેલા જે તીર્થંકરપદ્ધી પામીને
મોઢે ગયા, તે (જિણ કે૦) જિનઃ, ઇટલે જિન-
સિદ્ધ જાણવા. વીજા જે તીર્થંકરપદ્ધ પામ્યા વિના
સામાન્ય કેવલી થઈને મોઢે ગયા, તે (અજિણ
કે૦) અજિનઃ, ઇટલે અજિનસિદ્ધ જાણવા. ત્રી-
જા તીર્થંકરને કેવલજ્ઞાન ઉપન્યા પઠી જે મોઢે

(१७६)

गया, ते (तिष्ठ के०) तीर्थ, एटले तीर्थसिद्ध जा-
णवा. चोथा तीर्थकरने केवलज्ञान उपन्या पदे-
खां जे मोक्षे गया, ते (अतिष्ठो के०) अतीर्थानि,
एटले अतीर्थसिद्ध जाणवा. आ पूर्वोक्त चारे
पदोना छंछ समासथी एक पद थाय. पांचमा
जे गृहस्थना वेश रह्या थका मोक्षे गया, ते
(गृहि के०) गृही, एटले गृहस्थलिंगसिद्ध जा-
णवा. (अन्नसलिंग के०) अन्यस्वलिंगे, एटले
ठछा योगी, संन्यासी प्रमुख तापसना वेशे जे
मोक्षे गया, ते अन्यलिंगसिद्ध जाणवा तथा
सातमा जे साधुने वेशे मोक्षे गया, ते स्वलिंग-
सिद्ध जाणवा आठमा जे स्त्रीवेदपणु पामीने
मोक्षे गया ते (स्त्री के०) स्त्री, एटले स्त्रीलिंगसिद्ध
जाणवा. नवमा जे पुरुषवेदपणु पामीने मोक्षे
गया, ते (नर के०) नरः, एटले पुरुषलिंगसिद्ध
जाणवा. दशमा जे कृत्रिम नपुंसकवेदपणु पामी

(२७७)

ने मोक्ष गया, ने (नपुंसा के०) नपुंसका., एटले
 नपुंसकटिगसिद्ध जाणवा अर्ही पण छंछ समा-
 सथी एक पद थाय. अग्यारमा कोइ पदार्थ दे-
 थीने एटले घाह्य प्रत्यय देग्री प्रतिबोधाय थका
 जे चारित्र लइने मोक्षे गया, ते (पुंसेथ के०)
 प्रत्येकं, एटले प्रत्येकबुद्धमिद्ध जाणवा. धारमा
 जे गुरुना उपदेश विना पोतानी मेले जातिस्म-
 रणादिके प्रतिबोध पामीने मोक्षे गया ठे, ते
 (सयबुद्धा के०) स्वयबुद्ध, एटले स्वयबुद्धसिद्ध
 जाणवा अर्ही पण पूर्वोक्त वे पदोनो छंछ स
 मास थएखो ठे. हवे प्रत्येकबुद्ध थने स्वयबुद्ध-
 नो जेद प्रसंगवशात कहे ठे—स्वयबुद्ध घाह्य नि-
 मित्त विना जातिस्मरणादिकयी बोध पामे ठे,
 ते पण तीर्थकर थने अतीर्थकर एम वे जेदे ठे,
 परंतु आ अविकारमा अतीर्थकर स्वयबुद्ध सिद्ध
 सेवा. तथा प्रत्येकबुद्ध वृत्तिदिवाह्य निमित्तथी

घोष पामे ठे, अने एकला विहार करे ठे, सजा-
 तीय तथा विजातीय साथे गद्यवत विहार कर-
 ता नथी. ए रीते बोधिजेद कह्यो. हवे उपाधि-
 जेद कहे ठे—स्वयंबुद्धने पात्रादि उपाधि १२ प्र-
 कारनी होय ठे, अने प्रत्येकबुद्धने जघन्यथी वे
 अने उत्कृष्टथी प्रावरण विना ए प्रकारनी होय
 ठे. हवे श्रुतजेद कहे ठे—स्वयंबुद्धने श्रुतज्ञान
 होय तो, पूर्वाधीत श्रुतज्ञान होय, अन्यथा न
 होय, जो पूर्वाधीत श्रुतज्ञान होय तो, साधुवेष
 देव आपे, अथवा गुरु पासे जइ पोते ग्रहण
 करे, अने एकला विहार करवामां समर्थ होय
 तो करे, नहीतो गद्यवास करे, जो पूर्वाधीत श्रुत
 न होय, तो गुरु पासे जइ वेष ग्रहण करे, अने
 गद्यमांज रहे तथा प्रत्येक बुद्धने तो जघन्यथी
 ११ अंग ते उत्कृष्टथी किंचित न्यून १० पूर्व जे-
 - पूर्वाधीत श्रुत होय. हवे वेषजेद कहे ठे—

हृवे ए. पदर जेदना उदाहरण कहे ठे-
 जिणसिद्धा अरिहंता, अजिणसिद्धा य
 पुंनरिअपमुहा ॥ गणधारि तिष्ठसिद्धा,
 अतिष्ठसिद्धा य मरुदेवी ॥ ७६ ॥

जिणसिद्धा-जिनसिद्ध.

अरिहता-अरिहंत

अजिणसिद्धा-अजिनसिद्ध

य-अने.

पुडरीअ-पुडरीक.

पमुहा-प्रमुखा.

गणधारि-गणधर

तिष्ठसिद्ध-तीर्थसिद्ध

अतिष्ठसिद्धा-अतीर्थसिद्ध

य-अने.

मरुदेवी-मरुदेवी माता.

विस्तारार्थ.- (जिणसिद्धा के०) जिनसिद्धाः,
 एटले जिनसिद्ध, ते कृपणादिक (अरिहंता के०)
 अर्हन्तः, एटले अरिहंत जगवान पोते जाणवा,
 (य के०) च, अने (अजिणसिद्धा के०) अजिन-
 सिद्धाः, एटले अजिनसिद्ध, ते (पुंनरिअपमुहा
 के०) पुंनरिकप्रमुखाः, एटले पुंनरीक गणधर प्र-

(२७१)

मुस जाणवा तीर्थकरने केवलज्ञान उपन्या के-
हे चतुर्विध संघनी स्थापना कन्या पत्नी जे सा-
मान्य केसली यइने मोझे गया, तवा (गणधारि
के०) गणधारिण , एटले गणधर, ते (तिष्ठमिद्धा
के०) तीर्थसिद्धा., एटले तीर्थसिद्ध जाणवा, के-
सके गणधरपदवी नो तीर्थ स्थाप्या पढीज होय
माटे गणधर मुग्य कहा, अने (अतिष्ठमिद्धा
के०) अतीर्थसिद्धा., एटले अतीर्थसिद्ध ते तीर्थ
प्रवर्तव्या पहेला जे सिद्ध थया, ते (मरुदेवी
के०) मरुदेवी, एटले मरुदेवी माता प्रमुख जा-
णवा. (य के०) चकार ते पादपूरणार्थ ठे ॥५६॥

गिहिलिंगसिद्ध जरहो, बलकलचीरी
य अन्नलिंगम्भि ॥ साहू सलिंगसिद्धा,
थीसिद्धा चंदणापमुहा ॥ ५७ ॥

द्वये ण पदर जेदनां उदाहरण कहे ठे-
 जिणसिद्धा अरिहंता, अजिणसिद्धा य
 पुंरुअपमुद्धा ॥ गणधारि तिष्ठसिद्धा,
 अतिष्ठसिद्धा य मरुदेवी ॥ ७६ ॥

जिणसिद्धा-जिनसिद्ध

अरिहंता-अरिहंत

अजिणसिद्धा-अजिनसिद्ध

य-अने,

पुद्धीअ-पुद्धीअ.

प्रमुखा-प्रमुख

गणधारि-गणधर

तिष्ठसिद्धा-तीर्थसिद्ध

अतिष्ठसिद्धा-अतीर्थसिद्ध

य-अने.

मरुदेवी-मरुदेवी माता

विस्तारार्थः--(जिणसिद्धा के०) जिनसिद्धाः,
 एतस्ते जिनसिद्ध, ते रूपजादिक (अरिहंता के०)
 अहंतः, एतस्ते अरिहंत जगवान पोते जाणया,
 (य के०) च, अने (अजिणसिद्धा के०) अजिन-
 सिद्धाः, एतस्ते अजिनसिद्ध, ते (पुंरुअपमुद्धा
 के०) पुंरुअकप्रमुखाः, एतस्ते पुंरुअक गणधर प्र-

(२९१)

मुख जाणवा तीर्थकरने केवलज्ञान उपन्या के-
 डे चतुर्विध मंघनी स्थापना कन्या पठी जे सा
 मान्य केवली थइने मोठे गया, एवा (गणधारि
 के०) गणधारिण , एटले गणधर, ते (तिष्ठसिद्धा
 के०) तीर्थसिद्धा., एटले तीर्थसिद्ध जाणवा, के
 मके गणधरपदवी तो तीर्थ स्थाप्या पठीज होय
 माटे गणधर मुख्य कहा, अने (अतिष्ठसिद्धा
 के०) अतीर्थसिद्धा , एटले अतीर्थसिद्ध ते तीर्थ
 प्रवर्तव्या पहेलां जे सिद्ध थया, ते (मरुदेवी
 के०) मरुदेवी, एटले मरुदेवी मोता प्रमुख जा
 णवा (य के०) चकार ते पादपूरणार्थ ठ ॥५६॥

गिहिलिंगसिद्ध जरहो, वक्रचूरी
 य अन्नलिंगम् ॥ साहसलिंगसिद्धा,
 श्रीसिद्धा चंदणापमुद्धा ॥ ५७ ॥

गाथा ५७ मीना वृटा शब्दना अर्थ.

गिहिलिंगसिद्ध-गृहस्थलिंगे	साह-साधु.
सिद्ध	सलिंगसिद्धा-स्वलिंगे सिद्ध.
भरहो-भरत चक्रवर्ती.	थीसिद्धा-स्त्रीलिंगे सिद्ध.
बल्कलचीरी-बल्कलचीरी,	चंदणा-चंदनमाला.
य-अने	प्रमुखा प्रमुख
अन्नलिंगम्भि-अन्यलिंगे.	

विस्तारार्थ.- (गिहिलिंगसिद्ध के०) गृहिलिंगसिद्ध., एटले गृहस्थलिंगे सिद्ध थया, ते (भरहो के०) भरतः, एटले भरत चक्रवर्ती प्रमुख जाणवा. (बल्कलचीरी य के०) बल्कलचीरी च एटले बल्कलचीरी आदि लहने जे तापसना वेशे सिद्ध थया, ते (अन्नलिंगम्भि के०) अन्यलिंगे एटले अन्यलिंगे सिद्ध जाणवा. (साहुके०) साधवः, एटले साधु थया थका जे सिद्ध थया, ते (सलिंगसिद्धा के०) स्वलिंगसिद्धाः, एटले स्वलिंगसिद्ध जाणवा. जे (थीसिद्धा के०) स्त्रीसिद्धा, एटले स्त्री-

(२९३)

लिंगे सिद्ध थया, ते (चदणापमुहा के०) चंदना-
प्रमुखा., एटले चदनवाला प्रमुख जाणवी ॥५७॥

पुंसिद्धा गोयमाई, गांगे(याई)यपमुह
नपुंसया सिद्धा ॥ पत्तेयसयंबुद्धा, ज-
णिया करकंजुकविलाई ॥ ५८ ॥

गाथा ५८ मीना वृत्ता शब्दना अर्थ.

पुंसिद्धा-पुरुषलिंगे सिद्ध

गायमाई-गौतमादिक

गांगेय-गांगेय

पमुह-प्रमुख

नपुंसया सिद्धा-नपुंसकलिंगे

सिद्ध

पत्तेय-प्रत्येकपुद्गलसिद्ध

सयंबुद्धा-स्वयंपुद्गलसिद्ध

जणिया-जया ते

करकंजु-करकट,

कविलाई-कपिलादि

विस्तारार्थ.- (पुंसिद्धा के०) पुरुषसिद्धा., ए-
टले जे पुरुषलिंगे सिद्ध थया, ते (गोयमाई के०)
गौतमादय, एटले गौतमादिक जाणवा, अने
(गांगेयपमुह के०) गांगेयप्रमुखा, एटले गांगेय
प्रमुख जे कृत्रिम नपुंसक थडने सिद्ध थया, ते

(२९४)

(नपुंसयासिद्धा के०) नपुंसका., सिद्धा, एटले
नपुंसकलिंगे सिद्ध जाणवा (पत्तेयसयबुद्धा के०)
प्रत्येकस्वयंबुद्धा., एटले प्रत्येक बुद्धसिद्ध अने
स्वयंबुद्धसिद्ध, ते (करकंकुत्रिलाई के०) करकं-
कुपिलादय., एटले करकंकु तथा कपिल विगेरे
अनुक्रमे (जणिया के०) जणिताः, एटले शास्त्र-
मां कहा ठे ॥ इति ॥ ५७ ॥

तह बुद्धबोहि गुरुबो, -हिया इगसमय
इगसिद्धा य ॥ इगसमएवि अणेगा,
सिद्धा ते एगसिद्धा य ॥ ५८ ॥

गाथा ५९ मीना वृटा शब्दना अर्थ.

तह-तेमज	य-अने
बुद्धबोहि-बुद्धबोधितसिद्ध	इगसमयेरि एरु समयमा पण
गुरुबोहिया-गुरुयी बोध पायेला	अणेगा-अनेरु
इग-एरु	सिद्धा-सिद्ध थया.
समय-समयने विवे.	ते-ते
इगसिद्धा-एरु सिद्ध थाय, ते	एगसिद्धा-अनेरुसिद्ध.
एरुसिद्ध	य-अने.

(१९५)

विस्तारार्थः—(तद् के०) तथा, एतले तेमत्र
(बुद्धयोहि के०) बुद्धयोधिता, एतले बुद्धराधित-
सिद्ध ते (गुरुयोहिया के०) गुरुयोधिता, एतले
गुरुना उपदेशार्थी बोध पामीने जे मोहें गया,
ते जाणवा, अने (इगममय के०) एक समयें, ए-
तले एक समयने विपे महावीर स्वामीनी परे
जे एकज मोहें जाय, ते (इगसिद्धा य के०) ए-
कसिद्धाश्च, एतले एकसिद्ध कहेंवाय. (इगमम-
एवि अणोगा के०) एक समयेंऽपि अनेकें, एतले
एक समयमां पण जे अनेक (मिद्धा के०) सिद्धा-
एतले सिद्ध तथा, एतले श्यनदेव स्वामीनी परे
जे एक समयमां एकसो थान मोहें जाय, (ति
के०) ते (एगसिद्धा य के०) अनेकमिद्धाश्च एत-
ले अनेकसिद्ध कहेंवाय ॥ ५९ ॥

इति मोहनत्तविचारः समाप्त ॥ ९९

(१९६)

आ नव तत्त्व समाप्त करतां आचार्य पोतानुं
नाम प्रगट करे ठे—

इय नवतत्त्ववियारो, अप्पमइनाण-
जाणणाहेउं ॥ संखित्तो उद्धरिउं लि-
हिउं सिरिधम्मसूरीहिं ॥ ६० ॥

गाथा ६० मीना बूटा शब्दनां अर्थ.

इय—आ
नवतत्त्ववियारो—नवतत्त्वविचार
नामे ग्रंथ.
अप्पमइनाण—अल्प मतिज्ञान-
वाळा जीवोना
जाणणाहेउ—जाणया माटे.

संखित्तो—संक्षिप्त
उद्धरिओ—उद्धरण
लिहिओ—लेख्यो, रच्यो
सिरिधम्मसूरीहिं—श्री धर्म-
सूरि महाराज.

१ हालमा प्रसिद्धपणे चालता नवतत्त्वमा आ ग्रंथना कत्तो
आज आचार्य छे, ए निर्णय करनार कोइ प्रमाण नयी. तो
पण जुनी हस्तलिखित प्रतमाथी आ नीचे बतावेली गाथा
भावे ठे. खरु तत्त्व ज्ञानी जाणे

(१९७)

विस्तारार्थ — (इय के०) अय, एटले आ (नव
तत्त्वविचारो के०) नवतत्त्वविचार , एटले जेमां
जीवादि नव तत्त्वो नो विचार ते, एवो नवतत्त्व-
विचार नामे ग्रंथ, ते (अल्पमइनाणजाणणाहेउ
के०) अल्पमतिज्ञान ज्ञानहेतवे, एटले अल्प
मतिज्ञानवाला जीवोना ज्ञान थवा माटे (सि-
रिधम्मसूरीहिं के०) श्रीधर्मसूरिजि , एटले श्री
धर्मसूरी नामे आचार्य महाराजे श्रुतसागरमांथी
(मंगिसो के०) सहित , एटले सहित एवो
(उद्धरिउ के०) उद्धृत , एटले उद्धृतो-काव्यो,
तथा (लिह्तिउ के०) लग्यो ते-रच्यो ते ॥ ६० ॥.

॥इति वालावबोधसहित नवतत्त्वप्रकरण समाप्त ॥

